

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2018

XVII. ÉVFOLYAM 3. (156.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő
Laza Pozman Erika
Szilágyi Aladár (társadalom)
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet)
Megyesi Antónia (olvasószerkesztő)
Kemenes Henriette (szerkesztőségi titkár)
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,
Varga Gábor fõmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér
12., emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447–060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a *Művészet* rovatban LÁSZLÓ HAJNALKA alkotásai láthatók

Through her Eyes, 2017

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

3
SZÚCS LÁSZLÓ
A vesztes az olvasó

4
MIKOLA EMESE
Elkeseredettség; Euridiké;
Evangélium (próza)

7
PATAKI ELŐD ISTVÁN
Északi játszma
(próza)

13
VASILE PETRE FATI
Egy bizonyos emberi
melegség; A Nap ott
fenn; A prágai fickó;
Néhányszor; Emberi
települések (vers –
Mihók Tamás fordításai)

16
BODÓ MÁRTA
Házajátszmák;
(pszichológusnál);
(párterápia); (esti mese)
(próza)

19
LAKATOS-FLEISZ
KATALIN
A fileflancos (próza)

22
OLÁH ANDRÁS
foglyod vagyok; talán; most
meg kéne állni; jövődölés
(vers)

Művészet

Kultúra

Társadalom

25
PILIZOTA SZANDRA
Marga: Képzelt emlékével
c. kötetből (vers); Shams:
Tűz lesz menedékük
(regényrészlet)

30
VARGA SÁNDOR GYÖRGY
Időoltás; Utcán gurul
az utcai guru;
Leszámolás (vers)

34
SZILÁGYI ALADÁR
Létélményt kínáló
művészet – László
Hajnalka képzőművész
digitális játékaíró

46
PÉTER I. ZOLTÁN
A Holnap névadása

52
TÓTH HAJNAL
A tragikomédiát szeretem a
legjobban – Beszélgetés
Vadas László rendezővel

56
TÓTH HAJNAL
HolnapUtán Fesztivál –
fiatal szellemiségben –
Fazakas Márta irodalmi
titkár gondolatai
a rendezvényről

61
ALFÖLDI IMRE
Téjfoggal kőbe (3.) –
Regényes önéletrajzi
krónika apámról s
magamról

Kritika

Törzssasztal

64
BALÁZS GÉZA
A média nyelvi normája:
hagyjuk vagy fejlesszük?

70
FRIED NOÉMI LUJZA
A hír szent, az álhír
szabad?

79
MIKOLA EMESE
Woyzeck újratöltve? –
Szász János új filmje:
A hentes a k*rva és a
félszemű

82
SZILÁGYI ALADÁR
Jelentések a hunyadi
szórványlétből – Kövek,
sorsok, bányák, emberek
(MÜRE–HKE, 2018)

86
NAGY ORSOLYA
A kőszívű ember unokája –
Ridley Scott: A világ összes
pénze

90
TÓTH GÁBOR
Nesze nekünk Szent László
– Opera a tyúkoltól
a Boldogasszonyig

96
PARTI NAGY LAJOS
„Azt hiszem, nincs másik
Réz”

SZÚCS LÁSZLÓ

A vesztes az olvasó

Napokkal alapításának 14. évfordulója előtt a *Reggeli Újság* megjelentetését leállította a kiadó. Az új évtől hetente jelentkező váradi napilap azt követően lépett a bihari sajtópiacra 2004-ben, hogy a forradalom után indult *Bihari Napló* az ezredfordulón, immár külföldi tulajdonban, mélyreható szerkezeti és szemléleti változáson ment át. A Holnap városának két magyar nyelvű napilapja közül az egyiket román, a másikat osztrák cég „gondozta”. Az idősebb laptárs jócskán kínált piaci rést, hiszen megszüntette a tematikus oldalakat és több rovatot, száműzött sajtóműfajokat, s terjedelmi korlátokat vezetett be.

A most megszűnő laptól nem lehet elvitatni, hogy működésének első tíz évében több és változatosabb olvasmányt kínált, nyelvileg igényes volt, műfajilag változatos. Ám a román menedzsment nem fejlesztette, takaréklángon tartotta, igénytelen volt a nyomdai kivitelezése. Soha nem derült ki, miért csinálták, miért érte meg hosszabb távon fenntartani egy veszteséges, politikai hasznot sem igazán hozó, legfeljebb a bihari RMDSZ orra alá időnként borsot törő magyar sajtóterméket. Az utóbbi időben néhány főre fogyatkozott, rosszul és akadozva fizetett, főszerkesztő nélkül működő újság hősies és esélytelen küzdelmet folytatott a megmaradásért. Aztán 2018 első napjaiban a kiadó hetilappá alakította át, majd hét szám után megszüntette. A kapkodásra jellemző, hogy rövid ideig egy online áruházban eladásra kínálták, majd az is elterjedt, hogy az erdélyi sajtó segélyezésére hivatott magyar kormányzati támogatásból

jut a megmentésére. Nem így történt, a piaci és politikai játszmákban a *Reggeli Újság* a vesztesek oldalára került.

Az a legszomorúbb, hogy egy bő év leforgása alatt két váradi magyar sajtóterméket számolt fel kiadójuk, jelentősen csökkentve a város, a megye szerepét a romániai magyar médiában. (Remélem, az *Erdélyi Riport*hoz hasonlóan legalább a *Reggeli Újság* online változata elérhető marad, az archívum négyezer lapszáma fontos érték.) Kisebbségi helyzetben, szórványközeli állapotban az ilyen intézményi megszűnések jellemzően visszafordíthatatlanok. A talpon maradt lap sem feltétlenül „nyert”, hisz a versenyhelyzet több hozadékkal járt, mint amennyi olvasót a vetélytárs megszűnése hoz.

A *Reggeli Újság* eltűnése a hazai magyar sajtó, s ne féljünk kijelenteni, a romániai magyar kultúra gyászos mozzanatai közé tartozik. Nem az első, sajnos nem is az utolsó.

A CÍMLAPON: László Hajnalka:
Imaginary Friend, 2017

A HÁTSÓ BORÍTÓN: László Hajnalka:
Superheroine, 2017

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

MIKOLA EMESE

Elkeseredettség

A felvonó ajtaja kinyílt. Egyszerre lépett ki miss áprilissal, aki három hónapja a szomszédja, de még nem vette észre. Bezárta maga mögött az ajtót. Nem gyújtott villanyt. A késő délutáni fények áthatoltak a nappali üvegfalán, így a gondosan rendbe tett lakás körvonalai kirajzolódtak. Földre dobta a kabátját, a táskáját, és sáros cipővel bement a konyhába.

A kamrából kivett egy festékfoltos hokedlit és egy lepattogzott régi zománcos csuprot. Odatett melegedni egy kis sört. A cigarettájáról letépte a multifiltert. Meggyújtotta, tüdőre szívta, és köpött. A zománcos csésze alatt elzárta a tüzet. Leült az ingó hokedlire, lábait feltette a lécre. Kortyolt egy nagyot a langyos sörből, tüdőre szívott, és köpött. Könyökét fájdalmas merevséggel a térdére nyomta. Kortyolt, szívott, köpött. Kortyolt, szívott, köpött.

MIKOLA EMESE (1974, Nagyvárad) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudomány-egyetem Bölcsészkarán végzett magyar–német szakon, majd írásterápiából szerzett magiszteri fokozatot. Publikált a Korunkban, Helikonban, Transindexen, Diákabrakban, Géniuszban, Literán és a Református Családban. Szabadúszóként dolgozik.

Euridiké

A szűk folyosón három szék van, és tizennégyen várakoznak a bizonytalan időközönként kinyíló fehér ajtónál. Mikor az ajtó megpattan, a várakozók némán és ellenségesen közelítenek a bemenet elé. De a távozó orvosnak még eszébe jut valami, és beszélgetni kezd, nem zárja vissza az ajtót, egy tizenöt centis rést hagy. Többen úgy gondolják, most jött el az ő idejük. A rés körül gyorsan kialakulnak az erőviszonyok, és rohamosan fogy a levegő.

Ő szédül, zöld és ciklámen foltokat lát maga előtt. Megretten a gondolatól, hogy itt elájulhat, és kimegy megkeresni a mosdót. Ötven méter után meglát egy szélesebb ajtót, amin a toalett felirat helye látszik. Ki akarja nyitni, de zárva van. Megpróbálja megint, hisz a kilincs előre-hátra mozog, de nem sikerül kinyitni. Egy fehér köpenyes nő ráförmed:

– Nem látja, hogy zárva?! Menjen le az alagsorba, és a folyosó legvégén van egy vécé.

Az ülőke tele van cipőnyomokkal. Az ajtón se kilincs, se fogas, a nyakába akasztja a táskáját, kabátja alját a hóna alá próbálja húzni, de közben a

koszos falba is kapaszkodni kell. Nincs papír sehol. A művelet kezd bonyolulttá válni. Szájával próbálja kinyitni táskája cipzárját, nem meri elengedni a koszos falat, nehogy megcsússzon és leessen, de a lentről áradó húgyszagtól öklendeznie kell. Szappan sincs. Az izzadságcseppek a hátán gyorsabban csordogálnak, mint a hideg víz a vízköves csapból.

A három szék most is foglalt. Egy haldoklást színlelő idős nő, egy unatkozó gyerek és egy bajszos, marcona bőrdzsekis férfi ülnek. Az ajtón nyomtatott és kézzel írott íveken a betegek kötelességei vannak felsorolva. Miután sokáig nem jön ki, és nem megy be senki, félelemmel telik meg a fülledt levegő.

– Nem lesz meg egy papírom, és elküldenek – gondolják az ajtót lesők.

Fütyörészés hallatszik a folyosó végéről. Egy régről ismert dallam. Ő felnéz. Fel a repedt fűgától, fel a gumitalpaktól, egy zöld csík mögött pislákoló fényen tapad meg a tekintete. A pálcikaember rajta fut, a nyíl vége már betörve. Az ismerős dallam visszacseng, ismétli önmagát fejben és lélekben.

– Megvannak az analízisei – szól utána az orvosa. – Hé! Kérem...!

De ő siet, és csak annyit mormol magában.

– Nem nézek vissza!

Evangelium

Photoshop se kreálhatta volna szebbre ezt a mai naplementét. A nap egy fénykarjával ölelni akar, másikkal már beleolvadt a tengerbe. A szél hipnotikusan együtt morajlik a hullámokkal.

Három fehér ruhás alak ijedt gyorsasággal takarítja a partot, féltik az állásukat. A szálloda nyitott teraszán a turistákat mohóságuk űzi körbe az asztalok, a többiek és az ételhegyek között. Csak két fürdődresszes férfi nézi végtelen nyugalommal a horizontot.

Az alacsony, köpcös – Tamás nevezetű –, a vízimentő.

Barátja szikár, vékony szálú gesztenyeszín haja vállig ér, hegyes orra alatt keskeny bajusz. Hajából néhány vízcsepp a hasizmán landol, hisz nemrég még pancsolt. Karján az ácsmunka kidomborította az izmokat, de mellkasa alatt a bordák kérdőjelet írnak, amikor sóhajt. Lehajol egy lapos kavicsért, aztán mégis olyan megfontoltan dobja el, mintha más céllal vette volna fel az előbb.

– A világ közepén állok, kinyilatkoztatom magam nekik testben, és mind... – összeszorítja az ajkait, nem mondja ki, inkább lehajol egy újabb kavicsért, és megpróbálja úgy eldobni, hogy minél messzebbre kacsázzon.

Sétálnak. A tenger nyújtózkodik. A homok szerelmesen tapad sarkukhoz és lábujjaik repedéseibe. A naptól elhagyott hideg szél felborzolja a szőrt a férficombokon, és mellbimbóikból csapágyszerű formát csinál. A lebukó nap narancssárga mosolyt csal vízcseppes arcukra.

– Részegek a saját dühüktől – folytatja magában a betegesen szkeptikus Tamás a gondolatot, de nem mondja ki. Most még szeretné érezni ő is a bizonyosságot, nyugodt és boldog akar lenni, mint ez a pillanat.

PATAKI ELŐD ISTVÁN

Északi játszma

Nyugodtan iszogattuk a koreai sört. Velem szemben Hans ült, a főnököm. Valamilyen jelentéktelen dologról cseverésztünk. Bevallom, eléggé untatott a beszélgetés. Mindig is utáltam az üres dumát a kollégákkal. Úgy éreztem, hogy mélyebb témába sohasem mennének bele, nehogy túlságosan megnyíljanak. Így maradtunk a „small talk”-nál. A csapat többi tagja a terasz két másik asztalánál üldögélt. Tizennégyen voltunk, így nem sikerült egyetlen asztalhoz ülnünk, a pincér pedig nem engedte összetolni az asztalokat.

Az égen hirtelen hosszú fénycsóvák jelentek meg. Először hullócsillagoknak véltem őket. A csóvák mennyisége miatt aztán újabb gondolatom támadt: talán meteoriteső? A helybeliek még csak fel sem néztek az égre, mintha semmi sem történne. Nyugodtan majszolták tovább a rizst és kortyolták hozzá a krumpliból készült vodkaszerűséget, a socsut. Már-már arra gondoltam, hogy az egész csak képzeletem szüleménye, és csak én látom ezt a nem mindennapi égi jelenséget. Megkérdeztem Hansot.

– 23:23 van – vont a vállát.

– És az mit jelent?

– Erre az időpontra jelentette be Észak-Korea diktátora, hogy elkezd bombázni Dél-Koreát.

Rémültemben felugrottam a székről. Hans csak mosolygott tömpe bajsa alatt. Páni félelem lett rajtam úrrá. Anyám megmondta, hogy ne jöjjek ide, túl veszélyes. Akkor még én nyugtatgattam őt, nincs ok az aggodalomra, a két Korea között nem érzékelhető feszültség, ezt írta a Magyar Konzulátus oldala. Lám, lám...

– Dél-Koreának olyan fejlett ultramodern légvédelmi pajzsa van, hogy minden rakétát egyből elhárít. Ezért ilyen nyugodt mindenki. Az északi diktátor tegnap jelentette be a támadást, de senki sem vette komolyan. Nézd csak, a lövegek felsülnek, ezért tűnnek hullócsillagnak. Igazából még annál is ártalmatlanabbak. Mindjárt vége – magyarázta Hans.

A teraszon ülők egyenként álltak fel, és elkezdtek tapsolni. Egy öreg, köpcös koreai bácsi kezdte, majd mindenki követte. Hans intett a csapatnak, mire ők is felálltak. A taps a légvédelmi pajzsra szólt.

A tömeg lassan abbahagyta az ovációt, mindenki leült. Ekkor csapódott be az első igazi rakéta. A bomba a szomszédos éttermet robbantotta fel. Egy lángoló férfi szaladt felénk. Az utcákon kitört a pánik. Mindenki összevissz-

PATAKI ELŐD ISTVÁN (1989, Bihar) 2010-ben matematikatanári diplomát szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Kolozsváron él, informatikusként dolgozik. A Heli-konban és az Irodalmi Jelenben jelentek meg írásai.

sza szaladgált. Hans egy pillanatig még kővé dermedve ült a széken, de aztán visszatért belé a németes józan ész.

– Mindenki a metróalagútba!

Szerencsére a Jongno-3ga metróállomás egyik aluljárója nagyon közel volt hozzánk. Út közben égő autókat és eszeveszettül rohanó embereket kerülgettünk. Páran lemaradoztak, elvégre ez egy informatikai cég, nem lehet mindenki tökéletes kondiban. Próbáltam odafigyelni a többiekre, nehogy lemaradjanak. A munkahelyünkön csapatvezetőként csupán öt emberért voltam felelős, Hans vezette az egész projektet. Mégis úgy tűnt, hogy csak arra koncentrálni, mielőbb elérje a menedéket.

Amint leértünk a lépcsőn, kissé megkönnyebbültünk. Egy rendőr, vöröskeresztes karszalaggal, eligazított: menjünk még lejjebb! Lent már több ezer ember zsúfolódott össze. A hangosbemondóból megtudtuk: a bunker megvéd az atomsugárzástól is, itt már biztonságban vagyunk. Körülbelül három kilométerre lehetünk a földfelszíntől.

Alig nyugodtunk meg kissé, hirtelen ijesztő trappolást hallottunk. Majd lövéseket. Az északiak bejutottak a bunkerbe. Hogy kerülnek ezek ide?

A tömeget fehér gáz borította el. Elkábultunk.

Nyirkos helyen ébredtünk. Kőpadlón feküdtem, és sajgott a fejem. Émelyegve néztem szét. Hans komoran gubbasztott a sarokban. A többieknek sem volt kedvük beszélgetni. Páran törökülésben ültek, mások a penészes falnak támaszkodtak. A félhomályban sikerült felismerni az arcokat. Itt volt az egész csapat. Legalább ennyi, együtt maradtunk. A szemem megakadt két ismeretlen koreai gyereken, őket is ebbe a cellába zárták. Tizenhatan voltunk bezsúfolva a szűk helyre.

Az ajtó hirtelen felcsikordult, és egy egyenruhás férfi lépett be:

– Tudtok angolul? – kérdezte rossz akcentussal. Többen is bólogattak.

– Egyvalaki jöjjön velem, aki képviseli a cellátokat.

Akaratlanul is mind Hansra néztünk, hiszen ő szervezte ezt a csapat-építő vakációt, nyilván nem tehetett róla, hogy balul sült el, de mégiscsak ő felelős értünk. A padlót bámulta, összefont kézzel.

– Nincs időm itt várni a végtelenségig! – ordította az egyenruhás. – Ki itt a vezető?

– Ő! – szólalt meg hirtelen Hans. Rám mutatott. Mire észbe kaptam volna, már meg is ragadták karomat, és kilöktek a cellánál jóval világosabb folyosóra. A zár zörrent egyet. Arra vártam, hogy hirtelen felmorajlik ottmaradt társaim tömege, és ha nem is lincselik meg Hansot, legalább számonkérlik. Tévedtem. Csend volt. A fogdmeg lökött egyet rajtam, úgy tessékelt tovább. Inkább nagyobbakat léptem, hogy ne kelljen toszogatnia.

Arra tippeltem, valamilyen katonai hadiszálláson vagyok, és egy tiszt elé vezetnek. Esetleg váltságdíjat kérnek értünk. Az amerikaiakat nagyon utálják, talán könyörületesebbek lesznek velünk, ha megtudják, hogy csoportunk tagjai magyar, román és német nemzetiségűek. Acélozott falú

folyosókon vezettek, és megpillantottam pár igencsak rideg betonfalú kisebb termet is. Ez viszont vörös tapétával és szőnyeggel volt díszítve. Váratlan ellentét. Nem kellett sokat várnom, mire megtudtam, hogy hova értem. Maga Észak-Korea vezetője állt előttem.

– Szívélyes üdvözetem! – mosolygott rám. Ekkor már azon sem lepődtem volna meg, ha kezet nyújt, de az talán mégiscsak túlzás lett volna.

– Jó napot! – válaszoltam bizonytalanul.

– Gondolom, már rájött, hol vannak.

– Igen.

– Nem is szeretném tovább húzni a szót. A foglyok jó háromnegyedét már kivégeztük. Nem célunk váltságdíjat gyűjteni, meg effélékkel fecse-relni az időt. Gazdag ország a miénk. Páran viszont el kell meséljék, mi is történt itt, miként foglaltuk el Szöült és egész Dél-Koreát. Ezért is hagytuk magukat életben.

– Értem... – Arcom halálsápadt volt, nehezen tudtam megszólalni. A remény felvillant, de valahogy tudtam, hogy nem lesz egyszerű a távozás.

– Nyilván arra gondol, hogy milyen kegyes vagyok. Nos, ez igaz is. Mindemellett nem szeretnék mindenkit szabadon engedni. Egy kis szóra-kozást találtam ki számunkra. Ma este meghívom önöket egy baráti sakk-partira.

Itt elhallgatott. Bizonyára hatásszünetet akart tartani. Reszkettem a félelemtől, és nem tudtam, mit is szólhatnék. Folytatta.

– Ennél kicsit több érdeklődést vártam. De nem baj, vágjunk bele. A szabályokat biztosan ismeri. Ezek maradnak is, ne aggódjon. Csak egy kicsit izgalmasabbá tesszük: maguk lesznek a bábuk. Egy másik cella foglyaival kell megküzdeniük. Mondanom sem kell, a sakktábla egy mezőjén egyszerre egy élő ember tartózkodhat. Ha valaki tétovázik megölni a másikat, vagyis leütni a bábút, akkor az embereim közbelépnek, és mindkettő meghal. A nyertes csapat túlélő tagjait szabadon engedem, becsületszavamra. Nekik már csak annyi a feladatuk, hogy dicsőséges és hatalmas országunkról, valamint győzelméről meséljenek. Persze ezt már nem tudom felügyelni, de reménykedem benne. – Újra kajánul vigyorgott, majd hozzátette: – Elvezetni!

Komoran tántorogtam vissza a cellámba. Arra gondoltam, nekimehetnék egyenruhás kíséremnek, hátha itt helyben kivégez, és gyors halálom lenne. De nem volt bátorságom hozzá...

– Mi történt? Elengednek? Váltságdíjat kérnek? Hol vagyunk? – szaporázták hozzám kérdéseiket a társaim. A két koreai gyerek nem kérdezett semmit. Úgy tippeltem, hogy nem tudnak angolul, és amúgy is furcsán hatott rájuk, hogy a mindegyikőnk által ismert német nyelven beszélünk.

Leroskadtam a fal mellé, és üres tekintettel néztem magam elé. Nem tudtam elmondani nekik. Megpróbáltam megszólalni, de csak tátogtam, nem jött nyelvemre a szó. A többiek erre még jobban kétségbeestek. Úgy

éreztem magam, mint egy csecsemő, aki most tanul beszélni, és fél a kinti ismeretlen világ veszedelmeitől. Társaim egy ideig még találgattak, mi történhetett, egyesek már azt pedzegették, hogy megerőszakoltak, mindenféle rémségekkel álltak elő, megrázták a vállam, gyengéden pofozgattak, de mindhiába, néma maradtam.

Estig nem is történt már semmi. Enni nem kaptunk. A zár megcsörrent, és a nehéz vasajtó feltárult. Ismerős arc jelent meg, habár számunkra igencsak mindenki ugyanúgy nézett ki, mégis sikerült felismerni az egyenruhást, aki órákkal ezelőtt elhurcolt. Ezúttal többedmagával jelent meg. Láncra vertek mindannyiunkat, majd kivezettek a folyosóra. Szemünket vakította a fény, annyira megszoktuk már a cella komor sötétjét. Gályarabokként vonszoltuk magunkat végig a kanyargós labirintusnak tűnő úton, mindig abba az irányba, ahova lökdöstek a fogdmegek. Egy sötét és széles terembe értünk, melynek közepén egy hatalmas sakktábla helyezkedett el. Kordonnal volt elkerítve. Csupán ez volt kivilágítva. A mennyezetet hatvannégy lámpa díszítette – minden mezőhöz egy. Az egyik térfélen tizenhat feketébe öltözött alak állt, arcukat hosszúkás maszk takarta. Nem voltak láncra verve, mégsem mozdultak. Nem tartottak semmit sem kezükben. Hans kiáltott fel először: Mi ez? Haragos pillantással válaszoltam. Az örök továbblökdöstek minket, és a helyünkre vezettek. Aztán újabbak jelentek meg, kezükben a hacukákkal.

– Én ezt biztos nem veszem fel, ameddig nem magyarázod el, hogy mi folyik itt – mondta Hans, és fenyegetően fel akarta emelni a mutatóujját, de a lánc nagyot zörrent, és nem engedte.

Továbbra is szótlan maradtam. Fejem kábult volt, a gondolatok csak úgy kavarogtak bennem. Úgy éreztem, nincs értelme beszélni. Mindannyian egy felettünk álló erő kezében vagyunk. Ha elmagyaráznám nekik a diktátor sajátos sakkszabályait, kitörne a pánik, lehet, lemészárolnának minket az örök, és senki sem menekülne meg élve. Más szemszögből nézve viszont joguk van tudni...

Hirtelen felkapcsolták a terem összes világítását. Ámultan néztünk körül. Akár egy bokszringet, úgy vette körül a nézőtér a sakktáblát. A diktátor aranyozott páholyban ült. Onnan üdvözölte a közönséget, majd hozám szólt.

– Kedves és drága Előd, neked mint csapatvezetőnek jutott a fontos feladat, hogy levezényeld a mi kis esti multságunkat. Természetesen a fekete királlyal együtt, ugye Morten? Gyanítom, hogy a dán konzulátus oldalán sem lesz többé biztonságos országgént feltüntetve Dél-Korea – mondta nevetve. – Nos, a következő a feladatod: oszd fel a szerepköröket a csapaton belül. Mint látod, a feketék már megtették, és felálltak. Az őreim egyesével fogják hozni a maszkokat, te pedig megmondod, hogy kinek szánod. Az utolsó a tiéd lesz, a királyé.

Elsőnek a lovat hozták. Mozdulatlanul álltam. A többiek remegtek. A diktátor megelégte tétlenségemet, és intett az egyik őrnek, mire az kiment, és egy veder jeges vízzel tért vissza. Nyakon öntöttek. Reszkettem a hidegtől, de még mindig nem mozdultam. A diktátor üvöltött, és újra intett az egyik őrnek, mire az szempillantás alatt megragadta az egyik koreai gyereket, és késével elmetszette a torkát.

– Eggyel kevesebb bábu. Remélem nem őt akarta királynőnek – kacagott a diktátor. – Ne várassa meg a vendégeimet, mert akkor muszáj lesz azzal szórakoztatnom őket, hogy mindenki meghal. Ezt sem a Koreai Szerencsejáték Zrt., sem a kollégái nem díjaznák.

Nem volt több időm, egy intéssel kineveztem a technikai edzőt lónak, a build-menedzser lett az egyik futó, a két scrum master a bástyák, és így tovább. Hans rémülten nézett a szemembe. Ekkor szólaltam meg először: paraszt.

A királynőn nem sokat gondolkoztam. Anna iránt már régóta éreztem valamit, habár jóformán nem is ismertem, csak az irodában találkoztunk. Vonzó volt, ahogy magyarázni tudott az új kollégáknak, mindig lenyűgözött tudásával, és nagyon csinos is. A magánéletéről csak annyit tudtam, hogy van barátja.

A diktátor megnyitotta a játékot. A pályát körülvéő kordont lándzsás örök védtek. Lehetetlen megszökni. Még ha sikerült is volna kijutni a terem-ből, a labirintusnak tűnő folyosókon biztosan koreaiakba ütköztünk volna.

– Világos kezd! – kiáltotta a vezér.

Hansot előléptettem, méghozzá két mezővel. Óvatos játékba kezdtünk. Morten emberei is előrelépegettek, mindenféle támadó szándék nélkül. A nézők halálra unhatták magukat.

A diktátor intett az egyik őrnek, mire Morten holtan rogyott össze. Páran felsikítottak, elfordultak, de menekülni nem mertek. Az ör kivon-szolta a testet, majd ölében becipelt helyette egy másfél méter magas, igazi sakkbábut. Király volt. Berakta Morten helyére.

– Nos, az a megtiszteltetés ért, kedves Előd, hogy a világ ura ellen sakkozatsz. Szerencséd, hogy nem szeretek világossal játszani... c4-d5 – har-sogta vendéglátónk.

Teljesen értelmetlen lépés volt, mivel az ott tartózkodó programozót egy másik gyalog védte, Hans. A fekete gyalog átlépett átlósan a számára megjelölt mezőre. Az egyik ör egy kést adott át neki. Kollégám könnyes szemmel nézett hátra, így búcsúzott el tőlünk. Mindannyian reszkettünk. Nem bíztam abban, hogy a fekete gyalog nem lesz képes megtenni, amit parancsoltak neki. Tudtam, hogy semmit sem jelent, ha tétovázik.

– Ha még egyszer valaki szabadkozik megölni a másikat, akkor mindenki meghal.

Az egyik ör odalépett a mezőre, és megölte mindkét gyalogot, a fehéret és a feketét is.

– e6-d5! – parancsolta, majd vigyorogva hozzátette: – Elvégre úgyis ezt lépted volna, nem? Megint én jövök!

És ez így ment tovább. A diktátor értelmetlen párharcokat indított, egymás után áldozta fel a bábuit, persze úgy, hogy ő is leüssön egyet. Elment a futóm, neki a lova esett el. Lassan mindenkinek elborult az agya, a játékosok hidegvérrel, állati ösztönnel öltek. A táblán patakokban folyt a vér, mígnem csak három gyalogom maradt, köztük Hans, Anna, a királynő, valamint a két bástya. Ha Hans egyet előrelép, akkor senki sem védi, és a diktátor bástyája simán leveheti. Azzal viszont a bástya elmozdul, a fekete király védtelen marad, és Annával támadásba lendülhetek: a királynő átlósan elmozdul, és sakkot ad! Csak egy helyre mozdulhat, ekkor viszont az én fehér bástyám lendül támadásba, majd a másik. Három lépés és matt! Nyerhetünk! Fel kell áldoznom Hansot... Mit vétett ellenem? Mondhatjuk, rám kényszerítette a fehér király véreskezű szerepét, de mégiscsak én adtam ki az utasításokat...

– Hans, lépj előre egy mezőt.

Hátranézett, majd bólintott. Úgy tűnt, megértette a lépésemet. A diktátor kajánul felvihogott, és már utasította is a bástyáját. Minden a terv szerint. Arca elfehéredett, mikor kimondtam a végső szót: matt! A termen szempillantás alatt síri csend lett úrrá. Senki sem üvöltözött és senki sem ugrált.

– Öljétek meg mind! – rikoltotta.

Verejtékben úszva ébredtem a szöuli hotelszobában. Anna átölelt és megsimogatta az arcom:

– Már megint Kimmel álmodtál?

VASILE PETRE FATI

Egy bizonyos emberi melegség

*Egy bizonyos emberi melegség, melytől
benedvesednek az ujjaid
s az arcod, és ezalatt kint minden besötétül.
A vágy, hogy megérints egy nálad gyengébb
személyt,*

*A rövid haját. A város szélén élsz, ne feledd,
és azt sem, hogy búcsút mondhatsz a többieknek
Akár egy bádogdob. A barátod borotvált feje,
Az olló, mellyel megnyírhatod
a szívét annak, aki jobb nálad.
Nem kell más, csak kizavarni a pókokat
a konyhából,*

*Semmi, csupán kezedd lefedni azt a léket,
amit épp most hagy a vers a mellkasodon.*

VASILE PETRE FATI (1944–1996) a hatvanas években színre lépett román költőnemzedék jeles képviselője. Konstancán született. Filológiát szülővárosában, filozófiát Bukarestben hallgatott. Hét verseskötet, egy gyermekkönyv, három rövidpróza-kötet és két regény szerzője. Legfontosabb költeményei az *O anumită căldură umană* (Egy bizonyos emberi melegség) című antológiában olvashatók.

A Nap ott fenn

*Nem akarom többé, hogy lemenjen a nap
És ha meghal anyám, soha többé ne menjen le.
A nap, az a baktériumos paca ott fenn.
Az istenit, hát üljön le velem és beszéljessünk,
mint férfi a férfival,*

*Én bérlő vagyok és megdolgoztam ezért a napért,
Fizettem neki a zsebpénzemből,
Hogy felkeljen.*

*Tehát az enyém a párizsi nap,
Azt csinállok ezzel a mindenhez értő nappal,
amit csak akarok,*

*Ráhajtom a fejem, alszom rajta, majd felkelek
És hazaküldöm,
Nekem ez nem fog menni.*

MIHÓK TAMÁS (1991, Nagyvárad) kétnyelvű költő, műfordító és kiadói szerkesztő. Az alap- és mesterképzést a Nagyváradi Állami Egyetem román–angol szakán végezte, majd ösztöndíjasként két évig az ELTE BTK-n tanult. Jelenleg a marosvásárhelyi Petru Maior Egyetem filológia doktori iskolájának ösztöndíjas hallgatója. Kilenc kötete jelent meg (négy saját, öt műfordítás).

A prágai fickó

Ó, Uram, add, hogy szabaduljak a konyhai csótánytól,
Vehessek magamnak egy műtárgyat.
És ha Isten létezik, imádkozzon, hogy reggelente mossak kezet és arcot,
Hogy minden nap úgy tekintsek rá, mint jó emberre.
A körmeit nem akarom látni. Inkább Franz Kafka jóindulatára van szükségem.
Ez a prágai fickó azért harapott kenyérbe és kortyolt vízbe,
Hogy éljen. Hogy vége legyen már ennek a versnek.

Néhányszor

Becsengettem néhányszor hozzá,
Tél volt és beengedett.
Hosszú sálam
Kiterült a lába elé.
A portás mindent tudott rólam.
Úgy beszéltem neki róla,
Mint nővéremről.
Szomorú portékám volt a haja,
Vágtam belőle egy-egy tincset, majd eladtam.
Egy egész telet kihúztam így,
Nevén szólítottam, de Austerlitzné,
Aztán panaszkodtam semmiségekről
Csak azért, hogy kérhessek tőle tüzet,
Ennyi.

Emberi települések

Az emberi települések szeszszagúak,
Valami történik velük, ahogy nap mint nap éldegélnek.
Kár, hogy az emberek madarakról és
Vadakról álmodoznak.
Ők a vadak és a madarak is ők.
Innen, az emeletről vadászom őket,
Tele ábrándokkal, étellel.
Reggel, egy csepp zöld tea,
Egy falatnyi élet, hogy hidd, létezel.
S a többi? A többi csak egy ékszer,
Mely kicsúszik a kezedből.

Fordította **MIHÓK TAMÁS**

BODÓ MÁRTA

HÁZASJÁTSZMÁK

(pszichológusnál)

– Kényszerképzeteim vannak. Elképzelem, naponta ötször-hatszor is, gyors egymásutánban, ahogy előttem fekszik, én meg letolom a nadrágom és izzadt valagába tolakodom. De öröm helyett utálatot érzek, kénysziert. Megteszem, miközben máshová képzelem magam, mohára, patakpartra, hús fák ölére.

– Mondja el neki! Lehet, hogy neki is megváltás lenne.
– Nem fog menni. Most abban a periódusban van, hogy nem beszél, nem panaszkodik, nem oszt meg semmit, lenyeli, hallgat, néz, eltűr mindent. Nem kell mindig mindenről beszélni, nem kell minden átsuhanó érzést kimondani, ezzel jött haza legutóbb.

– Sebaj, mondja maga, hogy vége, hogy nem vágyik a testére, a meleg nedveire, a bugyogásra, az egyesülésre.

– Ezt sem mondhatom, mert a másik kényszerképzete, hogy ő jó feleség lesz mostantól, és ehhez hozzátartozik, hogy naponta ötször elém fekszik széttárt lábakkal, lehúzott bugyival, beillatosítva, miegymás, arcán a megadás kényszere, hogy ő is tud ám olyan lenni, mint mindenki más, szolgálni, kiszolgálni. Nekem nincs más választásom, mint hogy vegyem a lapot, belemenjek a házadiba, erővel is magamévá teszem, jobbik eset, ha csuszszanak, mert izzadt-lucskos, de sokszor élvezet sincs benne, mert száraz, kényszeredett, azért próbálkozik, mert így mondták, így hallotta az asszonyklubban, hogy ha már hasán át nem tudja fogni a férfit, mert pocsekul, tehetségtelenül főz, akkor így kell megtartani. Gyűlölöm a gondolatot is, a látvány álmomban rémségével kísért. Nem akarok se fiatalot, se öreget, se semmilyen, csak egyedül feküdni a mohaágyon, páfrányok árnyékában, mellettem zúgjon a patak és senki ne kényszerítse rám magát szelíd erőszakkal, a kötelességteljesítés kényszerével.

– Ki erőszakol kit?
– Ő engem ezzel a jóasszony szokással! A fenének kell egy szőrös valag feleségnek. Nem kúrni akarom, hanem ölelni, ízlelni, bevenni, kóstolgatni és kóstoltatni magam, suttogni vicces, pajzán szavakat, választ kapni a megjegyzéseimre, továbbfűzni a gondolatát, megosztani az álmaimat... De ő csak elém fekszik, fel se néz, odahúz, a blúzáat ki se gombolva, az altestét kínálja fel, majd amikor úgy itéli, végeztem, elégedetten fújtatok, kisurran a szobából, bebújik az előkészített térdnadrágba, ott folytatja a házimunkát, ahol egy pillanatra abbahagyta, fogát összeszorítva súrol vagy moso-

BODÓ MÁRTA (Kolozsvár) író, szerkesztő. Magyar-angol szakon szerzett tanári diplomát, majd Budapesten teológiai tanulmányokat folytatott. 2007-ben doktorált a BBTE RK Teológia Karán. 1993 óta a Keresztény Szó és Vasárnap katolikus lapok munkatársa, jelenleg főszerkesztője. Négy kötete jelent meg, írásai-val tanulmánykötetekben is jelen van. Rendszeresen közöl kritikát.

gat, elősövényt nyír, számba se vesz, még csak nem is kémleli, valóban elégedetten mászom-e elő a szoba homályából, ahol otthagytam, ahová újabb pár óra múlva ugyanúgy, szertartásosan, kimérten, száraz tényyszerűséggel bevezet újra.

(párterápia)

Barátaim. Rég házások, nagy szenvedéllyel bújták egymást az első években. És jött az első, a második, a harmadik gyerek... A negyedik úgy lett – nevetve mesélték –, hogy gumit használtak, a végén vették csak észre, hogy kihasadt az óvszer: szív alakú lyuk tátongott rajta. Meg is lett a legkisebbik, egy végtelenül komoly, szorgalmas, tehetséges kislány. Az asszony húsz évig háztartásbeliként egyengette a család mindennapjait. A férj egyre nagyobb intenzitással, egyre aktívabban vetette bele magát az üzleti életbe, céget alapított, fejlesztette, külföldi partnerek, kapcsolatok, utazások, tárgyalások. Fejlődött a vállalkozás, az ország egyik legmenőbbje a szakterületén, ma már dől a pénz.

Barátnőm szinte a mélyszegénységből küzdötte fel magát, a bejárónő után újra végigporszívózta a szőnyeget, port töröl, még a függönykarnist is leszedi. Maga vásárol be, mert szereti megnézni, mire adja a pénzt: a legolcsóbb árut veszi ma is, és büszke, hogy a semmiből út össze több fogást. Este sugárzó arccal találja a „kölevest”, és éhezésben felnőtt testvérei nevében is vérig sértődik, amikor barátom, a férj a tányért félretolja, a jégszekrényhez megy, és az egyik fiókból kaviárt, lazacot vesz elő, azt eszi.

Barátom sugárzó arccal érkezik haza, hogy megint micsoda üzletet ütött nyélbe, de elmondani már nem tudta elmondani a sikert, mert asszonya szinte lerohanja a panaszáradattal: hogy sajog a dereka a hajlongástól, a térde a cipekedéstől, a gyerekek megint komiszkodtak, a tanárnő beírt az ellenőrzőbe, hiába, a kamasz fiaikat mégiscsak a férfi kellene kiossza... Egy idő után egyre később érkezik haza: inkább elmegy a külföldi partnerrel vagy a munkatársakkal egy elit klubba, zenét hallgatni, ingyencségeket bekapni, örülni a sikereknek, amelyekről főleg nekem mesél. Sokszor visz haza, miután a barátnőmet meglátogatom, olyankor egy órát is ülünk az autóban, csak sorolja az üzlet részleteit, meg azt is, mennyire szereti az asszonyt, de fárasztja a garasoskodása, az, hogy csak a gyerekek csínytevéseiről beszél, és ha elviszi egy elegáns helyre, fészkelődik, nem találja a helyét, nemhogy értékelné a figyelmességet, de valami újabb elégedetlenséggel elrontja a hangulatot.

Barátnőm a reggeli kávénál sorolja a panaszát: érdektelen a férje, unottan bújik belé, amikor ő hajnalban, még álomtól lucskosan felkínálja magát, a hálóinget félrehúzva, ímmel-ámmal végzi a dolgát, szürkék a reggelek, ízetlenek a nappalok, az éjszakák, nehezen kezelhetőek a gyerekek, a férje, mintha nem is a saját gyerekeiről lenne szó, sose szól rájuk, értetlenek az emberek, romlott a világ...

Barátom délben ebédre hív, és kibukik belőle: ízetlen otthon az étel, szürke, formátlan, kelt tészta ízű, állagú az asszony, beszűkült, unalmas, holt tömeg. Ebéd után még meghív egy kávéra, a szemközti elegáns szeparéba. Odahajol, a könny is végigcsordul az arcán, látom, hogy szenved. Szótlan hagyom, öleljen hévvel, szenvedéllyel, csak hogy estére hazatérhessen sötét életébe, és folytassák változatlanul: mint akinek jobb dukál, mint akinek jobb sose jár.

(esti mese)

Anya és apa szeretik egymást, ne sírj.

Anya és apa gyilkolják egymást, ne lásd.

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

A fileflancos

Roxána, mióta a kisboltban dolgozott, minden nap nyolckor kelt. Szerette tartani ezt a ritmust, az volt az érzése, ezzel saját életét is kézben tartja. Megszokta már ezt a munkát, nem járt sok vesződéssel, csak át kellett mennie a szomszéd utcába. A beszélgetni vágyó nyugdíjasokat rendszerint egy pár formális kérdéssel lerázta, úgy tett, mintha borzasztóan el volna foglalva a kitett áruval. Különben is, ha egy kis magányra vágyott, ott volt a raktár. A fizetés persze nem nagy, de arra elég, hogy a kötelező számlák kifizetése után még maradjon a kedvenc szózott, pirított szotyira, amiből minden este a tévé előtt legalább egy csomaggal fogyasztott. Kiterített újságpapírra kell dobni a héjat, majd mikor megtelt, összegyűrti héjastul és a kályhába dobni. Jó nézni, ahogy hirtelen lángra kap. Úgy.

Roxána már jó néhány éve letett arról, hogy férjhez menjen. A faluban amúgy is vénlánynak számított, és ebből a falubeliek nem is csináltak titkot. Még előtte sem. *Kár, hogy ott vénülsz meg apád nyakán, pedig milyen szép kislány voltál* – mondogatták. A vénlányság már egy kialakult státusz, ahhoz már nem is közelednek. Minek felbolygatni a kialakult rendet. Még néhány éve bántotta, de most már megszokta ezt is. Különben is hol lehet itt ismerkedni? A legközelebbi kisváros jó tíz kilométerre van. Üljön be egy kávézóba, és szólíttassa le magát? Igaz, volt már egy-két ilyen kalandja is, de a fiúk néhány találkozás után továbbálltak. Nem jött ki belőle semmi. Így hát rendszerint kinyúlt tréningben téblábolt, volt, hogy a boltba is abban ment. A haját, ha egy hétig nem mosta meg, szorosán összegumizta. Annak a pár nyugdíjasnak, aki a napi tejért-kenyérért jön, meg a néhány falualji nagycsaládosnak így is jó. Akik meg valakik, a lelkészek, polgármesterék kocsiba ülnek, és bemennek a városi a szupermarketbe.

Persze azért az ő telefonja is megszólalt néha, de csak azért, mert mióta csak léteznek, a telefonok dolga, hogy időnként megszólaljanak. Internetet is böngészett néhanapján, de csak a jól ismert oldalakat. Mivel angolul csak néhány szót ismert, hamar elfáradt a szeme a szótárazásban, mindig a kedvenc női portálján kötött ki. Egyszer az egyik falubeli lány jött el hozzá, hogy hát menjenek együtt narancsot szedni Portugáliába, jól keresnének, szállás, egészségbiztosítás, minden meglenne hozzá. Csak menjen vele, mert ő egyedül nem megy. Akkor sokat töprengett, végül úgy határozott, nem megy el. Mert minek? Reggeltől estig monoton munka, aztán

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) irodalmár. Doktori tanulmányait Debrecenben és Finnországban végezte. Tanulmányt, esszét és könyvkritikát publikál.

csak hazajönne, és azt a pénzt úgyis itthon költené el. Gyűjteni meg nem gyűjt semmire.

Tavaszi felé aztán történt valami. Roxána egy reggel hirtelen arra ébredt, hogy megvan a megoldás az életére. Kézenfekvőbb, mint bármi. Csodálkozott, hogy eddig erre nem jött rá, pedig végig itt volt az orra előtt. Ráadásul szisztematikusan, napról napra lehet fejlődni benne, a határ a csillagos ég! Szinte felujjongott, és villámgyorsan kiugrott az ágyból meg se nézve, hogy mit kap magára, pedig arra máskor vigyázott, hogy legalább a tréning alsó és felső része összeillő legyen. A boltban sem figyelt, egy pár-szor el is tévesztette a visszajárót a rendhez szokott nénik nem kis megrökönyödésére. Alaposan végiggondolt mindent, még egy igen drága kapcsos naplót is vett. Igen, először is a parfümmel fogja kezdeni. Mert minden megjelenésnek az alapja az illat. Az illat öltöztet ugyebár. Ez a mondat katogott a fejében, míg a rossz kövesúton való zötykölődés után végre a csillogó, csupa üveg áruházban sorra szagolgatta a kis üvegcséket. Sehogy sem ment a választás. A vadóc tekintetű, a szenvedélyről sokat tudó nők képei nem segítettek. (Lehet, hogy ezt a nézést is el kéne tanulnia?) Mindenképpen drága kell, az a minőség. De hiába kóválygott órákon át, szédelegve a beszippantott illatkavalkádtól, a pénztárnál mégis belé hasított, hogy talán mégsem jól választott, a másikat kellett volna. Mígnem hazafelé a buszon mégis megnyugodott, hogy hát ez lesz a jó.

Otthon aztán jött a következő ijedelem. Hogy hát az évek során a sok disznóhústól, édes tésztától, szotyolától úgy meghízott, hogy az most minden tervét romba dönti. Fogalma sincs, hány kiló lehet, mérlegre már évek óta nem állt, elegánsabb ruha sem volt rajta már idejét sem tudja, mióta. De ahogy bugyira és melltartóra vetkőzve a nagy tükör előtt figyelmesen szemlélte magát, mégis megnyugodott. Valóban nem nádszálkarcsú, a karja-lába ugyan vaskosabb, de ez nem petyhüdt kövérség, inkább erőt sugall. És ami fő, az alakja megvan. Nem lesz itt baj.

Most már csak arra kellett vigyázni, hogy betartsa a fokozatosság elvét. Nem lehet egyből mindent, ki kell élvezni, hogy egyre beljebb hatol a minőségibb, tisztultabb élet számára eddig ismeretlen, de annál vonzóbb birodalmába. Lassan kell kitapasztalnia mindent. Egyelőre egy jó cipőt és harisnyát vesz, na meg egy testhez simuló egyberuhát, nem feltűnő kurvásat, inkább olyat, ami látszólag elrejt, valójában kiemel. Igen ám, de fogalma sem volt, mi áll jól neki, furcsán feszengett az öltözőkabinokban egy-egy szokatlanabb darabot próbálva. Fokozatosan kellett kitalálnia magát. A kisbolt már egyáltalán nem érdekelte, teher volt bemenni reggel, legszívesebben egész idejét üzletekben turkálva töltötte volna. Volt, hogy hamarabb bezárt, rohant is azonnal a buszhoz. Sokat kínlódott a választással, míg úgy érezte, ez vagy az megvan.

Első nap még nem volt feltűnő. Csak ahogy végigment az utcán, a kötelező köszönéseknél nézett utána hosszabban egy-egy járdát seprő valaki.

Meg a boltban a szegről-végről rokon néni, aki emiatt egy kis felelősséget is érzett iránta, megjegyezte, hogy hát még igazán férjhez is mehetne, nem érti, miért temeti el magát annyira. Most még csak ápolt volt és visszafo-gottan elegáns. Frissen mosott haj, gonddal választott ruha, jó cipő, kelle-mes illat. Másnap már egy kis sminket is feltett, vigyázva, hogy ne legyen sok. A ruha már ehhez mérten kissé merészebb, és a cipőnek is magasabb a sarka. Ekkor már utána is sügtak az utcán. Őt ez inkább csak mulattatta, de nem nagyon törődött vele. Igen, itt van csak értelme építkezni, a város-ban mindenki így jár, senki nem tűnik fel a tömegben. Itt viszont merni kell elsőnek lenni. Merni kell személyiségnek lenni.

Így telt március első hete. A következő hetekben már egyre beljebb és beljebb hatolt az elegancia útvesztőibe, egyre felszabadultabban variálta a stílu-sokat. Az egyik vevő a falu aljáról, az egysorosról neki is szegezte a kérdést: igaz, hogy férjhez megy a tornatanárhoz, mert mindenki ezt mondja... Mosolygott. *Jól is tennéd – folytatta –, az is magába’ van meg te is, mind a ketten jól járnátok egymással. Mert mit ér az élet egyedül?* Később kiderült, mások is el akarják venni: a templom mellett lakó öreglegény kőműves példaul. Azzal is csak jól járna, saját háza is van, az anyja sem él már sokáig, és akkor min-den rá marad... A falu két táborra szakadt. Azok, akik a tornatanár pártján álltak, szembekerültek a kőművest kommandálókkal. Úgy látszott, a torna-tanár mellett több érv szól: ő ugyanis már egyszer meg akart házasodni, míg a kőműves eddig soha nem mutatott ilyen szándékot. *Jó, hogy földje, háza van és minden lejt az élére rak, de mit ér az, ha a nők nem érdeklik?* Ez mindenképp súlyos érvnek számított, ettől a másik fél rendszerint el is hallgatott. Végül is a tornatanár-pártiak kerekedtek felül, a kőművest nem bolygatták tovább. Csak hadd rakja egymás után a téglákat és a lejekeket.

Eljött az április, majd a május. A templom körüli gesztenyefákat ellep-ték a virággyertyák és az utcai lócákat a beszélgető nyugdíjasok. Roxána minden szabad idejét butikokban, fodrászaton, otthon a tükör előtt ruhát próbálva, vagy különböző arc- és hajpakolásokkal kísérletezve töltötte. A boltban, ha éppen nem volt senki, divatlapokat nézegetett. Már nem akar-ták férjhez adni, de valaki kitalálta ezt a szót, és azóta a háta mögött így emlegették: *a fileflancos*... Már nem Roxána volt, az sem, akinek ő gondolta magát, hanem egy teljesen új valaki, egy szóbeszédből desztillált szellem. Nem keltett feltűnést, bármilyen elegánsan is ment végig az utcán, hiszen csak a *fileflancos* megy ott... A következő hónapban megérkezett a levél a patrontól, miszerint ha továbbra is ilyen hanyagul kezeli a kasszát, kény-telen lesz elbocsátani, de tekintettel kényes családi helyzetére, ad még egy esélyt. Így írta, hogy *kényes*... A patron, bár tanulatlan ember volt, a helyzet komolyságához mérten igyekezett választékosan fogalmazni. Roxána siet-ve végigolvasta a levelet, majd arra gondolt, milyen jó lesz hazamenni, mert péntek lévén csap egy wellness délutánt, lefürdik, kipróbál egy algás arcpakolást, és talán egy új hajszínezőt is.

OLÁH ANDRÁS
foglyod vagyok

szememben
barnán ragyog az ősz
fürtjeid közt avar ropog
aranyló melleid alatt
a halványuló kontúrokat
ajkammal rajzolom tovább
forró kelyhedbe
izzó lüktetés sodor
– foglyod vagyok
te édes húsevő virág

talán

nézek magam elé
két álom közt
a kormozó időben
– hiába a megrendülés
a valóság áztatta ígéreteket
a vágy: belemarkolni
a csöndbe félszegen
ügyetlenül morzsolgatni
a bizonytalant – hiába
hisz újra és újra
fölsikolt bennem
tekinteted hiánya
magad vagy
magam én is
– s ketten együtt
egyek... talán - - -

OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) Ratkó József, Ady Endre- és Bánkuti Miklós-díjas, Quasi-modo-különdíjas költő, drámaíró. Diplomáit Debrecenben és Nyíregyházán szerezte. Mátészalkán él. Legutóbbi kötetei: Április bolondjai (versek – Magyar Napló Kiadó, Bp., 2017), A spyolfal mögött (esszék, kritikák, tanulmányok – Hungarovox Kiadó, Bp., 2017).

most meg kéne állni

fegyelmezett vagy
nem szólsz te senkinek
de jól tudod:
már nem ide szól a jegyed
átszálló volt csupán nem retúr...
félsz – félek féltelek –
mi lesz most velünk nélküled
ki lombozza föl
az összetört hitet
ha magunknak is csak
gyávaasággal fizet
– ülsz egy szűk szobában
bámulod vakon
a tévéből villódzó fényeket
és azt hiszed
az a húsfaló test ott benned
nem fáj jobban senkinek

jövendölés

a jövendőmondó cigány asszony
szörnyülködve taszította el
Isten csupasz tenyerét
mert az egymásba folyó sors- és élvonal
barázdái véget nem érő
fájdalomról s csalódásról árulkodtak
meghitt pillanatra csupán egyetlen
apró gyűrődés utalt amikor is
Mária lészen majd Isten pygmalionja
a többi jel könnyű és pusztulás
képeit vetítette előre a Földön
elbizakodott elfajzott sokaságot
kiken nem segít jó szó vagy prófécia
sem rájuk mért szenvedés

*mert legyen bár özönvíz
omoljanak le Ninivé gőgös falai
azok ott semmit sem tanulnak
veszélyes öntudattal ácsolnak új
és új kereszteket – nem félvén
hogy az Úr egyszer majd
végleg elfordítja orcáját e földről*

PILIZOTA SZANDRA

*Marga:
Képzelt emlékével c. kötetből*

Diszkréció

*A második bőröd
kabát, mivel múltam
még tartozott neked –
csendem kulcsaival
tele mindkét zsebed.*

Autogram

*Kapart nevekkal
merítkezel
és az én testem
a fénykép sebe:
írott fonálként
dőlök bele.*

Lakatlan

*Ajtó önmagamon túl,
gondolatba ülő karosszék:
helyednek hűlő teste
csak számomra lehet szép.*

PILIZOTA SZANDRA (1976, Dunaújváros) szülővárosában él, kertészként dolgozik. 2012-ben saját néven megjelent Szaké c. haikukötete után Murron Skeats álnéven publikált európai történelem ihlette regényeket, több másik álnéven folyóiratokban közöl verset és prózát egyaránt.

Shams: Tűz lesz menedékük

(regényrészlet)

Jegyzet

A történet keretétül I. Szelim szultán egyiptomi hadjárata szolgál, amelynek fő mozgatórugója az egyiptomi – mameluk – uralkodók perzsákkal való szövetekezése volt.

A helyszín Szíria. A térség a Burji mamelukok fennhatósága alatt állt, azonban a szultán felé húzott. 1516. augusztus 24-én az oszmán és mame-luk sereg megütközött a Dabiq mezőn (Aleppótól északkeletre található tájegység). Az eredetileg mameluk oldalon felsorakozó szíriai hadvezérek átpártoltak a törökökhöz. A mamelukok elveszítették a csatát, szul-tánjukat, Al-Ghawrit megölték.

I. Szelim tovább menetelt Kairó felé. A főváros melletti Ridaniyeh-ben (vagy Ridaniya) döntő összecsapásra került sor 1517. január 24-én. A mamelukok itt is vereséget szenvedtek. Az oszmán had ellenállás nélkül vonult be Kairóba. A janicsárok feldúlták a várost. A mamelukok új szul-tánja – Túman – ellentámadást intézett és jelentős veszteséget okozott a török hadseregnek, ám a törökök éjjélkor visszatértek. Túmannak és katonáinak menekülnie kellett. A regényben szereplő jósnő – fiktív személy éppúgy, mint a többi szereplőm – próféciája beteljesült. Szelim szul-tán elfogatta Túmant, végighurcoltatta a városon, végül felakasztatta a Zuhajla-kapura.

Első

– Allah hatalmas! Allah hatalmas! – ébresztette a hajnali adzán a szunnyadó Aleppót a Magasságos Isten színe előtti leborulásra.

Az ég pírja lassan csorgott az ocsúdó városra és falainak büszke kőge-rincére, megostromolta az ősi erődöt a medina felett, utolsó cseppjei a várbörtön alsó celláinak rácsait fűdették.

– Allah Hatalmas! Allah Hatalmas! Gyertek és fohászkodjatok a Kegyelmes és Mindenható Allahhoz! – kúszott fel a csapongó dallam a tömlöclakó zúzos lábszárain és ziháló mellkasán: kerek arccsontját meg-kerülvén tolakodott a konokul összeszorított szemhéjak közé.

A mameluk testőrség egykori tisztje – Lahab Ibn Rafi Abu Siraj Al-Wadud – nehezen eresztette szülőházájába repítő álmát. A piramisok tövében őrizte édesatyja – Szegény Rafi – három tevéjét. Feje fölött pör-getvén botját sózott a núbiai formázatú tolvaj derekára. Diadalmas kiál-tását összekeverte a szél a szír imára hívó kántálással. A homok lehült a talpa alatt. A háta mögött a falak pokolvaras penészfoltokat verejtékeztek.

Lahab Mekka felé fordulva szólott a Magasságos és Kegyelmes Allahhoz. Fohászkodott, hogy a hazug Hilal által ellene koholt vád hamisnak bizonyuljon. Fohászkodott, hogy a bej fia megkapja méltó jutalmát e világon és a túlvilágon is.

– Állj fel, te féreg! – „köszöntötte” Korhely Badr a „bej fogadójának díszvendégét”. – Khai’r bey vár reád!

Lahab feltápáskodott. A gyűlölet sírgödörré ásta beesett fekete sze-meit. Nem törődött a háta mögötti két másik strázsával. Megragadta Korhely Badr torkát, hogy a huszadik unokatestvérének a szuszát is kiszorongassa belőle:

– Reád pedig a Pokol tüze!

Korhely Badr – eddig barna – pofázmánya kékbe öltözött, a halálféle-lem két labdacsával düledt Lahabra. A rab az övén csüngő kard után kapott, ám a katonák ökle az ütlegek záporával „jutalmazta”.

A mameluk térdei megbicsaklottak. Állcsúcsa – zuhantában – csattan-va találkozott Korhely Badr vádlijával. Lahab a fogát köpte. A bordakosa-rába költözött sajgás nem engedte felkászálódni. Az egyik pribék fellódí-totta a gallérjánál fogva. Lahabból ocsmány szitkok gurguláztak a fiatal-emberre, aki a homlokához vágott valamit: elhallgattatta.

A vödör vízzel loccsanó röhögés és éles nyerítés térítette észhez a kábult Lahabot. A lovak patái és Khai’r bey – a kormányzó – cipőit delejezték. Az idős férfi kényszerítette, hogy felpillantson:

– Lahab, fiam...

A bey egyszerű fehér ruhát és egy fekete beduin kaftánt viselt. Példát véve Mohamed Prófétáról – Béke Legyen Vele – szerényen öltözködött, étkezett és élt.

Lahab térdre vetette magát legmélyebb tisztelete jeléül. Khai’r intett, hogy álljon nyomban talpra. Önmagát fedezte fel e remek harcokban: mind a ketten mameluk származással büszkélkedhettek.

– Allah Kegyelmes. Mi emberek Őt követjük. Ám azt is tudjuk, ha nem metsszük el az ellen torkát, a mi vérünk öntözi a homokot. Kész vagy ismét engem szolgálni?

– Hűségemet és életemet bírod!

– Örömmel tölt el visszatérésed, ám egyben rút árulás keseríti a szíve-met. Mameluk csapatunk közül valók azok, kik fellázkodtak... a Fényes

Porta ellen. Csak az alkalmat várják, hogy a mi Padisahunkat kardélre hányják. A feladatod felkutatni és megbüntetni őket – Khai’r bey feleslegesnek tartotta újfent elbeszélni azon igaz pletykákat, miszerint I. Szelim és serege közeledik, akárcsak a kairói zsarnok Al-Ghawri szultán bukását.

Lahab ugyan érzett némi ellenkezést, ám élni akarása felülkerekedett mindenén.

*

A húsos nyársak fűszeres illatukkal csábították a népeket.

– Shish kebab a gyomrok vágya, Abdalhoz gyertek már ma! – az étek-mester hajlongva szolgálta ki a vevőket.

Ravasz mosolyával az arany illúzióját mázolta az ezüstpénzekre.

A mamelukok fennhatósága alatt a szíriai egyre csak szegényedett. Abdal pedig úgy csökkentette az árakat, mintha a fogát húznák.

Kateeb – a fegyverkészítő nyolcesztendő kisinas – cingár lévén könnyedén cikázott a tömegben. A festett standhoz lapult. Hatalmas fekete szemeivel falta az összes húst és az árust:

– Abdal bácsi!

– Éhenkórász! Ha nincsen pénzed, nem eszel!

Kateeb mintha meg sem hallotta volna. Abdal orcája gutaütéses vereségbe lobbant. Tenyerét a fiúra emelte:

– Takarodj, átkozott fattyú!

A csuklóját vasmarok csavarta ki. Megrökönyödve tátogott a mameluk parancsnokra. Az sötét salvárt, vörös selyemövet, kék kaftánt és szürke turbánt viselt. Lahab – gúnynevén Szegényfia – egy hete még a ló farkához kötve vonszoltatott be a várba.

– Megtagadod az ételt a szűkölködőktől?! Allah mindent lát! A tűz lesz menedéked, gazember!

– Én... meg akartam vigasztalni a fiút... – hebegte.

– Akkor meg is eteted! Itt és most!

Abdal túlbuzgón tolta a pocakját a rostélyok felé. Még kövérebb verejtékcseppeket hizlalt a homlokán, mint eleddig. A legtermetesebb húsokat halmozta a legszélesebb lapos kenyérbe.

– Vedd, fiam!

Kateeb rögtön csámcsogni kezdett.

– Égesse a tenyeredet, kapzsi patkány! – Lahab megvetően vágta a kereskedőhöz az ezüstérmét.

– Köszönöm, Lahab bácsi!

– A jó muszlim, aki segít a szegényeken. Abdal rossz muszlim. A sejtánok fogják sütogetni a pokolban! Ahogy ő teszi ezt a húsokkal e világon Elviszel a mesteredhez?

– Igen. Nagyon sok kardot csináltunk. Megint háború lesz?

– Haramiák fosztogatják a karavánokat. A katonáimmal őket tanítjuk móresre. – Részben igazat szólott: a lázadók mindegyike hétpróbás rabló volt és az egyiptomi szultán jóváhagyásával művelték gaztetteiket.

adzán – imára hívás, müezzin

medina – óváros

pokolvar – lépfenés seb

bey – Khai’r bey, Aleppo mameluk származású kormányzója

Fényes Porta – Török Birodalom. Szíria közigazgatásilag az egyiptomi mamelukokhoz tartozott. Ám a lakosság szívesebben lett volna a török szultán alattvalója. Több kormányzó, törzsfő titkon átállt a török oldalra, amikor I. Szelim hadjáratot indított Al-Ghawri egyiptomi szultán ellen. A regényben említett lázadók bizonyára nem értettek egyet azzal, hogy Khai’r bey is Szelimet támogatta.

VARGA SÁNDOR GYÖRGY

Időoltás

Egy kávébarna asztal
merev könyöktartásában
füstbe burkolóztunk,
majd a léttel egygé válva
oltottuk el az időt
néhány órára.
Bólében párhuzamos
hangerővel vitattuk
a lét-élet kérdést,
előreugrottunk,
visszamasztunk,
erősítettünk még egy fokot,
előreugrottunk,
visszamasztunk,
míg rá nem jöttél,
te bizony te vagy,
míg rá nem jöttem,
én bizony én vagyok,
s a lét képében még
feles felett sem juthatunk
közös nevezőre.
Míg a fele(s)másan
feltevődő paradox gondolat
egyenesből fénysebességgel
körbe nem görbe.
Nem voltunk rá képesek.
A lét magához tért,
óránkra pillantva
összenéztünk,
kerestük az időt.
Kurt, adj még tíz évet,
csinálhassam újra,
ezúttal tudatosan,
még egyszer az egészet.
Vissza akartuk

VARGA SÁNDOR GYÖRGY
(1989, Nagyvárad) a
Kolozsvári Műszaki
Egyetem távközlés sza-
kán végzett, ugyanott
szerzett mesteri diplo-
mát multimédia szakon.
Kolozsváron él és dolgo-
zik mint programozó/
csapatvezető. Verseket és
elbeszéléseket ír, eddig a
kolozsvári Helikonban
publikált.

játszani a szarházit,
nem is tíz évet,
legyen csak néhány óra,
körbe akartuk
őt is gyötörni,
kígyó módjára
farkába törni,
nem jött össze,
ezért sípot fújtunk
közös indulóra.
A tegnap ma,
ma még tegnap,
három óra.
Majomkerék, mókusparádé,
keljünk nyugovóra.
Csingiling!

Utcán gurul az utcai guru

Minden macskaköves út
elemeire hull biza' egyszer,
ha bármely köve kivetődne,
az idő úgyis lemorzsolná.
Nincs kifejezés.
Mindaz, mi szám elhagyja,
mindaz, mi kezem alól kikerül,
testem minden egyes apró
mozzanata ítélettel jár.
Mindenki az ember vérit szívja.
Faszom piócák.
Évente egyszer
kötelező nyaralás,
sors-sápitott bőrünk
ernyedt ráncain
röhög egy Napsugár.
Mikor nekem elmegy,
légy te a jobbik eszem,
állíts le, kérlek,
mielőtt démonaim

szabadon engedem.
Te nem voltál sehol.
Mindenem szabadon lóbálom.
Egy szökevény démonom
hűségesen vállamra telepszik,
dupla egyedül kecmergünk
kiöregedett utcákon.
Teljes az elszigetelődés,
így hát lassan az összes
titok kibogozódik.
Fejem törjük rajtuk,
én és a démonom.
Mikor az utolsó szál is kisimul,
rögtön beáll az elmebaj.
Egyedül, kettesben.
A világ minden titkával.
Rosszalló tekintetek sora
követ a kiöregedett utcán.
Rájátszunk egy kicsit,
én,
én és a démonom,
én, a démonom, és a világ összes titka.
Elvégre morfondírozni kell és
legyen min nekik is.
Szökőkútban táncolok.
Lassan feljön a Nap.
Kettesben vagyunk,
lúdbőrömmön érzem
hűvös fényét.
Ketten vagyunk.
A Nap és én.
Én vagyok.
Én vagyok a démonom.
Én vagyok a világ összes titka.
Én vagyok az utcai Napsugár.

Leszámolás

A legalantasabb pillanatban
mindig egyedül ér az éjszaka.
Innentől a saját dolgod
álomba ringatni magad.
Kivégeztük a múlt árnyait,
kiutat találtunk a problémára,
te már holtan fekszel,
nekem sincs sok hátra.
Véres tenyeremben izzik a hajnal,
mielőtt az ég pereménél feljebb
kerülne, leheletem beleszárad
s magában hordozza csalfa útjára.
Engem hordoz a láthatáron.
A csillagok hiénája lettem.
Másnap egy kósza gyöngyvirág
levelén harmattá gyűlök össze.
Megülök egy cseppet,
majd köddé párlok,
nézd, ott egy ökörnyál,
már azon csillogok.
Miután bőrhöz érek,
rajtam át ereszkedik
le rád lustán az apró
fekete pók.
Remélem, megcsíp.
Remélem, fájni fog.

SZILÁGYI ALADÁR

Létélményt kínáló művészet

László Hajnalka képzőművész digitális játéka

Az eredeti kompozíció, mely parafrázisra ingerelte (nem, nem ihlette, hanem ingerelte...) László Hajnalkát, a Louvre-ban látható. Az anonim piktornak – feltehetően a fontainebleau-i festőiskola tagjának – a munkája *Portrait présumé de Gabrielle d'Estrées et de sa sœur la duchesse de Villars* címmel került a 16. század végi piktúrát bemutató terembe. Két, csupán fülbevalóba „öltözött”, előkelő hölgy tekint reánk a fehér lepellel takart fürdőkádból kihajolva. Egyikük bal karját oldalra nyújtva, két ujjával finoman megcsippenti társnője mellbimbóját. (Ne, ne gondoljunk afféle nők közötti szerelem megjelenítésére: de Villars hercegnő a nővére, Gabrielle d'Estrées anyaságát „jelzi” ezzel a gyöngéd gesztussal.) Nos, számunk képzőművészeinek csupán erre a két női testre „volt szüksége” ahhoz, hogy megalakítsa a maga d'Estrées-változatát. Közel fél évezred távlatából nyúl vissza egy ismeretlen festő közismert festményéhez. Annak 21. századi újraértelmezése érdekében nem hozzáad, hanem elvesz belőle, szinte teljesen kifosztja azt. Mert eltűnik a fehér előtér, el a vöröslő brokát keret, a háttérben görnyedő dadus a gyermekkel. Az alkotói önkény csupán egy feketéből szürkébe váltó, raszteres hátteret teremt, ahonnan kizárólag a két, egymással felcserélt női akt világlik elő. Méghozzá két fejnélküli test! A hercegnő vállalai fölött ugyanis az arc helyett egy vörös léggömb lebeg, melyet a csuklójára tekert vörös zsinórral tart, Gabrielle üreges nyakáról pedig még a lufi is „elszállt”, csupán a zsinór végét szorongatja.

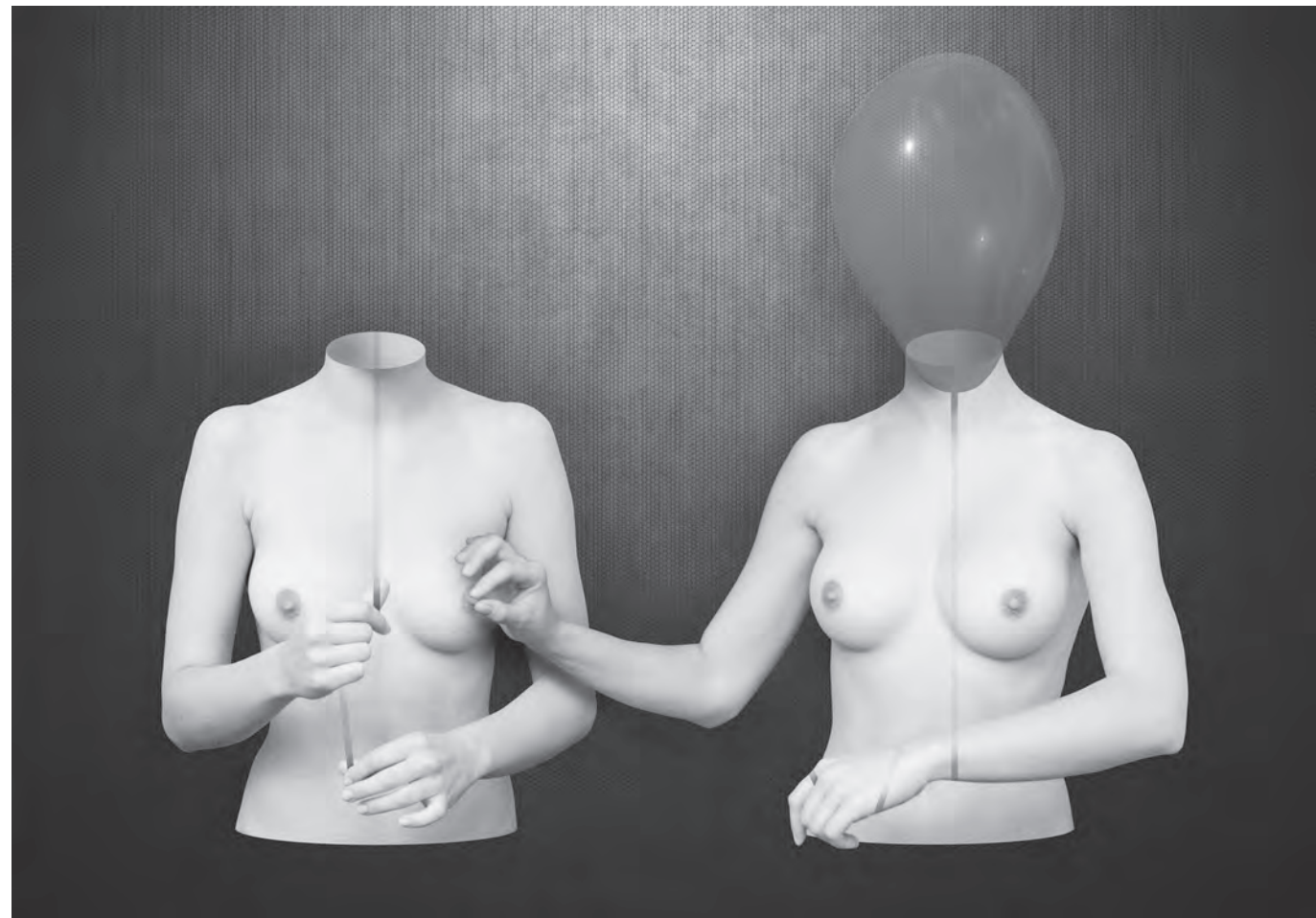
Ezzel a részletekig merészkedő prezentálással László Hajnalka piktúrájának, grafikai munkásságának a lényegét kíséreltem meg érzékeltetni. Azt, hogy számára a legfontosabb elem az emberi test, az emberi arc volt és maradt. Azt, hogy tömör, lényegre törő megoldásai révén, a digitális technika segítségével, akár klasszikus műveket is újraértelmezve varázsol át, a saját üzeneteinek tolmácsolása érdekében.

LÁSZLÓ HAJNALKA (1983, Csíkszereda) képzőművész. Nagyváradon, a PKE reklámgrafika szakán szerzett diplomát 2008-ban. Számos romániai és magyarországi kiállításon vett részt, egyebek mellett a Székelyföldi Grafikai Biennálén, a Zalai Nemzetközi Művésztelepen. Egyéni tárlata 2017 áprilisában volt a PKE termében, majd a Csíki Székely Múzeum galériájában.

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankota). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erport. ro főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

Azt, hogy minimalizmusa miként válik hatékonná olyan módon, hogy a nagy, sötét tónusú háttérfelületek előterében, a világosan előderengő testek alkotta felszíneket esetenként hogyan izzítja fel egy-egy, az arcot helyettesítő, tűzpiros lufi segítségével. Egyébként az arc, mint olyan, vagy éppen annak a hiánya, igen fontos elem, nem véletlenül válik számos munkáján uralkodóvá. Az arc, amit aztán

tettel alkalmazó, „megszállott manipulátor”, Daradics Árpád volt a *Várad* képzőművésze. Közelebbről az *Örök szerelem* című munkájára gondolok, mely egy dámát jelenít meg előkelő csipkeblúzban, a férfiú feszes tiszti mundérban pózol, csak éppen az

rárajzolással, elfedéssel, maszkírozással, testidegen elemmel, akár megkétszerezéssel, netán fejre állítással lehet manipulálni.

Hajnalka munkáit mustrálgatva villant emlékezetembe az az alkalom, amikor egy másik, a digitális technikát előszere-

arcukat nem láthatni, helyükbe egy-egy szürkésfekete tojást applikált a kép elkövetője, az összeboruló fejeket pedig vörös ketrecbe foglalta. A két művész más-más irányból él a képmanipuláció René Magritte óta jól

Gabrielle D'Estrées and One of her Sisters, 2011

bevált eszközével. Volt szerencsém Brüsszelben a 2009-ben megnyílt Magritte-gyűjtemény képeit láthatni. André Breton meghatározása szerint: „a szürrealizmus kakukktojás, amit René Magritte a fészekbe le képes rakni.” Immár kilenc évtized is eltelt azóta, amióta a belga művész édesanyja lebegő holttestét arcát takaró ruhájával jelenítette meg, 1927–1928-as festménysorozatában az arcok mind-mind anyaggal

László Hajnalka nem rejt véka alá, hogy a Mester életműve nagymértékben hatott az ő munkásságára. Valóban, hogy egyebet ne említsek hirtelen, az *Illusion scene* csomagolt arcai-nak, akár a fejjel lefelé megörökített *Portrait of Stephy Langui*-nek a pan-

takartak. „Képeim látható alakok, melyek semmit sem titkolnak, misztériumot hordoznak – vallotta. – Amint nézik a képeket, az emberek ezt az egyszerű kérdést teszik fel maguknak: Mit akar ez jelenteni? Nem jelent semmit, mert a misztérium nem mást jelent, mint az ismeretlent.”

danjai egyaránt fölfedezhetők László alkotói kínálatában is. Hiszen *Martyrja*, egy félig lehunyt szemű nő, felsőtestét jókora nejlonzacskó borítja, és a fejjel lefelé megörökített

Digital Emotions, 2014

Festive Snapshot, 2017

nőalak az ő *Imaginary friendje* is. René-mester keménykalapos férfiújának arcát egy akkurátusan megrajzolt galamb szélesre tárt szárnyai takarják, Hajnalka-tanítvány pedig a nőmodellje fejére rak keménykalapot, előtte papírból összehajtogatott galambbal. Tökéletes, technikás munkái gyakran jelenítenek meg női alakokat szokatlan kontextusban, új jelentést kölcsönözve a megszokott dolgoknak. A testek reprezentációs használata, másként, mint aminek látszanak – ez a magritte-i technika újrafogalmazott hasznosítása nála. Igen figyelemre méltó a *Festive snapshot* – Fesztív pillanatfelvétel – című munkája. (Különben előszeretettel használ számára nélkülözhetetlennek tűnő, angol nyelvű címeket.) Kétféjú asszony-lénye jobb felének komoly, komor-szép arca számos portréről köszön vissza, vállban vele összenőtt szíami hasonmása arcát a gyakorta elmaradhatatlan tűzpiros lufi takarja el. Fontos elem a sötét, kivágott, apró fehér csipkepöttyökkel élénkített, könnyű ruházat, amely szabadon hagyja érvényesülni a nyak, a vállak, a karok szoborszerűségét.

Számunk képzőművésze szeret komolyan játszani, olykor geometrikus formákból építkezik, olykor szecessziós ornamentikát idéző textúrát produkál. A képeinek háttéréül szolgáló felületek komorságát vibrálóan élénk színekkel ellensúlyozza. Az ellenpontosítás gyakran a leheletfinom megoldások, avagy az érzékeny vonalhasználat révén érvényesül, rafináltan felel a sötét tónusú, nagy kiterjedésű felületekkel. Az olykor fájdalmas titkokat sugalló női arcok, sejtelmesen sötétlő, nagy szemek az önazonosság megfogalmazásai. De László Hajnalka korántsem borúlátó művész. Eljutott az alkotói szabadságnak arra a „rendet szülő”, magas szintjére, amelyik – József Attila szavait parafrázálva – „játszani is engedi” őt. „A szép, komoly lány” két tenyerével fedi el az arcát, csak hogy ennek a különös hunyócskának nagy tétje, meghökkenítő nyitja van: a hosszú ujjak takarásán átüt a két nagy ívű szemöldök, átsugárlnak azok a nagy, fekete szemek...

Legutóbbi, nagyváradi tárlatának megnyitóján Kányádi Iréne művészettörténész, a PKE tanára így fogalmazott: „Az itt látható munkák a technikai adottságokból kiindulva a virtuális valóság lehetőségeit aknázzák ki, mivelhogy szokatlan módon kapcsolják össze a valóság elemeit, ezáltal szürreális hatást kölcsönözve a műveknek.” Az átmenet a két világ, a valóságos és a valóság fölötti között, az alig észlelhető torzítások, inverziók, rendhagyó egymás mellé rendelések, váratlan társítások lebegtetése, a művenként fel-felfrissülő kettősség – mindez a befogadó, a szemlélő számára nem csupán műélvezetet, hanem izgalmasan talányos, talányosan izgalmas létélményt is kínál.

Zárógondolatként hadd idézzük képzőművésziünk ars artistica-számba vehető vallomását: „Magritte az egyik kedvenc festőm, szeretem a munkáit, különleges, érdekes a szürrealizmusa. De amikor alkotok, nem törekszem arra, hogy valakinek a munkáihoz hasonlítsanak az enyémek. Én a szürrealista és a minimalista hatást szeretném egyszerű eszközökkel, célratörően kommunikálni. Mostanában leszoktam a nagyon erős, kontrasztos színekről, inkább a mattabb, harmonikusabb színeket használom.”

Compassion, 2017

40

Martyr, 2016

41

Now You See Me, 2009

42

Not For Sale!, 2014

43

Pow(d)er, 2016

44

Standby, 2014

45

PÉTER I. ZOLTÁN

A Holnap névadása

Száztíz éve alakult meg a nagyváradi Holnap Irodalmi Társaság, a névadására pedig 1908. április 1-jén került sor. A váradi fiatal költőket, írókat már régebben foglalkoztatta irodalmi társaság létrehozása, egy irodalmi folyóirat kiadása. Az irodalmi társaság megalakításához végül az adott ösztönző lendületet, hogy 1908 februárjában a Premontrei Főgimnázium tanáráként Váradra érkezett Juhász Gyula, aki elsősorban a váradi költőkre, Dutka Ákosra, Emőd Tamásra és Miklós Jutkára gondolt, és természetesen Ady Endrére. Ady 1908. február 27-én jött Nagyváradra, hogy barátaival tárgyaljon. A találkozót az EMKE kávéház leghát-só kártyaszobájában tartották, ahol a váradi tollforgatók ismertették Adyval a tervüket. A visszaemlékezők szerint Ady szimpátiával vette tudomásul ezt a tervet a benne neki szánt szereppel együtt, és bár nem hallgatta el kételyeit annak keresztülvihetőségét illetően, jókedvvel belement a játékba. Megígérte, hogy két-három hét múlva újra benéz Váradra, és majd akkor továbbsszöhetik a „nagy összeesküvésüket”. Addig is gondoljanak ki valami jó nevet az új társaság részére. Az esti beszélgetés után Ady Érmindszentre utazott a szüleihez.

A névadás legendája

1908. április 1-én tért vissza Ady a Körös-parti városba. Ekkor történt az irodalmi társaság névadása. A résztvevők nagy többségének visszaemlékezése szerint ennek helyszíne dr. Dénes Sándor nagyváradi ügyvéd, irodalmár Orsolya-zárdával szemben levő lakása volt (*a mai Cyrano vendéglő felett*). Emőd Tamás pontosabb helymeghatározása szerint dr. Dénesnek, Ady legmeghittebb barátjának lakása „az Apácák templomával szemben levő ház első emeletén” volt. Antal Sándor így mesélte el a történetet: „A házigazdán és Berkovits Renén kívül ott voltak az érdekelt költők, Nagy

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

Mihály, Sarkadi Lajos. Miklós Jutka hiányzott. Ady alig vett részt a tanácskozásban, amely nem tartott sokáig, hiszen alaposan elő volt készítve minden. Dénes Sándor volt az előadó. Javaslatára elállottunk attól, hogy formálisan megalakítsuk az új irodalmi társaságot, de úgy határoztunk, hogy az antológia mint a társaság kiadványa jelenjen meg. A társaság neve körül volt hosszabb vita. Sarkadi Lajos vetette közbe, hogy az elnevezés dolgában holnap is határozhatunk. Mire Ady, aki eddig fáradtan hallgatott, helyéről felemelkedve mondta:

– Legyen A Holnap!

Ez A Holnap hiteles története. (Ady Lajos, Juhász Gyula és Nagy Mihály

részletesen foglalkoznak visszaemlékezéseikben A Holnap megalakulásával. Előadásaik csak A Holnap elnevezése dolgában különböznek. Ady Lajos nem volt jelen, gondolom, én emlékszem jól.) Javaslatomra elhatároztuk, hogy az antológiát Vajda János emlékezetének ajánljuk. Engem bíztak meg az antológia szerkesztésével, a versek kiválogatásával, az előszó megírásával, és hogy a szereplő költőket rövid bevezetésekben jellemezzem. A megbízatást azzal a feltétellel fogadtam el, hogy senki, Ady se olvashatja kéziratban, amit róla írok, és az antológia formáját illetőleg is teljes szabad kezet adnak. Megkaptam a plein pouvoirt [teljhatalmat], Ady megígérte, hogy hamarosan küld néhány új verset is. Abban is megállapodtunk, hogy az éppen Váradon tartózkodó Honti Nándor rajzolja az antológia könyvdíszét.”

Mások is – György Ernő ügyvéd, Manojlovics Tódor, Dutka Ákos, Emőd Tamás –, kisebb eltérésekkel ugyan, de nagyjából hasonlóan mesélték el a történetet.

Ennek a háznak az egyik első emeleti lakrészében történt A Holnap névadása

Mivel közülük Emőd Tamás volt az, aki feljegyezte a különféle névváltozatokat is, az ő visszaemlékezését is közöljük: „Ady a leghevesebb disputa közbe toppant be. Igen fáradtan érkezett meg az esti gyorssal, a vonattól jött gyűrötten, porosan, hogy A Holnap megalakításában részt vegyen. Beült egy hintaszékbe, és magát ringatva, részben figyelt, részben szunyókált. Éjfél felé járt, és még mindig nem volt döntés, hogy mi legyen az új alakulás neve. Név, amely a programot egy szóban kifejezze. (Antal Sándor író, a váradi konspiráció éltető lelke, Dénes doktor és Berkovits René, egy kiválóan művelt, finom ízlésű ideg orvos, a lobogó svádájú

Kollányi mérnök, Nagy Miska, Ady legrajongóbb embere, a kitűnő Wertheimstein Viktor, dr. György Ernő, Manojlovics Teodor, a szerb származású és európai látókörű poéta vitték a szót; címek, nevek, tippek röpködtek, de egyik sem elég új, elég rövid, elég erőteljes.) Hét poétáról lévén szó, valaki a »Göncölszekér« nevet ajánlotta, allúzióval a Göncöl hét csillagára; Juhász Gyula viszont az ősi zamatú »Hétmagyarok« név mellett kardoskodott. És még vagy száz cím röppent fel, de közmegegyezéssel egyik sem találkozott. Minden meg volt beszélve, már csak a társaság neve hiányzott, végül – azóta utánnyomoztam ennek a részletnek – Dénes Sándor odafordult Adyhoz:

– Bandikám, te mindig nagy címkitaláló voltál a szerkesztőségben, adj nevet az újszülöttnak!

Ady, aki bóbiskolt, fölrezzent. Gondolkozott egy pillanatig, aztán ásítva mondta:

– Hagyjuk, most nagyon fáradt vagyok. Majd holnap.

Dutka Ákos abban a nyomban nevetve ugrott fel:

– Topp! Hát ha »majd holnap«, akkor legyen a társaság neve is Holnap. A Holnap!

Dutka extemporéját nagy nevetés fogadta. Ady helyeselt, a keresztelő tréfás, harsány riadal közben rögtön végbe is ment. Meglett A Holnap. Ady adott nevet neki. A név azért is tetszett, mert hét betűből állt, mint valaki gyorsan kisütötte. Lényegében ugyanis hét poéta harcos társulása-

ról volt szó, mindazzal szemben, ami kivénhedt, hivatalos és maradi.”

Ady Lajos könyvében azt írta, hogy amikor évek múltán erről kérdezte bátyját, az csak elmosolyodott, és azt felelte: „Látod, hogyan keletkeznek a legendák?”

Bárhogy történt is, az tény, hogy 1908 tavaszára a hét költő – Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Miklós Jutka – összefogásával megvolt az írógárda.

A Holnap háromévi tündöklése, majd megszűnése

Az antológia anyaga hamar összegyűlt, megjelenését május-júniusra tervezték, de a körülötte zajló viták és sértődések miatt csak 1908. szeptember elején látott napvilágot A Hol-

nap antológia első kötete. A közös kötet megjelenése után a személyes találkozást a közönséggel 1908. szeptember 27-én tartották Nagyváradon, a Vajda János-emlékünnepek alkalmából. Szeptemberben és októberben szokatlanul élénk, országos sajtó-visszhang fogadja az antológiát. Ady újabb váradai látogatása alkalmával, 1908. október 14-én tartották a Holnap Társaság alakuló ülését. Jelen voltak mindazok, akik Nagyvárad modern irodalmi életében szerepet játszottak, akik megindították fél évvel korábban a Holnap akcióját. Dr. Dénes Sándor indítványára a Holnap kimondta elvben megalakulását. Elfogadták az alapszabályzat

Ady Endre

Babits Mihály

Dutka Ákos

Balázs Béla

két héten belüli elkészítését, majd a Holnap ügyeinek intézésével tíz tagot bíztak meg.

Ady Endre felszólalásában a Holnap céljait ismertette: – *A Holnap – úgymond – nem akar éretlen, falusi, vidékieskedő forradalom lenni, amolyan irodalmi Barbizon; nem akar vidéki tüntetés lenni a fővárosi irodalom ellen. Ezt csak a rosszakarók foghatják rá a Holnapra. Eddigi működésével is bebizonyította, hogy egész más céljai vannak. Az irodalmi, művészi egyéniségeknek akarja útját törni, hogy az egyéniség győzzön az irodalomban, hogy minden értékes irodalmi egyéniség dolgozhasson az ország kultúréletének mélyítésén. A Holnap a felébredő kultúrérdeklődést és irodalmi lelkiismeretet akarja ébren tartani és fokozni. És hogy erre hivatása van – eddigi gyönyörű működése bizonyítja...*

Mialatt Ady Párizsban tartózkodott, Nagyváradon 1909. április elsejére megjelenik *A Holnap* második kötete, több

Ady-verssel. A társaság második matinéjára április 10-én kerül sor a nagyváradai városháza dísztermében. Juhász Gyula sokat várt a második kötettől, még nagyobb sikert az elsőnél, de csalódnia kellett. Kollányi Boldizsár terjengős, tudományoskodó előszava a legtöbb kritikust vitára készítette.

Az irodalmi társaság váradi utóéletéhez tartozik, hogy a Holnap rendezésében 1909. június 20-án impresszionista matinét tartanak a Fekete Sas palota különtermében. Lejött erre Ady is, és régi barátai, a holnaposok a régi szeretettel és tisztelettel vették körül, feledve a duk-duk affér miatti

Emőd Tamás

Miklós Jutka

korábbi nézeteltérésük kínos emlékéét. Még ugyanebben az évben, november 11-én sikeres Holnap-matinét tartanak Aradon is, Ady részvételével. Ezt követően Ady már nem vállal több szerepet a váradi irodalmi társaságban. A költő életében a Holnap szerepét átveszi a budapesti *Nyugat*.

1909. november 16-án tartják a Holnap Társaság utolsó közgyűlését, ahol Nagy Mihály személyében új elnököt választottak. Ekkor döntenek az úgynevezett „Intim délutánok” megtartásáról is. Az első ilyen rendezvényt még ugyanebben az évben, december 20-án a Kereskedelmi és Iparkamara nagytermében tartják. 1909 szilveszterén az általuk szervezett kabaréest botrányba fulladt – egyesek a poétákat cégérként használták –, mivel a mozgalom ekkorra egyfelől túlnő egy irodalmi kör határán, másfelől belecsimpaszkodnak és kihasználják olyanok is, akiknek csupán üzleti érdekeik vannak.

1910. január 6-án rendkívüli közgyűlést tartottak a botrány kapcsán, és ettől fogva már csupán szórványos és rendszertelen a Társaság fellépése. Az után, hogy 1911. június végén Juhász Gyula elhagyta Nagyváradot, a Holnap Irodalmi Társaság is megszűnt.

A tragikomédiát szeretem a legjobban

Beszélgetés Vadas László rendezővel

Mitől boldog a Boldog Herceg? Mit rejt a Gondtalanság Palotája? Mit jelent manapság az önfeláldozás? A nagyváradi Lilliput Társulat március elsején mutatta be új előadását, Oscar Wilde *A boldog herceg* című meséjét Vadas László rendezte. Premier előtt, az egyik próba után beszélgettünk a rendezővel boldogságról, önzetlenségről, az előadásról, a báb-színház világáról.

Egy időben rendszeresen rendeztél Váradon, a Szigligeti Társulattal. Milyen emlékek fűznek Váradhoz – a városhoz és a színházhoz? Milyen érzésekkel tértél most vissza?

Örömmel jöttem vissza Váradra. Őszintén, szívből mondhatom, hogy öröm dolgozni a Lilliput Társulattal. Úgy érzem, a barátaimhoz érkeztem vissza. A Lilliputnál nagyon jó a hangulat. Rég nem találkoztam ilyen tenni akarással, kíváncsisággal, nyitottsággal. Néhányukkal már dolgoztam együtt korábban is. Ami az előző váradi rendezéseimet illeti: mindegyik előadás közel állt hozzám. Mindegyiket emelt fővel váldalom. Egyiket sem tagadom meg. A lényeg most a kollégákkal való találkozás. Az is nagy öröm nekem, hogy újból magyar nyelven rendezek, hiszen az utóbbi években sokat dolgoztam román és külföldi társulatokkal, inkább a román, francia és angol nyelvet használva. Hogy milyen érzések fűznek Nagyváradhoz? Úgy érzem, mintha kezdenék elidegeníteni a várost a váradiaktól. Mintha ridegebb lenne most, mint tizenvalahány évvel ezelőtt. Vesztett a melegségéből. Egyébként a váradiaknak van mire büszkének lenniük. De mostanság mintha meg szeretnének felelni valaminek, valami külső dolognak. Fontos, hogy az itt élő ember legyen a városnak szerves része. Mi teremtyük meg a város lelkét. Emlékszem egyébként, amikor először írtam alá szerződést a váradi színházzal, utána első dolgom az volt, hogy elmenjek a székesegyházhoz, a Szent László-szoborhoz, és sétáljak egyet a barokk palota kertjében. Megmaradt annak a sétának a hangulata.

Említetted, hogy sokfelé kószáltál, rendeztél. Merre?

Rendeztem Bukarestben, Craiován, Râmnicu Vâlceán, Teheránban, Ankarában, Belgrádban, szóval tényleg sokfelé. Teheránban részt vettem az országos bábfesztiválon. Külhonban sok színházban azt tapasztaltam, hogy nincsenek allűrök. Nem jöttem rá, ki a sztárszínész. Mert a sztárság nem az allűröket jelenti. Sok érdekességről mesélhetnék. Például Albániában találkoztam az albán színjátszás nagyasszonyával, aki szarajevói születésű és magyar származású.

Tizenegy éve a váradi Szigligeti Társulattal rendezted Stanislaw Ignacy Witkiewicz Az örült és az apáca című színművét, most ugyanezt a szatmárnémeti színház román tagozatán. Melyek a hasonlóságok, illetve különbségek a két produkció között? Változott-e a koncepció?

A szatmáriak kértek föl rá, hogy rendezzem meg ott is ezt a drámát. A váradi előadásban az intellektus problematikájára helyeztem a hangsúlyt. A mostani előadásban a tudomány és hit közötti összefüggésekkel foglalkoztam, ugyanis a román kultúrkörben nagyon érdekes az, ahogyan a vallás, az ortodoxia hat a társadalom-

ra. A vak hit és a vak tudomány – ez került inkább középpontba. A közös a vakság. Nem a bezártság volt érdekes. Úgy érzem, hidegebb és nyersebb a szatmári előadás hangulata.

Mi varázsolt el leginkább A boldog herceg meséjében?

Egy katolikus pap, aki gyermekkori padtársam volt, a Duna-deltából kimentette a fuldokló diákját, s ő meghalt. Ennek hatására, meg amúgy is igencsak foglalkoztat az, hogy az önző világban képesek vagyunk-e áldozatot hozni valakiért. Az igazi szeretet arról szól, hogy adunk. Ne legyünk gépek, ne legyünk individualisták, hanem csak egyszerűen segítsünk. Legyen bennünk morális töltet: merjünk adni. Vállalom ezt az ódsiságot. Ne azt tanítsd, hogy: törj, zúzz, menj át minde-

Vadas László rendező. A váradi alkotómunka után Nagybányán, Székelyudvarhelyen és Pristinában várnak rá rendezői feladatok

Fotó: Csűrös Réka

nen! És ne várj dicséretet, eredményt sem. Ez az érzés, az önzetlenség, segítőkészség érzése megvan az emberekben; kérdés, mennyire nyomjuk el. Merjünk kezet nyújtani, ha érezzük, hogy valakinek szüksége van rá. Persze nem Teréz anya-féle jóságról van szó. *A boldog herceg* az irodalom egyik legszebb meséje. Lehet, a segítőkészség nem trendi manapság. De ha ez így van, akkor én ósdi szeretnék maradni. Érzelmeket akarok. A Boldog Herceg szíve nem olvad meg. A Boldog Herceg szíve bennünk dobog. Hogy szomorú-e a mese? Lehet, a gyermek kacagni fog, a szülő sírni fog az előadáson. Egyébként hatéves kortól százig ajánlott a meséjének.

Az előadásban különleges árnyjátékot is használsz.

A Közel-Keleten is szívesen alkalmazák ezt az árnyjáték-technikát. Ez kellett a képi világ erősítéséhez. A Boldog Herceg így képzei el az ő világát. A gyermekeknek fontos a látványvilág is. Engem nem érdekel a realisztikus. Varázslatnak mindig kell lennie. Meg persze játékoságnak. Egy előadás létrehozása a játékból kell hogy szülessen. A játék örömének kell vezetnie az előadást.

A mesében azt mondják az árva gyermekek, látván a Boldog Herceg szobrát, hogy olyan, mint egy angyal. Mire a számtantanár azt válaszolja, hogy a gyerekek sose láttak angyalt. Mire a gyermekek: „Dehogynem, álmunkban.” Ez az álomszerűség, álmotívum ebben az előadásban is megjelenik. Szerinted mi az álmok lényege?

Láttuk álmunkban – ez nagyon fontos megállapítás. Álmunkban jók vagyunk. Tegyük hát valósággá az álmot. Megint csak azt mondhatom: az ember alapvető természete jó. A társadalom teszi kérgessé az embert. Rengeteg minden van elrejtve a mesében. Megérinti az ember lelkét, amikor a herceg azt mondja a fecskének, hogy vegye le róla az aranylapokat. S ő ugyanolyan szép marad aranylapok nélkül is. Az öncélúság nem jó. Addig, míg van lény, aki képes maximális áldozatot hozni, nincs veszve semmi. Hogy tudjuk előrébb vinni a társadalmat, ha nem vagyunk őszinték? És ha nem fogadjuk el a jelenségeket, amik megtörténnek?

„És a halál, ugye, az álom testvére” – ez is megtalálható a mesében.

A Boldog Herceg a világirodalom egyik legszebb meséje

A fecske, a Boldog Herceg segítőtársa

A halál megnyugvás. Egy új élet kezdete.

És szerinted mi a boldogság? Mit jelent a Gondtalanság Palotája?

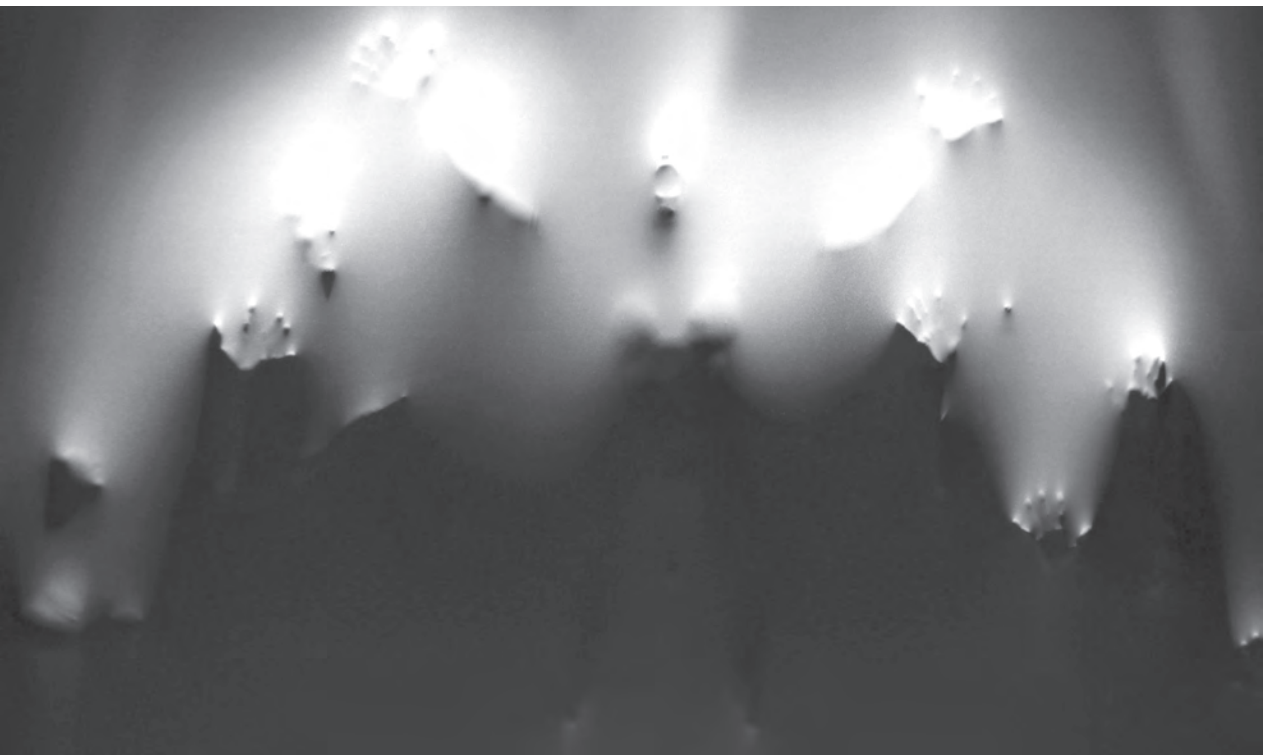
A herceget az teszi boldoggá, ha segíthet. És nem hiába tűnik el. Nem hiába élt. Addig él valaki, amíg emlékeznek rá. Cselekedetekre emlékszünk. A tettek átalakulnak legendává. Ha csupán magunkkal törődünk, az egy üvegpalota, amiből nem szabadulunk. Az önzés a Gondtalanság Palotája. Hogyha nem hatol át hozzánk semmi. Mert kit érdekel a másik.

A mese szerint „nincs nagyobb titokzatosság, mint a nyomorúság”.

Persze, mert senki sem dicsekszik a gondjaival. Mindig annak adjunk, aki nem kér.

Rendezőként miként ismerkedtél meg a bábszínház világával? Mit jelent neked a bábművészet?

Rendező vagyok, és azt kérdem: Mi kell neked? Tragédia? Rockopera? Musical? Bábjáték? Én azt megcsinálom. Amúgy a tragikomédiát szeretem a legjobban, az áll közel a szívemhez, de szeretek mindent, amivel foglalkozom. Találkoznom kell a kimondatlan szándékkal, amit szeret az illető intézmény. Ha százmillió dolláros költségvetésű előadás kell, akkor aszerint, ha egydolláros, akkor aszerint; mindenképpen jónak kell lennie az előadásnak az adott költségvetésnek megfelelően. A zsarolás nem színpadi mű. Ám túl a technikai igényeken és látvány-

világon, a színházban a legfontosabb ember a színész. Ezért kell minden színház óvja és tréningezze a színészeit, hogy ne savanyodjanak be, ne satnyuljanak el. A színész a színház lelke, és az előadás az ő teste – talán a gondolatok, a problémák és örömök levetülése, mindaz, ami megtalálható a társadalmunkban.

És a rendező?

A rendező? Az első gödörbe ő esik. Vállalnia kell a felelősségét a munkájának, gondolatainak. Egy jó előadás a színészé, egy rossz előadás a rendezőé. Ez van. Mindenképpen a rendező húzza a rövidebbet. És mindkét esetben mindig a rendező marad egyedül, akár sikeres lett az előadás, akár nem.

Kicsit térjünk vissza az előző témához. Mi vonzott a bábszínházhoz?

Isztambulban láttam egy fantasztikusan jó bábelőadást, ami nagy hatással volt rám. A bábszínház amúgy nem korosztály-

A herceg emléke tovább él az emberek lelkében

A próbaképeket OZSVÁTH ZSUZSA készítette

hoz szól, nem csupán gyermekeknek való, ugyanolyan műfaj, mint az opera, musical, balett stb. A bábszínház hihetetlen energiával bír. Egy jó bábszínész jó színész is kell legyen, emellett nagyon jó kézügyességgel, hangképzéssel is kell bírnia. Nagyobb az igénybevétele egy bábosnak. Bizonyos szempontból nehezebb a dolga, mint egy klasszikus értelemben vett drámai színésznek. Másutt megbecsülik a bábszínházat mint műfajt. Nálunk redukálódott a kommunizmus miatt. A bábműfaj csak itt satnya gyerek. Ezen is kell változtatni. De hát ez már csak ilyen. Ma sírunk, holnap kacagunk, az igazság megtalálása rajtunk áll.

TÓTH HAJNAL

HolnapUtán Fesztivál – fiatal szellemiségben

Fazakas Márta irodalmi titkár gondolatai a rendezvényről

Hatodik alkalommal szervezi meg a Szigligeti Színház a HolnapUtán Fesztivált. Hat napon át tizenegy erdélyi és magyarországi társulat tizenhárom produkcióját láthatja a közönség. Az idei kínálat bővült: még több színházi előadással és kísézőprogrammal várják az érdeklődőket. A vendéglőadások mellett szakmai beszélgetések, workshopok, tárlatnyitó és koncert is található a programban. A főszervező Fazakas Márta irodalmi titkárt kérdeztük a rendezvény koncepciójáról, újdonságairól és arról, számára mit jelent ez a fesztivál.

– Második alkalommal vagyok a HolnapUtán Fesztivál főszervezője. Nagyon szívesen, örömmel vállaltam el ezt a megbízatást. Két célt jelöltünk meg irányadóként. Az egyik, hogy minél több fiatalhoz szóljon, és minél több ifjú alkotót hívjunk ide. A másik pedig az, hogy teljesen színházi fesztivállá alakítsuk, ugyanis az első négy kiadásnak tágabb, ugyanakkor széttartóbb merítésű kínálata volt. Újabban leszűkült, és mégis kibővült a HolnapUtán: leszűkülés abban az értelemben, hogy csakis a színházművészetben van a hangsúly; kibővülés pedig abból a szempontból, hogy volumenében megnőtt, szélesebb a programkínálat. A fiatal szó pedig nem egy bizonyos korosztályhoz kötött, nem azt jelenti, hogy csak húsz és harminc év közötti alkotókra figyelünk. A lényeg, hogy a szellemiségében legyen fiatal az egész rendezvény. Tavaly az előadások egyik közös nevezője az volt, hogy nem egy dramatikus szövegből építkeztek, hanem többé-kevésbé improvizációs, közösségi alkotások voltak. Most arra vagyunk kíváncsiak, mi történik, ha klasszikus, ismert művekhez nyúlunk az alkotók, hogy klasszikus szövegekkel (Shakespeare, Ibsen, Katona József) mit kezdenek, hogyan építkeznek ezekből.

Alaposan szétnéztünk színházi berkekben, amikor összeállítottuk a programot, próbáltuk bővíteni a kört Magyaror-

szág felé is. Olyan produkciókat néztünk meg, amelyek kiemelkedők, fontos díjakat érdemelték ki. Ezek rendezői például a 2017-es Pécsi Országos Színházi Találkozón legjobb rendezőnek választott Székely Kriszta, a Junior Prima díjas Kovács D. Dániel, illetve a szintén Junior

56

Fazakas Márta

Prima díjas ifj. Vidnyánszky Attila. Erdélyi viszonylatban szintén a tehetségek felmutatására törekszünk. Jön a fesztiválra a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház a *Chioggiai csetepatéval*, amelyet a több fesztiváldíjat nyert Sardar

Chioggiai csetepaté

Tagirovsky rendezett. A Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színházról a *tavaszi ébredését* láthatja a közönség Horváth Anna rendezésében, aki szintúgy ígéretes pályakezdő rendező. A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem növendékei az *Augusztus* című nonverbális előadást mutatják be. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem harmadéves színészhallgatói is játszanak, valamint a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem diákjai. Számomra külön öröm, hogy létrejött olyan konstelláció, melyben egymás után/mellett láthatjuk ugyanannak a darabnak kétféle interpretációját, vagyis két *Bánk bán*-előadás és két *Ahogy tetszik*-et. A *Bánk bán?* Jelen! (rendező: Visky Andrej; kolozsvári Váróterem Projekt) című osztálytermi előadást az Ady Endre líceumban

Ahogy tetszik – a kolozsváriaktól

57

játsszák majd, a *Bánk bán missziót* (rendező: Vidnyánszky Attila; Kaposvári Egyetem) pedig a Szigligeti Stúdióban. Mindkét előadás felfrissíti és befogadhatóbbá teszi a drámát a tizenévesek számára, és mindkettő egymástól különböző

interpretáció. Ugyanez érvényes az *Ahogy tetszik* című Shakespeare-műre is, amely szintén kétféle előadásmódban, felfogásban lesz látható a fesztiválon: az egyik *Ahogy tetszik* (rendező: Keresztes Attila; BBTE Kolozsvár, Színház és Televízió Kar) a Szigligeti Stúdióban, a másik *Ahogy tetszik* (rendező: ifj. Vidnyánszky Attila; Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest) pedig az Árkádia Színpadon. Ezek mind a mai kor embereinek készült előadások, új szempontok szerint megvilágítva a műveket.

Másik büszkeségünk a *Nóra – Karácsony Helmeréknél*, vagyis az, hogy nagyváradi színpadon játszanak e

Nóra – Karácsony Helmeréknél
Székely Kriszta rendezésében

Rómeó és Júlia – a kolozsvári
színisektől

58

fesztivál záróelőadásán a budapesti Katona József Színház művészei. Nemcsak Magyarország egyik legrangosabb színházáról van szó, hanem az európai színjátszás élvonalába

tartozó teátrumról is, amelynek társulata még nem volt Váradon, sőt az egész Partiumban és Erdélyben rég fordultak meg. Szívesen fogadták a meghívásunkat, és sokat dolgoztak azon, hogy a mi színpadunkra adaptálják előadásukat.

A tavasz ébredése

Otthon – a Duna Táncműhely
mozgásszínházi előadása Györfi
Csaba rendezésében

59

Hozzá kell fűznöm, hogy a HolnapUtán Fesztivál nem válhatja magára azt a szerepkört, hogy a teljes mai magyar színházi kínálat pályakezdő kategóriába sorolható alkotása- it szemlézi, átfogja. Ez szubjektív válogatás; továbbá a fesztivál nem feltétlenül a színházi szakmának szól, hanem sokkal inkább a saját közönségünk figyelmét és kíváncsiságát szeretnénk felkelteni aziránt, ami a pályájuk elején álló fiatal színházi alkotókat, a jövő, vagyis a holnapután generációját foglalkoztatja.

Lehetőséget szeretnénk nyújtani az előadásokra való reflektálásnak is, emiatt szervezünk két közönségtalálkozót, ahol dramaturgokkal, rendezőkkel lehet beszélgetni a klasszikus színdarabokról.

A műhelymunkák során fiatal színházi alkotók foglalkoznak a *Szentivánéji álom* című Shakespeare-darabbal. Kíván-

csian várjuk, mit hoznak össze egy hét alatt.

Lényeges az is, hogy ez az egész törté-
nés jó hangulatú ünnep legyen. Külön-
féle kiegészítő programok gazdagítják
a fesztivált. Megnyílik Ozsváth Zsuzsa
költőnek, a Lilliput Társulat irodalmi
titkáranak a festménykiállítása, s ezt
az Élő Várad Mozgalom szerzőinek fel-
olvasása kíséri. Koncerteken is lehet
majd lazulni; fellép a Szigligeti Szín-
ház zenekara, a váradi Columbo's
Wife együttes és Trabalka Cecília
(Traila) színész-DJ.

Lejegyezte: TÓTH HAJNAL

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (3.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is közepszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Ezerkilencszázhuszonkettő talán legszebb ajándéka az erdélyi magyarság, a magyar gyermekek számára a Benedek Elek apó szerkesztette és írta romániai magyar képes gyermek-hetilap, a *Cimbora* megjelenése volt. Kitűnő írók dolgoztak a lapba, a *Tamás érdeklődik* című rovat hasznos ismeretterjesztésnek bizonyult, ügyesen egészítette ki az iskolában megszerezhető tudást. Apám egy ízben hosszú vonatúton együtt utazott Elek apóval, akit nagyon tisztelt, szeretett. Összeismerkedtek, mutatta neki egy-két versét, ajánlatot is kapott Elek apótól, hogy próbálkozzon tanulságos versikéket, kis történeteket írni a *Cimborába*, de tudomásom szerint Apa nem írt, nem küldött semmit. Egyfelől sose izgatta a közlés esélye, másfelől a kelletténél jobban riasztotta az elutasítás lehetősége. Inkább nem küldött se verset, se cikket sehová!

Nagy port vert föl ekkoriban a hírhedt Petru Coroiu-ügy. Ez a férfiú segéd-tanfelügyelőként működött azidőtt Bihar megyében, élet és halál ura volt.

Áthelyeztetett, elbocsátgatott tanítókat kénye-kedve szerint. Ő kapta kézhez az állami tanítók fizetését. S ő továbbította, már amennyit akart, és akinek akarta. Ki mert szólni, pláne a magyarok közül? Rögtön repült! Szilágyi-Corbu Ioan főtanfelügyelő és Gheorghe Tulbure tanfelügyelő megbízott a Vaskoh környékéről származott kis, korrupt tanítóban, aki az impériumváltozás időszakában, annak gőzös idején „románkodta” be magát a megyei tanügybe. Rimánkodást akartam írni, de a korabeli sajtó szerint is nacionalista hősködéssel szerzett teljhatalmához érdemeket. Végül Augustin Caba felügyelő leplezte le: kiderült, hogy a magyar tanerőket Coroiu nemcsak sorban elbocsátotta, hanem „elfelejtette” feletteseivel közölni és indokolni az eljárását. És az elbocsátottak továbbra is kiutalt fizetését ő maga vágta zsebre. Ha valaki, valahol szót emelt működése ellen, azonnal vádaskodott, hogy az illető „bemocskolja a román hatóságok intézkedéseit”. A végén már a román iskolák és tanerők pénzének

egy részét is ellopta. Így aztán 1924 tavaszán lebukott. Az előbbieket még csak elnézték neki, elsimígtatták, pláne, ha le is adogatott a lopott pénzből. De a román tanerőket már senki se vádolhatta románellenességgel, mikor ők is elsikkasztott bérüket követelték. Nem lett volna azonban a román közélet az, ami, ha 1925 szeptemberében a letartóztatott Petru Coroiut föl nem mentik a visszaélések vádja alól, nem rehabilitálják, mi több: ki nem nevezik az elemi iskolák főtanfelügyelőjévé! (...)

Aradnál valamilyen határincidens történt: a román sajtó „bandabetörésekről” cikkezett, mert ami magyar volt, az vagy „banda”, vagy „bandita”, vagy „barbár”, román megbélyegző szóval: „banghin” lehetett. Magyarországon az Ébredő Magyarok Egyesülete irredenta gyűléseket szervezett, ez kétségtelenül feszültséget keltett Romániában. Váradon heves magyarellenes izgatás volt rá a válasz, katonai és csendőrségi hadmozdulatok, közintézmények fegyveres védelme – mintha máris magyar fegyveres hadosztályok lépték volna át a közeli határt. Elrendelték, hogy a rendes harangozástól eltérően megkondított, félrevert harangok szavára az utcákat ki kell üríteni, kapuk alá kell vonulni. Szabályozták az ablakok és a kapualjak kivilágítását is. Ezt többször elpróbálták, feltételezett magyar fegyveres támadást visszaverendő. Éjszakai kijárási tilalom lépett életbe, éjfél utántól hajnalig. Felülvizsgálták a fegyvertartási engedélyeket, azonnal be kellett szolgáltatni a lőfegyvereket. Gépkocsi-közlekedéshez is katonai engedély szükségeltetett.

Ennek a „határvédelmi” intézkedéssorozatnak végül is nem a magyar lakosság megfélemlítése lett az eredménye, amire a hatóságok számítottak, sem pedig a román ajkú lakosság feltüzelése. Épp ellenkezőleg! A románok félni, már-már csomagolni kezdtek, hogy „jönnek vissza a magyarok”; a magyar nemzetiségűek közül pedig az ábrándozó lelkek éktelen, fölzaklatott boldogsággal suttozták egymásnak, hogy „lám csak, jönnek vissza a mieink – különben minek rendelnének el ennyiféle ellenintézkedést?” Rövidesen falragaszon is megjelent a „riadó elrendelése” című felhívás: Ellenséges támadást jelez 3-3 harangkongás 30 másodpercenként, a következő templomok tornyában: római katolikus székesegyház, Barátok temploma, a „paszulyvár”-nak nevezett román egyházi kollégium temploma, a velencei

római katolikus, a Teleki utcai református templom. Ha a riasztás elhangzik, „a közönség köteles 15 percen belül az összes nyilvános helyeket és utcákat kiüríteni és hazamenni.” Csak az maradhatott az utcán, aki az illetékes katonai parancsnokság alakulatához parancsra bevonul. A riadó végét 6-6 kongatás jelezte, ugyanezeknek a templomoknak a tornyából, 30 másodpercenként ismételve.

Az izgalmak rövidesen elültek. Előbb még a román és a cseh kormány is incidensek provokálásával vádolta a magyar kormányt. Állítólag Nagyváradnál is „betörték a magyar reguláris erők”. Erről, persze, mi Váradon nem tudtunk semmit, mert nem is volt igaz. A *Pesti Napló* rendszeresen közölte a magyar kormány cáfolatait. Lőkösháza környékén viszont valóban román–magyar lövöldözés támadt. Fékeveszett román sajtóhadjárat indult a „magyar támadószándékokról”, a románok tovább féltek még egy ideig, a váradi magyarok tovább reménykedtek. Minden komoly ok nélkül. Tél végére megnyugodott, némiképp stabilizálódott az élet Váradon. Az élelem viszonylag olcsó volt, a kereseti lehetőség – annak, akinek volt állása – tűrhető. Bucico Coriolan polgármester megnyugodhatott. Nem söpörték el a szittya hadak a dákoromán impériumot. Nem kell *Bucskóvá* visszaválgatnia. De a „békevilág” 80 rendőre helyett immár 230 állt szolgálatba, az addigi öt-tíz detektív helyett pedig harminc. 1922 nyarán még botot viselt az oldalán a rendőrség, a lőkösházi incidens hírei óta

puskával, feltűzött szuronyokkal, kávébarna ruhában, medvebőr kucsmában teljesített szolgálatot. (...)

1923 elején a főügyészi szék betöltése körüli, az akkori időkre jellemző nagy botrány volt az igazi főtéma Váradon. Főleg a lapok hasábjain. A kormány leváltotta dr. Dumitru Mangra főügyészt, és kinevezte helyére dr. Gheorghe Şimoncát. Mangra azonban megmakacsolta magát, nem akarta átadni a funkcióját kinevezett utódjának. Botrányos sajtópolémia indult közöttük, nevetségességig visszataszító karrierharc, egymás áztatása. Veréssel fenyegette egymást a két illusztris személyiség, még a *Nagyvárad* hasábjain is ilyeneket irkáltak egymás címére: „A poloska, ha nem bántod, csíp. Ha eltaposod, bűdös.” Leleplezgették egymás korrupcióit, a váradi polgár meg így reagált az egésze: „Csak hadd üssék-verjék egymást, azalatt legalább nem ütnek engem!” Az az igazság, hogy abban a nagy nemzeti(ségi) letargiában az embereket még a saját becsületük védelme se sokat foglalkoztatta, nemhogy a román főügyészé.

Igen ám, de miközben mindenki a Mangra–Şimonca zsivajon csámcsogott, a hatóságok szépen és – pestiesen szólván – stikában bezárták a nagyváradi premontreiek gimnáziumát az Úri utcában, tanév közben (!), 1923. január 18-án. Emiatt a *Nagyvárad* másnapi teljes első oldala fehér lett, a cenzúra kihúzta minden sorát a gimnázium sorsáról írt cikkeknek! Indok, hivatalos helyről: a premontrei főgimnázium az eltelt négy évben hazafiatlan, államellenes szellemben működött. Holott csak annyi történt, hogy a hatóságok kihasználták a határincidens körüli zavaros közhangulatot, valamint Széchényi Miklós súlyosan beteg római katolikus váradi püspök magyarországi tartózkodásának „alkalmas” pillanatát. S ha már lúd, legyen kövér: betiltották *Az ember tragédiája* színházi előadását is. Amiben az Úr, ugyebár, arra buzdítja a „magyarokat”, hogy „ember küzdj, és bízva bízzál”.

A megszüntetett premontrei főgimnázium 720 tanulója – 12 osztály! – közül a magyarok az Emanuil Gojdu Líceum még létező magyar tannyelvű tagozatán, a zsidók pedig a Zsidó

Líceumban tanulhattak tovább. Márciustól a vidéki tanulókat Nagyszalon-ta fogadta be.

A nagy riadalom idején román tisztek kényszer-beszállásolását tették kötelezővé. Akit valamilyen lakásba odavittek a katonai hatóságok, hogy ott fog lakni, a lakosságnak kötelező volt befogadnia. Még jó, hogy akkoriban szüleim Téglavető utcai szobakonyhás, komfort nélküli lakását ilyen veszély nem fenyegette. (...)

Ez időre esett, hogy a váradi cenzúrahivatal utasította Parlagi Lajos színgazgatót: minden bemutatott daraból ki kell hagyni a magyar motívumokat! Magyarországról, a magyar hazáról, csárdás táncokról és finálékról, honvéd katonákról, ún. lázító dalokról a színpadra állított művek szövegében, jeleneteiben szó sem lehet! A „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország” kezdetű, akkor divatos dalt még úgy átformálva se lehetett énekelni, hogy „bérce ország”, noha Kis-Magyarországon nem sok „bérc” maradt. A tilalom hatására terjedt el a vicc a váradi színészek között, hogy ezt a jelenetet vagy amazt a mondatot „ki kell húzni a szövegből, rendező úr, mert *bércmű-nek* tekinti a cenzúra”.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

BALÁZS GÉZA

A média nyelvi normája: hagyjuk vagy fejlesszük?

Az alábbi írás összefoglalja a média (sajtó, rádió, televízió) nyelvhasználatának nyelvkritikai, nyelvstratégiai, nyelv-művelő-szemponútú megközelítéseit, különös tekintettel az iskolateremtő tudományos rendezvényekre, kutatásokra, valamint a Magyar Rádió nyelvi bizottságának műhelyére. A szerző szerint szükség van tudományos alapokon álló, a modern nyelvstratégiába illeszthető médianyelvi elképzelésekre, szabályozásra. Az ehhez szükséges szakmai alapok megvannak, csak fel kell használni őket.¹

Médiakutatás és nyelv

A médiakutatásban az érdeklődés középpontjában leginkább a hatás áll: közvélemény, pánik, erőviszonyok, hatalom, és persze a kultúra is: magas vagy mély (tömeg-, népszerű vagy bulvárkultúra), különféle szubkultúrák meg- vagy meg nem jelenése, és időről időre fölvetik a média nyelvi hatását is.

A magyar médiatörténetben a sajtó, a rádió és a televízió feltelezhető nyelvi hatásairól, különösképpen nyelvi mintaként való szerepéről már korán megjelentek befogadói, különösen értelmiségi, írói, nyelvművelői reflexiók – általában kritikai, elítélő szemlélettel. Például ide tartozik a korai *Magyar Nyelvőr* vagy *Magyarosan* folyóirat – melynek sajtó-kritikai hangneme azóta is több szinten vissza-visszatér.

A kezdet: publicisztikai és szónoki stílus

A média nyelvének tudományos megközelítése váratott magára, de a stilisztikákban ez is felbukkant. Az először 1958-ban megjelent *Magyar stilisztika vázlata* című tankönyvben – e tankönyv évtizedeken át a stílus oktatásának alapvető kézikönyve volt – a nyelvi stílusok jellemzése között az

BALÁZS GÉZA (1959) nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár (ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Bp., PKE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Nv.). Kutatási területe a mai magyar nyelv és folklór, antropológiai nyelvészet, nyelvpolitika, szemiotika. Kidolgozta a magyar nyelvstratégiát; a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportot és a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát vezeti. Legújabb könyvei: Körbejárt Föld, Az álom nyelve. Honlapja: balazsgeza.hu.

írott stílusok kapcsán szerepel a publicisztikai stílus, a beszélt stílusok között a szónoki stílus – utóbbi minden szóbeli előadásra, tehát rádiós és televíziós beszédre is vonatkoztatható. (Terestyéni, 1958: 9, 11). Ebben az első összefoglaló stílusosztályozásban szerepel a publicisztikai stílus néhány szóképzettani, mondattani, grammatikai jelensége, de már ekkor utalnak e stílus többszintűségére:

„Természetesen az újságírás stílusában is többféle árnyalatot lehet elkü-

löníteni. Hiszen a vezércikk, a tárcsa, továbbá az egyes rovatok sajátos szókincse és egyéb nyelvi eszközei között kisebb-nagyobb különbségek vannak. Az egyik tárgyánál fogva a szépirodalmi stílushoz áll közelebb, a másik esetleg a tudományos próza stílusához.” (Terestyéni 1958: 9.)

A rádió megjelenése

A média, azon belül a rádió nyelvi szerepének fontosságát a harmincas években hangsúlyozta Németh László: „A rádió ma a magyar szó legbővebben buzgó forrása, ezerszer annyian meríthetnek belőle, mint mondjuk, a Nemzeti Színházból, amelyet Széchenyi és Vörösmarty a magyar beszéd kútfejének szántak... Ha a rádió semmi mást sem tesz, mint hogy ezt a nedvkeringést megélénkíti, nyelvünk tisztaságára vigyáz, a nyelv szólamteremtő leleményét serkenteti, már többet tett, mint akármelyik kulturális intézményünk a magyarságért tehet: visszahódította a magyar nyelvet a magyarságnak, a magyarságot a magyar nyelvnek... Az előadók közül meg kell becsülni azokat, akik változatosan és leleményesen beszélnek magyarul. Nyelvfrissítésre felhasználható a régi magyar nyelv és a népnyelv is... A szép beszéd fényűzésére, mely a nagy kultúra jele, semmi sem bízathat úgy, mint a magát kíváncsi, ízes, illatos beszéd.” (Németh László, 1934/2002: 164.)

Az írói fellépést követte Kodály Zoltán (1938/1964) felkiáltása: *Vessünk gátat kiejtésünk romlásának!*, s ez kiáltvány, melyben Kodály utal a rádió szerepére és felelősségére is, indította el a helyes kiejtési versenyeket, valamint a Magyar Rádió közreműködésével a Beszélni nehéz! mozgalmat.

A sajtónyelvi, rádiós nyelvi kutatások indulása

Elmondhatjuk, hogy a stilisztikában az 1950-es évekbeli alapozás után egyre többet foglalkoztak a sajtónyelvvvel. Megtörtént a tömegtájékoztató szövegek nyelvészeti vizsgálatának alapvetése (pl. Róka 1983), valamint megszületett számos gyakorlati sajtónyelvi munka, kézikönyv (pl. Bencédy 1995) – ám nemcsak a nyelvészek, hanem például az újságírók (hírszerkesztők) részéről is (Bedő 1995).

Ugyanez megtörtént a rádió nyelvhasználatával kapcsolatban is. Az 1960-as évektől megélénkült az érdeklődés a beszélt nyelvi kérdésekkel kapcsolatban, s ennek áramában egyre nagyobb teret kapott a beszédművelés, a helyes kiejtés, a retorika. A Magyar Rádióban 1975-ban megalakult a nyelvi bizottság, amely máig nem szűnt meg – igaz, 2011 óta nem hívták össze, mert született fölötte, az összevont közszolgálati médiában egy ún. Montágh-testület, amely át kívánta venni a feladatkörét. A bizottság 36 éve alatt rendszeresen figyelte, elemezte a közrádió nyelvhasználatát, elemzéseit a műsorkészítőkkel megvitatta, kiadványokkal segítette a rádió munkatársainak nyelvi felkészítését és fejlődését, kidolgozta és korszerűsítette a rádiós nyelvi megszólalás kritériumait tartalmazó ún. Követelményminimumot, és szakmailag felügyelte, segítette a mikrofonengedélyeket kiadó mikrofonbizottságot. (A Magyar Rádió nyelvi bizottságát is bemutatja: Balázs 2014.)

Médianyelv

A médianyelv kutatása az 1990-es évektől sokféle ágazott. A sokasodó kommunikáció, újságírás, média stb. típusú (alapfoktól felsőfokig húzódó) képzéseken tantárgy lett a sajtónyelv, a beszédtechnika és a retorika. Két médianyelvi kérdéskör országos szervezése is kötődik Egerhez. Az egyik az ún. kiejtési konferencia. 1965-ben tartották az elsőt (ezen Kodály Zoltán többször is felszólalt), s ennek egyik céljaként fogalmazták

1. Elhangzott előadás formájában 2017. június 30-án a Partiumi Keresztény Egyetemen *A nyelv közösségi perspektívája* címmel rendezett konferencián.

meg a Magyar Rádió és Televízió munkájának segítségét, például a „kiejtési norma meghatározását”. Negyven évvel később, 2005-ben tartották meg ugyanott a második kiejtési konferenciát, amelyen a számos fonetikai előadás mellett csak egyetlen szólt a rádió kiejtési normájáról (Zimányi 2006). A másik, Egerhez köthető médianyelvi sorozat a 2003-tól több alkalommal is megrendezett sajtónyelvi tanácskozás (H. Varga 2004, 2009), amely mindig nagyon aktuális kérdéseket vetett föl, s a megbeszélésbe bevonta a sajtó mértékadó munkatársait is. A sorozatban olyan – most is aktuális – témák szerepeltek, mint pl.: médiaműfajok, a médianyelv bulvárosodása, norma és szabadság, a média-nyelv „nyelvjárásai”, valamint tágabban e programhoz kapcsolódva: káros médiatartalmak (Balázs – H. Varga 2008). Ugyancsak e kezdeményezések szökkentek szárba egy kiejtési kézikönyvben (Elekfi–Wacha, [2004]), illetve Wacha Imre (2015) gyakorlati beszédtechnikai köteteiben. Időközben megkezdődött a sajtó- és médianyelv szempontrendszerének körüljárása (pl. Terestyéni 1997, Balázs 1997).

Médianorma, médianyelv

A Magyar Rádió nyelvi bizottsága által először az 1970-es évek végén, majd pedig a 2000-es években korszerűsített Követelményminimum (Követelményminimum a rádiós mikrofonengedélyhez) úgy is felfogható, mint a közszolgálati média (mai rövidítéssel: közmédia) elvárt, mintaadó kiejtési kalauza.

A sajtónyelvi, rádiós nyelvi és részben televíziós kommunikációs megfigyelések, elemzések, tanácsadók során azonban a sajtó- vagy kiterjesztve valamennyi médiumra: a médianyelvi kutatások elmélete is kialakult. Ennek kapcsán beszélhetünk médiakritikáról (a média kommunikációjának kritikai megközelítésébe beletartozik a nyelvhasználat kritikája is), avagy például medianormáról (Balázs 2002). A medianorma helyét az 1990-es években a nyelvtudományban kialakult ún. nyelvinorma-vita kapcsán fejtettük ki. A lényege, hogy minden nyelvváltozatnak (regiszternek) van saját maga által kifejlesztett és folyamatosan módosított nyelvhasználati szabályrendszere, azaz normája, és a normák szinteződnek is.

Médianormán, másként a közlés módján jogi és etikai szabályokat értünk. A média nyelvi normáján a megfogalmazás mikéntjét.

Értelemszerűen vannak inkább minta- és vannak inkább használati normák. A nyelvtudomány évtizedeken át használta az irodalmi nyelv és köznyelv fogalmakat, ezeket normaként feltüntetve, az utóbbit legtöbbször olyan meghatározással, hogy „a művelt, igényes stb. rétegek nyelvhasználatá”. A tudománytól elvárt pontosság, távolságtartás és előítéletmentesség alapján ez a meghatározás ma már nem tartható, ám azt nem lehet megkérdőjelezni, hogy a mindenkori társadalomban van egy bizonyos alulról és felülről egyformán, tehát spontán és tervezett módon egyaránt alakított-alakuló érték-szint, amely normaként jelenik meg, s ez érvényes a nyelvre is. Ennek alapján, ennek „jegyében” nevelik a szülők a gyermekeiket, s ennek alapján működik a társadalmi kommunikáció, az érintkezés. A nyelvi norma széles sáv, változatok is beleférnek, ráadásul folyamatosan módosul, változik – de létezik, s ez egyfajta mérce, minta, amihez az emberek igyekeznek magukat tartani. Mivel ezt a fajta normát aligha lehet elvetni (mert ha elvetnénk, akkor gyakorlatilag szétesne, működésképtelen lenne a társadalom), ennek alapján lehet is, kell is köznyelvről (vagy modernebb szemlélettel sztenderdről) mint normáról, és mellette többféle szubstandardról, alnormáról beszélni. Ennek alapján igyekeztem a normákat-alnormákat

(sztenderdeket-szubstandardokat) rendszerbe foglalni: köznyelvi norma, csoportnormák, medianorma, művészi norma és (a csak logikailag feltételezhető) „nem norma”. Ezek a normák részben összekapcsolódnak, részben egymásba fonódnak, határaik nem élesek. Egy másik megközelítéssel beszélhetnénk még minta- és használati normákról, a médiában pedig emelkedett és nem emelkedett normáról. Látható, hogy ez a finomított, de persze elméleti rendszer szemben áll egy korábban feltételezett, ideális publicisztikai vagy előadói stílussal. Ez a medianorma rétegzett: ami azt jelenti, hogy vannak általános vonásai, de azokat a szituáció, a műfaj, a személyiség árnyalja.

Egy ilyen medianorma-meghatározással kezdhetne valamit, sőt kezdenie is kellene egy médiakoncepciónak. Ha már jogilag is létezik az a törvényben foglalt megkülönböztetés, hogy van közszolgálati és kereskedelmi média (tegyük hozzá, és még kicsit visszatérünk rá, és van még hagyományos értelemben civil média, no meg felfutóban és mindent elárasztóan tör előre a közösségi-szociális média), vagyis ha van (még) közszolgálati média, akkor a küldetésének, ethoszának, feladatának megfogalmazásakor nyilvánvalóan figyelni kell kulturális és nyelvi értékközvetítő (mondjuk ki bátran: mintaadó, normaadó) feladatára is. Elméletben ennyit jelent a többszintű medianorma, amitől nem szabadnak eltekinteni – s ezek a gondolatok a közszolgálati-ság emlegetésekor meg is fogalmazódnak.

Ezek után már csak a gyakorlatba kellene átültetni a közszolgálati médianyelvi normát. Itt sem lenne szükség a meleg víz vagy a spanyolviasz feltalálására, hiszen a magyar közszolgálati médiumokban több évtizedes – a Magyar Rádióban kilenc évtizedes – hagyománya van olyan törekvéseknek, mint a helyes, szép kiejtés, megfelelő stílus, rutinos nyelvhasználat. Ennek a gyakorlatából lehet meríteni.

Médianyelv a gyakorlatban

Persze tudom, hogy a közszolgálati média nyelvhasználatával kapcsolatban bőven adódnak vitatható vagy vitatott kérdések. Ezeket azért sorolom fel, mert így hitelesebbé válik elgondolásom a többszintűségről és a változásról.

Ha föl tesszük a kérdést, hogy a közszolgálati média nyelvhasználatát minthaadó vagy inkább a társadalom nyelvhasználatát tükröző legyen-e, akkor én a hangsúlyt a mintaadóra tenném, de hozzátéve, hogy ez nem lehet merev, életidegen, és bizony (ha esetleg lassabban, visszafogottabban is, de) tükröznie kell a nyelvi változásokat. Különösen akkor, amikor a társadalomban minden a korábbiakban megszokottaknál gyorsabban változik: a technológiák, a korosztályok, és persze velük együtt a normák is. A kérdés úgy is megjelenhet, hogy engedjük-e a szlenget vagy az utca nyelvét a rádióba, televízióba. Az alapvető erkölcsi normákat sértő és különösen öncélúan trágár nyelvhasználatot én nem engedném be. Miért ne lehetne a társadalmi együttélésnek egy olyan területe, amelyben választékos, igényes beszédmóddal találkozunk, és trágársággal, bunkósággal nem? Hiszen éppen a társadalom, vagy mondjuk a társadalom egy része alakított ki olyan szabályokat, hogy erkölcs, illem, protokoll, vagy hogy idézzem is tanítómestereinket, szüleinket: „Így nem beszélünk”. Ezt nyugodtan vállalhatja a közszolgálati média. Mindamelletttémánként, műsortípusonként, műfajonként más és más stílust vehet föl a média. Míg egy hírben nem engedhető meg szubjektív kijelentés, addig egy esszében-jegyzetben igen. Míg egy hírben nem szerepelhet emocionális kijelentés, addig egy interjút vagy riportot éppen az dob fel. A végére hagytam, ám igazából az a legalapvetőbb, hogy a sajtó-, rádió és televízió kommunikációja, azon belül a nyelvhasználat a kökemény szakmai kérdés. Írásművet

megfogalmazni, írásban-szóban a nyelvhelyességi szabályokat betartani, rádióban-televízióban jól artikulálni, helyesen hangsúlyozni, gördülékenyen (rutinosan) fogalmazni, ez – ismétlem – kőkemény szakmai kérdés, ami vizsgálható, elemezhető, tanítható, osztályozható. Nyilván lehetnek személyfüggő engedmények, például elképzelhető, hogy egy beszédhibás ember remek stílusban ad elő – ennek is meglehet a helye, de bizonyára nem a hírolvasásban, hanem esetleg tudósításban, ismeretterjesztő előadásban. De ez nem lehet a média-norma része, ez kivétel, ez engedmény.

Védendő értékek

Amikor környezeti értékeink pusztulnak, visszaszorulnak, akkor igen helyesen védeni kezdjük őket. Miért ne lehetne a közszolgálati média egyfajta rezervátum, egyfajta természetvédelmi terület? Sokak örömére, akik már másutt alig találnak nyelvi örömet. Jeleztem, hogy még visszatérek a hagyományos (lineáris) médiát láthatóan fénysebességgel leváltó közösségi-szociális médiára. Ott ugyanis ilyen médiaszabályozás aligha valósítható meg (még akkor sem, ha bizonyos kifejezési formákat törvényileg lehet tiltani). A közösségi média a hétköznapi kommunikáció, beszédmód világa. Mellette kell fenntartani azt a bizonyos értékelvű médiát, médiatárat, amelyhez oda lehet fordulni, amitől lehet tanulni...

A médianormával, médianyelvvel bőven foglalkozott az általam jól ismert rádiós nyelvi bizottság, az ott kialakult – tapasztalat kimunkálta, megegyezéssel – állásfoglalások többsége ma is nyugodtan használható lenne.

Elfogadom, hogy többféle norma van, elfogadom és tanítom is, hogy minden nyelvi megnyilvánulás valahol helyes lehet (a hangsúly a valahol-on van), de nem fogadhatom el, hogy ne lenne tudományosan megalapozott és a gyakorlatban kipróbált közszolgálati nyelvi norma, amelyhez tarthatnánk magunkat. Van ilyen, és folyamatosan dolgoznunk kell érte, hogy mindig időszerű legyen.

Török Tamás, a Magyar Rádió egykori főrendezője, a rádióesztétika elkötelezettje már jóval korábban összekapcsolta a rádió és nemzet fogalmát:

A rádió látszatra szerényebb, mégis rendíthetetlen vonzóereje annak is tulajdonítható, hogy a legnemzetibb művészet. Szinte vetélytárs nélkül ápolja a nemzeti érzést és az öntudatot; nyersanyaga az élő anyanyelv, annak hatáskörén túl hatálytalan, tőle elválaszthatatlan, s csak benne leli meg értelmét. A rádióművészet világhatásra eleve alkalmatlan, s talán ezért is valamiféle egymásrautaltság érzése fűzi hozzá a nemzeti öntudatú hallgatót. Anyanyelv-kultuszát, anyanyelv-centrizmusát az egy dimenziós, írott élményközlést magába olvasztva két dimenzióban celebrálja, és elterelő impressziók közrejátszása nélkül teszi hallhatóvá, tehát érzékelhetővé – és kizárólagossá az anyanyelvet. (Török 1970: 136.)

Az itt tárgyalt téma besorolható a nyelvstratégiába, a nyelvstratégia-nak ez a fejezete pedig egy felelős médiastratégiába, az pedig a nemzetstratégiába. Egy nemzetet az értékőrző és értékteremtő munka tart össze, ebben óriási szerepük van a közös céloknak, eszményeknek, mintáknak – s ezek közül az egyik (nem elfogultságból mondom: a leglényegesebb, mert mindennel kapcsolatban van) a választékos, igényes, szép anyanyelvhasználat. Kialakítása, alakítása, terjesztése az értelmiség feladata, helyzetbe hozása pedig a felelős kormányzaté. Mindkettejüknek a lelkiismeretükkel is el kell számolniuk, de előbb-utóbb jelentkezik az utókor is, aki majd számonkéri rajtunk, hogy megcselekedtük-e azt, „amit megkövetelt a haza...”

Szakirodalom

Balázs Géza, 1997. A sajtónyelv szociokultúrája. Valóság, 7. 51–7.

Balázs Géza, 2002. Médianorma. A nyilvános megszólalás esztétikája. Magyar Rádió, Budapest.

Balázs Géza, 2014. Rádió és nyelv. A kilencedik művészeti ág élete és... DUE, Budapest.

Balázs Géza – H. Varga Gyula szerk., 2008. Káros médiatartalmak. Líceum, Eger, DUE, Budapest.

Bedő Iván, 1995. Hírkönyv. Második, bővített és átdolgozott kiadás, Magyar Rádió, Budapest.

Bencédy József, 1995. Sajtónyelv. MŰOSZ – Bálint György Újságíró Iskola, Budapest.

Kodály Zoltán, 1938/1964. Vessünk gátat kiejtésünk romlásának! In Viszszatekintés II. Zeneműkiadó, Budapest, 1964). Elekfi László – Wacha Imre, [2004] Az értelmes beszéd hangzása. Szemimpex, Budapest.

Németh László, 1934/2002. A Magyar Rádió harmadik korszaka. Budapesti Hírlap, 1934. október 21. In Salamon István szerk.: Az étheren át. Írók a Magyar Rádió műhelyében. 163–166. Magyar Rádió, Budapest, 2002.

Róka Jolán, 1983. A tömegtájékoztató szövegek vizsgálatának módszertani alapelvei. 296–319. In Rác Endre és Szathmári István: Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből. Tankönyvkiadó, Budapest.

Terestyéni Tamás szerk., 1958. A magyar stilisztika vázlata. Szerzők: Fábián Pál, Szathmári István, Terestyéni Ferenc. Tankönyvkiadó, Budapest.

Terestyéni Tamás szerk., 1997. Médiakritika. Tanulmányok a média kritikai megközelítésének témaköréből. Osiris – MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest.

Török Tamás, 1970. A rádió színpadán. MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.

H. Varga Gyula szerk., 2004. Kommunikáció és nyelvhasználat. In ActaAcadPeadAgriensis, Nova Series Tom. XXXII. Eger.

H. Varga Gyula szerk., 2009. A médianyelv bulvárosodása. In ActaAcadPeadAgriensis, Nova Series Tom. XXXVI. Eger.

Wacha Imre, 2015. A tiszta beszéd. I–II. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Zimányi Árpád szerk., 2006. II. egri kiejtési konferencia, 2005. október 22. In ActaAcadPeadAgriensis, Nova Series Tom. XXXIII. Eger.

A hír szent, az álhír szabad?

Az *álhír* (fake news) lett 2017-ben az év szava a Collins Dictionary angol szótár szerint. S az álhíreket, a hoaxokat, a clickbait tartalmakat szinte lehetetlen elkerülni a közösségi média használóinak, mindig akad olyan ismerős, aki előszeretettel terjeszti a szenzációs címekkel büszkélkedő hamis tartalmakat. Összeállításunkban annak jártunk utána, hogyan működnek, miért is hatnak az álhírek.

Meghalt Sylvester Stallone – két éven belül másodszor, ami valljuk be, szép teljesítmény –, a Föld valójában lapos, felfedezték a

rák gyógyszerét (sokadszor), földönkívüliek irányítják a – szabadkőművesekből, illuminátusokból, rózsakeresztesekből álló – világkormányt. Hosszan sorolhatnánk az online térben és közösségi oldalakon burjánzó ártalmatlan vagy ártalmas álhíreket. A jelenség nem új, de a műszaki fejlődéssel szabadult el: koholt hírek, valótlan tartalmak, hamis információ adatha-

Marinov Iván
Fotó: BŐDEY JÁNOS

lász és kattintásvadász oldalakról ömlik ránk – néhány kattintással akár ellenőrizhetnék is őket megosztóik, de nem teszik.

„A veszélyek ugyanolyan sokfélék, mint maguk az álhírek”

Szerencsére vannak, akik azzal is foglalkoznak, hogy eloszlassák a téveszméket, tisztázzák az interneten megjelenő és például a Facebookon rohamosan terjedő egyes hírek, tévhitek hátterét. Ilyen az *Urbanlegends.hu* oldal, ezt a közösségi oldalon is követhetjük, s a cikkek mellett akár saját tájékozottságunkat – vagy épp hiszékenységszintünket – is tesztelhetjük havi hoaxkvízeivel. Az oldal ötletgazdáját és működtetőjét, **Marinov Iván** újságíró munkájáról, tapasztalatairól kérdeztük.

– „Összegyűjti a tudomány és a józan ész álláspontját az emberek érdeklő kérdésekről, az értékelést pedig az olvasóra bízta” – áll az *urbanlegends.hu* Facebook-oldalának névjegyén. Honnan jött a honlap indításának ötlete?

– Az *Urbanlegends.hu* a lánclevelek hős korában indult, amikor a Facebook- és Iwiw-hírfolyam helyett még körlevelek útján terjedt a sok „okosság” arról, hogy Bill Gates szétosztja a vagyonát a helyesírási hibáktól és elütésektől hemzsegő leveleinek továbbküldői között, hogy segítségkérő e-mailek továbbküldésével pénzt gyűjthetünk egy megégett lengyel kislánynak, vagy amikor olyan mobiltelefonos vírusoktól rettegtünk, amelyek akkor még nem is léteztek. Ezekre válaszoltam eleinte e-mailben, mindig újra és újra bepötyögve, miért nem érdemes továbbküldeni az adott levelet. Majd amikor megjelent a blogos formátum, elkezdtem gyűjteni őket egy külön oldalra. Már az elején fontosnak tartottam megemlíteni, hogy senkit nem akarok meggyőzni a saját igazamról, nem vagyok sem tévedhetetlen, sem feltétlenül okosabb azoknál, akik e leveleket terjesztik, legfeljebb utánaolvasok a témának, megkérdezek szakértőket vagy érintetteket. Lassan 14 éve írom és szerkesztem az oldalt, és ez a hitvallás idővel annyiban módosult, hogy – bár továbbra is azt gondolom, hogy mindenki hihet abban, amiben csak akar – deklarált célom lett, hogy az oldal látogatói idő-

vel maguktól is felismerjék félelmeik esetenkénti irracionálisát, igényeljék az egymással ellentétes nézőpontok összevetését, és megtanulják ellenőrizni és értékelni forrásaikat.

– A honlapon több témával is foglalkozik. Van-e „kedvenc”?

– Régen sok volt a történelemmel kapcsolatos téma, mostanában inkább a média állapotával, a kamuhírjelenséggel foglalkozom többet, illetve előtérbe került a kritikus gondolkodás iskolai oktatásának fontossága is. Szerettem emellett azokat a csavaros történeteket is, amelyek az idők során több váratlan fordulatot is megéltek. Hogy egy példát mondjak: az ismert történet szerint a spenót rengeteg vasat tartalmaz, és ezt a *Popeye* képregény szerzője meg is örököltette. A történet második szintje az a tény, hogy a spenót ugyan valóban a magas vastartalmú növények között van, de ez az érték egyáltalán nem kiugró. Egy közismert történet szerint a spenótos tévhit alapja egy 19. századi német tudós munkája, amelyben a kutató véletlenül rossz helyre rakta a vastartalmat jelző számban a tizedesvesszőt. A hibát állítólag már az 1930-as években kijavították, de a tévhit terjedését nem sikerült megállítani. Na, erről az elrontott tizedesvesszős állításról meg nemrégiben az derült ki, hogy szintén nem igaz – legalábbis a legkorábbi erről szóló forrás a hetvenes évekből származik. És ki tudja, mit tudunk meg még a történetről a jövőben. A tanulság? Minél mélyebbre ásunk egy témában, annál kevésbé

lesz a világról alkotott képünk fekete vagy fehér, annál komplexebb történeteket, helyzeteket ismerünk meg.

– *Milyen visszajelzéseket kap az olvasóktól?*

– Mivel a Facebookon több tízezren követik az oldalt, napon-ta is sok a bátorító üzenet, a témaajánlat. Megpróbálok mindig válaszolni, legalábbis megköszönni az ajánlást. Ez elég időigényes, de segít képben lenni az aktuális trendekkel, az épp terjedő hoaxokkal, átverésekkel és egyéb történetekkel.

– *Keresték-e már olyanok, akikkel foglalkozott, például laposföldesek vagy oltásellenesek?*

– Nem jellemző. A különböző összeesküvés-elméletek hívei általában egy olyan információs buborékban élnek, ahová csak a saját gondolataikat, világlátásukat megerősítő információk érnek el. Ezt a hatást az elmúlt években a Facebook hírfolyamát üzemeltető algoritmusok csak erősítették; ezen a közelmúlt történései miatt változtatni szeretne a közösségi oldal. A Facebook üzenőfalon szoktam érvelni egyébként az épp kirakott cikkeim állításai mellett, de ennek is csak akkor van értelme, ha a párbeszéd mindkét oldalról építő jellegű. Szerencsére az Urbanlegends.hu fórumain az ilyen hozzászólásokból van több.

– *Az elmúlt évek tapasztalatai alapján Ön szerint mi az, amit mindenkinek tudnia kellene arról, hogyan ismerheti fel az álhír-terjesztő, like-vadász, adathalász oldalakat?*

– Általában azokkal a történetekkel tudnak könnyen megvezetni bennünket, amelyek valamilyen szempontból fontosak számunkra – dühöt, örömet vagy félelmet váltanak ki belőlünk. Ezért ne engedjük, hogy az infók befogadása során az érzelmeink vezéreljenek. Ha egy cikk felidegesít, gondolkodjunk el, nem azért született-e abban a formában, hogy ezt a hatást váltsa ki belőlünk. Álljunk meg egy pillanatra a cím elolvasása és a Megosztom gomb megnyomása között, és gondolkodjunk el az adott infón. Ebben segíthet, ha elolvassuk a kérdéses cikket – sokszor anélkül kattintunk a Megosztás gombra, hogy ismernénk a cikk tartalmát. Aztán ellenőrizzük az infót más, megbízható forrásokból is. A blogok, közösségi oldalak világában ma már több

tucat ugyanazt szajkózó oldal sem feltétlenül igazol egy adott hírt. Ha pedig bebizonyosodik, hogy kamu-hírről van szó, ne terjesszük, sőt, ha ebben a formában károsnak tartjuk, hívjuk fel mások figyelmét is a megtévesztésre.

– *Miben rejlik az ilyen anyagok veszélye?*

– A veszély ugyanolyan sokféle, mint maguk az álhírek. Alaptalanul meg-rágalmazhatunk velük bizonyos személyeket, népcsoportokat, gyűlöletet ébreszthetünk, pánikot kelthetünk, vagy például – egy konkrét példa – megnehezíthetjük egy kórház működését. Nemrég írtam egy cikket azokról a kamu figyelmeztetésekről, amelyek a gyerekes szülőket veszik célba, például szervkereskedő emberrablókkal riogatva. Valahányszor felbukkan egy gyerekeket fenyegető, szerencsére alaptalan veszély híre az interneten, az aggódó szülők első reakciója: „jobb félni, mint megijedni”. A reakció érthető, hiszen egy szülő számára elsődleges gyermekének a biztonsága. Cikkem üzenete azonban az volt, hogy rettegő féltés helyett szülőként inkább próbáljunk meg tájékozódni a szóban forgó fenyegetésekről, majd a begyűjtött információk alapján felmérni az adott veszély bekövetkeztének valószínűségét. A világ amúgy is tele van mindenféle valós veszélyforrással. Minek olyanok miatt is aggódni, és emiatt egészségtelenül rátelepedni gyerekeink életére, amelyeket csak a saját érdekeit hajszólo sajtó szeretne komoly fenyegetésnek láttatni?

– *Propagandaoldalak – tetten érhető-k-e ezek működtetői, valóban képesek-e akár választások sorsát is befolyásolni? Mit tehet – tehet-e bármit – ellenük az egyszeri felhasználó?*

– Az utóbbi időben több nagy közösségi oldal is leleplezett olyan hálózatokat, amelyek szisztematikusan terítettek propagandainformációkat, keltettek feszültséget tudatosan a világban. Emellett a kamuhírjelenség kutatói is nagyüzemben jönnek elő újabb és újabb tanulmányokkal az álhírek hatásairól. Bulváros felhang nélkül egyelőre nehéz biztosat mondani a kérdésben, mindenesetre a jelenséggel foglalkozni kell. Az általam követett források többsége egyébként nem a cenzúrában és a tiltásban-kizárásban látja a helyzet megoldásának kulcsát (sőt ez szerintük még kontraproduktív is lehet), hanem a médiafogyasztás és a kritikus gondolkodás oktatásában.

Álhírszótár

Hoax – angol eredetű vándorszó, jelentése: beugratás, megtévesztés, rászedés, álhír vagy kacsa. Leggyakrabban az e-mailben terjedő álhírek, kacsa-lánclevelek különféle változatait jelöli. A megtévesztés gyakran kiegészül honlapokkal, illetve az írott sajtó vagy a tévé is hajlamos átvenni a hoaxokat.

Álhír (fake news) – téves értesülésből származó vagy megtévesztés céljával terjesztett, valótlan hír.

Clickbait – szenzációhajhász, kattintásvadász internetes tartalom (hivatkozás, amely gyakran kevésbé érdekes oldalra mutat). Ilyen megfogalmazásával az az elsődleges cél, hogy a sűrű megtekintéssel és továbbosztással vírusként terjedjen (leginkább a közösségi oldalakon), és az ott elhelyezett hirdetések segítségével anyagi hasznot hozzon.

Propaganda 1. Eszméknek, tanoknak, nézeteknek, politikai elméleteknek szóban vagy írásban, illetve más módon (rádió, film stb. útján) való céltudatos, tervszerű hirdetése, megismertetése és terjesztése, népszerűsítése. 2. Valakinek, valaminek az emberekkel való elfogadtatása, megkedveltetése tervszerű népszerűsítéssel.

Az elmélet rabjává válni

Mik az összeesküvés-elméletek? Minden esetben tévesek? Csak az alacsonyan képzetek vagy borult elméjű emberek hisznek bennük? Egyáltalán: mióta léteznek? **Kustán Magyarai Attila** újságíró, a kolozsvári *Maszol.ro* hírportál munkatársa korábbi szakdolgozatára támaszkodva foglalta össze a válaszokat a *Várad* olvasói számára az alábbiakban.

Az összeesküvés-elméletek behálózák a közbeszédet. Bizonyos értelemben éppannyira szégyenteljesnek tekintjük, mint a manele hallgatását, a pornónézést vagy az „ufóhitet”, és éppannyira elterjedt is. Miközben tehát egyfajta tabu és szégyenérzet lengi körbe, nemcsak hogy meghatározza a mindennapjainkat, de egyre erősebben belopódzik a hivatalos diskurzusokba is, elsősorban a politika és az azt kiszolgáló holdudvar révén. Ez persze nem újdonság: a mccarthyizmus kora is paranoid módon tekintett a radikális vagy szélsőséges baloldali mozgalmakra az Egyesült Államokban – nem véletlen, hogy a paranoia az összeesküvés-elméletek egyik kulcsszava. Az összeesküvés-elméletek régóta velünk vannak és erőteljesen meghatározzák azt, ahogyan a hivatalos médiumokra, politikai szereplőkre, intézményekre tekintünk az orvostudománytól a gazdasági szféráig. Ezt persze részben éppen a felsoroltakkal szembeni bizalmatlanság okozza, így egyfajta ördögi kör jellemző a folyamatra.

Előbb az összeesküvés-elméletek néhány eklatáns példájára emlékeztetek, aztán rátérek egy meghatározás kísérletére, illetve arra, miért hiszünk ezekben, milyen fontosabb viták zajlanak a szakértők között a jelenségről.

Bár a történelemben minden bizonnyal vannak korábbi összeesküvés-elméletek, a hozzánk közelebbi korszakokat vizsgálva az 1770-es években jelentek meg hangos antiszemitá narratívák olyan titkos társaságokról, mint az illuminátus rend vagy a szabadkőművesek. Ezek a mai napig fennállnak, és a Soros Györgyöt övező elméletek sem mellőzik az antiszemita elemet. Az egyik legjelentősebb írás, amely a témában megjelent, a *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei*.

Mivel a szakirodalom jelentős hányada az Egyesült Államokból származik vagy az ottani elméleteket alkalmazza példának, s ezek a sajtónak köszönhetően is kiemelkedő fontossággal bírtak, ezért a huszadik századi USA-ban kell keresni a legemlékezetesebb történeteket. Ilyen a Pearl Harbor elleni támadás, a már említett mccarthyizmus, a

Kustán Magyar Attila

Kennedy-gyilkosság és a World Trade Center elleni támadás. Ezekről az eseményekről könyvek, „dokumentumfilmek” százai jelentek meg, az érdeklődés pedig nem lankad.

Az összeesküvés-elmélet angol megfelelője, a conspiracy theory a latin conspirare, azaz együttlégzés fogalmából eredeztethető. Az összeesküvések egyik alapja éppen az, hogy két vagy több egyén együttműködik egy bizonyos cél érdekében, ezt a célt és ügyműködést pedig titokban tartják. Arról zajlanak viták, hogy ez a cél szükségszerűen rossz kell-e legyen, a magam részéről azt gondolom, hogy bár a legtöbb elmélet rossz célt kíván leleplezni, a fogalomba bőven beleférnek a jó cselekedetek is. Matthew R. X. Dentith szerint azonban óvatosan kell bánni ezzel, hiszen ha elegendő a szereplő, a cél és a titoktartás feltétele, az azt jelentené, hogy a meglepetés születésnap parti szervezésének feltételezése is összeesküvés-elmélet. Így szerinte fontos, hogy megkülönböztessük a triviális és a nem triviális összeesküvés-elméleteket. A további vitákat hosszan lehetne sorolni, de térjünk át inkább arra, miért is hiszünk ezekben az elméletekben.

Számos oka lehet az összeesküvés-elméletek létrejöttének. Egyrészt ezek érkehetnek „fentről”, a hatalom boszorkányműhájából, másrészt a társadalom részéről, de az előbbi esetén is érdemes keresni azt, hogy miért vagyunk hajlamosak hinni bennük. Lakatos László szociológus, a téma egyik értője szerint három okból fordulunk összeeskü-

vés-elméletekhez: ha nincsenek hivatalos magyarázatok; ha vannak ugyan, de nem közérthetőek; ha a hivatalos magyarázatok nem hitelesek politikai, morális vagy esztétikai okokból. Mások a hatalomnélküliséget, a rendszer iránti ellenérzéseket, az anyagi deprivációt okolják.

Arról azonban – ismereteim szerint – kevesen beszélnek a szakirodalomban, hogy aki összeesküvés-elméleteket gyárt vagy hisz el, az egyszerűen gyengeelméjű. Ennek nemcsak az az oka, hogy a legtöbb tudós megpróbál objektív maradni és kerülni az ítéleteket, hanem az is, hogy az összeesküvés-elméletek valóságtartalmának megítélése nehézkes. Egyrészt nem tudjuk, hogy mi igaz és mi nem. Még ha kevés is az esélye annak, hogy alakváltó gyíkemberek ügyműködjenek az emberiség elpusztításán, vagy hogy a Föld lapos legyen, és hazudjon erről több millió szakember, úrhajós, fizikus stb., egyszerűen nem ismerjük az igazságot. Másrészt vannak olyan összeesküvés-elméletek, amelyekről bebizonyosodott, hogy igazak. Ilyen a Watergate-ügy, amelyre a hatalom rögtön rásütötte az összeesküvés-elmélet bélyegét, éppen azért, hogy delegitimálja. Noam Chomsky nyelvész, filozófus szerint a tudományos szférában is veszélyes eszköz a címkézés: akadémiai körökben rásütni ezt a bélyegét valakire egyfajta karaktergyilkossággal ér fel. Épp ezért rengeteg érv és ellenérv születik arról, hogy az összeesküvés-elmélet fogalma önmagában egy téves elméletet jelent-e, vagy csupán egy elméletet, amelynek központi eleme az összeesküvés.

Személy szerint azt hiszem, elméleti megközelítésben az utóbbi az igaz, de a gyakorlatban az előbbi. Időnként hajmeresztő elméletekkel találkozni, és ezek veszélyes elemekkel társulnak. Elsősorban azért, mert a kamuhírekkel (fake news) egy helyen találni meg őket gyakran, azaz egyszerűen hamis információk között. Napjainkban ezek olyan ellenőrizetlen hírforrások, amelyeknek bár folyamatosan nő a népszerűségük, nem javul a minőségük. Fontos az is, hogy ezek az elméletek, ha első látásra ártalmatlanok is, sokkal többek egy tévhitnél. A lapos Földben hívők például állíthatnák azt is, hogy mindenki megőrült, aki a geoid alakú Földben hisz, de ennél tovább mennek: azt állítják, globális összeesküvés áldozatai vagyunk, amelyben rengetegen részt vesznek, és az intézmények, közszereplők a felelősök. Ha tehát idővel egyre erőteljesebben hiszünk ebben,

más összeesküvés-elméleteket is elfogadva egyre erősebb lesz az a paranoia és paranoid érzésünk, hogy a hatalom hazudik nekünk ebben a kérdésben, tudósok százazeivel együtt.

Hipotézisként megfogalmazhatom, hogy az ilyen szintű paranoia és beavatottság-érzés (hiszen gyakran együtt jár ezekkel az „alternatív tudásokkal” az is, hogy különlegesnek, bölcsebbnek érezzük magunkat) ellehetetleníti az életünket, legalábbis nehezebbé teszi. Könnyen nevetségessé tesszük magunkat, elfordulnak tőlünk közeli ismerősök, de ami még fontosabb: reflektálatlan, kritikátlan módon keressük majd azokat a jeleket, amelyek visszaigazolják a világnézetünket. Ez számos más esetben előfordulhat, de mivel a legtöbb összeesküvés-elmélet megköveteli a „mindenki hülye, csak én vagyok helikopter” érzést, ezért a rabjaivá válhatunk. Fontos azonban hangsúlyozni újra, hogy ez nem minden olyan elméletre igaz, amely tartalmaz összeesküvést, illetve gyakran valóban művelt, intelligens, jól szituált, elismert emberek is vallanak hasonló nézeteket. Ráadásul nem mindegy, hogy a Kennedy-gyilkossággal kapcsolatos hivatalos narratívák gyanúsak nekünk, vagy azt gondoljuk, náci bázisok vannak a Holdon.

A téma tehát meglehetősen érdekes, és mint minden társadalmi jelenség, óvatosan kezelendő. Különösen ma, amikor az információk hitelességébe vetett hitünk megingott, nem is alap-
talanul.

Médiaoktatás, önszabályzás

Az álhíroldalak a szakma hitelességét is veszélyeztetik. Arról, hogy mit tehet ellenük egy újságíró vagy egy szakmai szövetség, **Rácz Éva**, a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének (MÚRE) elnöke kereste kérésünkre a választ.

Régen azt mondták az újságíróknak: hazudni márpedig nem szabad – s ez elég volt úgy másfél századon át ahhoz,

Rácz Éva

hogy mindenki tudja, mit írhat le, s hogy legalább két forrásból ellenőrizni kell minden információt.

Kezdő újságíró koromban még viccből mondták, hogy hozzak „valami jó kis szaftos témát, nem baj, ha nem igaz, holnap megcáfoljuk!” Ma meg álluk és nézzük, hogy kinek mit hihetünk el.

Nem hisszük el fenntartás nélkül, amikor a reklám azt mondja, hogy az a bizonyos, az a legjobb mosópor/fogkrém/habtejszín vagy amit akarunk. Segít a különleges jelzés, a megkülönböztetés. Csakhogy a kamuoldalakon és a kamuhírek mellett nincs figyelmeztető jelzés.

Nagyon fontosnak tartom, hogy beszéljünk a hitelességről, és nagyon fontos volna a médiaismeret oktatásának bevezetése. Nem egyetemen, ahová már eleve az jön, akit ez érdekel, s aki (igen, még ma is) esetleg tévéasztár akar lenni, s azt hiszi, hogy ehhez elég szépnek lenni, de semmiképpen nem kell tudnia például szöveget szerkeszteni. Vagy rádióasztár akar lenni, s azt hiszi, ehhez elég, ha képes elmondani pár jó poént, de nem érti, miért fontos, hogy a mondatnak legyen alanya, állítmánya, értelme, illetve érthető hangsúlya...

Fontos volna, hogy elemi és középis-kolában megtanítsuk a gyerekeket, fiatalokat: milyen eszközökkel „etik” őket, milyen befolyásolási kísérletre kellene gyanakodni, s mikor kell hangosan is szóvá tenni azt, hogy valami nincsen rendben. Azért

lenne fontos, mert a ma felnövő gyerekeket már kiskoruktól érik médiahatások, s erre sokkal inkább felkészültnek kell(ene) lenniük, mint nekünk gyermekkorunkban, mert több a média, mert nem csak „tisztességes” média van már. Persze, ez hosszú menetelés lesz, ha egyszer valóban komolyan elkezdődik. Reményt ad, hogy vannak már Romániában is erre vonatkozó kezdeményezések, illetve volt már egy tankönyv, de az – a média fejlődésével – gyorsan elavult. Beszéltünk róla, hogy fel kellene újítani vagy újat írni, de még nem történt konkrét lépés az ügyben.

Addig is: én például nem olvasok olyan portált, amelynek nincs impresszuma, amelyről nem derül ki, kik írják, kik szerkesztik. (Érdekes, ezt a nyomtatott lapok esetében még mintha tudnák az olvasók...) De olyan portált is láttam már, amelyről tudtam, hogy álnevek szerepelnek az impresszumában, mert kolléga mesélte, hogy ő is bedolgozik titokban, esetleg álnéven. Engem még úgy tanítottak, hogy álnévet bárki használhat „ha azt bejegyezteti az újságíró szervezetnél”, de nem hiszem, hogy ezt nálam fiatalabbak sokan tudnák. S azt sem értem, hová lett az újságírói büszkeség, hiúság, hogy ott szerepeljen az írás alatt a neve a szerzőnek...

Másik dilemmám: folyamatosan arról beszélek most is, hogy mit tanultam akár az egyetemen, akár a szerkesztőségekben, ahol dolgoztam. De hogyan magyarázzam el mind ezt azoknak, akik arra büszkék, hogy nem újságírók, miközben abból élnek, hogy újságcikkeket írnak és újsággoldalakat szerkesztenek (hozzávetőleg) minden nap?

S hogy mit tehet a MÚRE? Beszéltünk az elmúlt években is az önszabályozás szükségességéről, hogy mi magunk kell megszabjuk saját magunknak a szakmai határokat. Beszéltünk és beszélünk egymás között arról, hogy nem jó az álhírportálok tartalmának terjedése, mert mindannyiunk, szakmánk hitelességét veszélyezteti, ha a média korrektsége elvész. Többször szóba került, hogy ha valaki ma is betartja az etikai kódexünk cikkelyeit, akkor nincs gond a munkájával – de nem lehet, hogy mindennap megosszuk, mondjuk a közösségi médiában, hogy „itt az írás, terjesszétek”, mármint a kódexet. Ha a szerkesztő vagy főszerkesztő nem akar partner lenni, ha a kiadó nem fordít erre figyelmet, akkor kevés az eszközünk a szakmaiság fenntartására,

legyen szó akár a műfajok, akár a valóság tiszteltetéséről. A MÚRE Becsületbíróságnak nem lehet tiszte minden szerkesztőiséget, minden szöveget figyelemmel követni, ehhez nincsen kapacitásunk.

S közben nincs olyan médiaszabályozás, amely tiltaná vagy megpróbálná korlátozni az álhírek terjesztését. Egyelőre nincs, de reméljük, lesz. Az Európai Bizottság és az Európai Parlament is tárgyal már róla. Kíváncsi vagyok, mire jutnak, s annak milyen hatása lesz egy ennyire szabad szakmában, mint a mienk.

Az előítéletekre támaszkodva

Gyűlöletkeltésre is alkalmasak az álhíroldalak – mondja **Asztalos Csaba**, az Országos Diszkriminációellenes Tanács (CNCD) államtitkári rangú elnöke, és figyelmeztet: a hamis információk terjesztését ma is bünteti a törvény.

Érkezett-e már bejelentés álhírek kapcsán a diszkriminációellenes tanácshoz, találkoztak-e hivatalból ezzel a jelenséggel? – kérdeztük Asztalos Csabát, hiszen az álhíroldalak legtöbbször sokszor használja eszközként a gyűlöletbeszédet, ez ellen pedig a tanács léphet fel.

Az egyik „példaértékű” eset az udvarhelyi kauflandos, miccses ügy volt. Ott álhírt terjesztett egy videoblogger annak érdekében, hogy gyűlölet keltsen a romániai társadalomban két közösség között – idézte fel a köz-

elmúlt elhíresült esetét Asztalos Csaba. Szerinte az álhír jelenség főleg az online médiában van jelen, negatív hatásai érezhetők. A CNCD egyébként a már létező törvényeket alkalmazza. „Mi úgy értelmezzük, hogy az álhírek használata a gyűlöletbeszéd egyik formája lehet akkor, ha ezeket ilyen irányban használják fel. Megállapítjuk, hogy álhír jelenlétében vagyunk, amelynek a hatása a gyűlöletkeltés, például az udvarhelyi miccses ügyben ez történt” – mondta a Tanács elnöke. Romániában nem szabályozták külön ezt a területet, de a btk.-nak vannak olyan előírásai, amiket használni lehet ilyen esetekben. A hamis információk terjesztését például bünteti a törvény, mondta a szakember, aki szerint nem is annyira az a kérdés, van-e új jogszabály Romániában, hanem az, hogy intézmények ezzel a kérdéssel komolyabban foglalkozzanak.

Arra is kíváncsiak voltunk, vannak-e bizonyos hullámok, mikor az álhíroldalakon, portálokon keresztül fellendül a gyűlöletbeszéd. Vagy ilyen összefüggés nincs? „Politikai eseményekhez, bizonyos dátumokhoz, sporteseményekhez lehet kapcsolni ezeket az álhíreket, vagy egyszerűen személyeknek és sajtótrösztöknek érdekük az álhírek terjesztése, ezáltal próbálnak a társadalomban feszültséget kelteni,

Asztalos Csaba

vagy ezt kihasználva elérnek bizonyos célokat. Az álhírek keltése s használata sokszínű és komplex folyamat” – mondta Asztalos Csaba. Szerinte hatékony és nagyon negatív eszköz az álhírek használata. Gyakran az előítéletekre támaszkodnak azok, akik álhíreket keltenek s terjesztenek, ily módon feszültséget gerjesztenek a közösségen belül, egyes régiókban, vagy éppen globálisan. Manapság könnyebb álhíreket terjesztetni, mert több eszköz áll bárkinak a rendelkezésére, az interneten sokkal hamarabb terjednek a hírek, és nehezebb ellenőrizni őket. Ez nem azt jelenti, hogy régebben nem voltak álhírek; a '89-es a forradalom ideje alatt meg utána is használták ezeket különböző célok elérésére.

Az összeállítást készítette
FRIED NOÉMI LUTJA

78

Woyzeck újratöltve?

Szász János új filmje: A hentes a k*rva és a félszemű

Kritika

Szász János az az ember, aki a kortárs magyar filmművészetben már önmaga brandjévé vált, a lehető legjobb értelemben. Mintha mindig azért készítené filmet, hogy bele nyúljon az alantasba és felmutassa. A néha elutasító vagy botrányos fogadtatása annak tulajdonítható, hogy Szász filmjei messze túlhaladják a jovialitás vagy jóérzés határait. Profi módon megkomponált filmjei, mint a *Szédlés* (1990), *Woyzeck* (1994), *Witman fiúk* (1997), *Ópium* (2007), *A nagy füzet* (2013) – nem könnyen nézhetők.

A szokásos magyar rosszallást és Szász János alkotói munkásságát ismerve nem lepett meg a bemutató előtt olvasott hírverő, miszerint újabb színészeket csúfított el Szász az új filmjéhez. Hegedűs D. Géának harminchat kilót kellett híz-

nia, Nagy Zsolt üvegszemet kapott, Gryllus Dorka pedig, hogy élethűen játssza a '20-as évek prostiját, igazi retró fanszörzettel lepett meg minket. De ez csak a kezdet, akárcsak az, hogy a film mindvégig fekete-fehér, csak egy rövid színes jelenet van – de nem lőném le a poént és az üzenetet, amit ez a pár perces színváltás hordoz.

Szász János a rút esztétikájának a nagymestere, mint rendező és forgatókönyvíró minden lehetséges szé-

79

pet eliminál a látványból, majd mindent egy elcsúfított változatában hoz elő. A falu csak sártengerben dülöngelő kunyhóhalmaz. A kis parasztházak egyenetlen falán vastagon áll a korom, a konyhának és hálónak is használt egyetlen helyiségben szürke az ágynemű, feketés az asztal. Az izlandi sztár-zeneszerző Jóhann Jóhannsson csodálatosan illeszkedik ehhez a lecsupaszított látványhoz, szimfonikus zenekar helyett például dobszólókkal festi alá a feszültséget.

A sivár, minimalista környezet lakói sem különbek. Minden kis- és nagyvárosban vagy faluban találunk ilyen életkörülményeket és ilyen embereket, de elfordulunk tőlük, és nem merjük feltenni a kérdést, hogy miként jutottak ilyen mélyre, és miért ragadtak meg itt. A válasz már a bevezetőben elhangzik, „Ismerd meg az emberi gonoszság valódi természetét”.

A félszemű férfi, akit háborús kegyetlenségei miatt üldöz a hadbíróság, bár munkába áll, elutasít bármiféle tiszteletet a munkáltatója iránt. Nem akarja elfogadni azt, hogy valamikori cimborája, a hentes, többre vitte, mint ő. Sőt a film végén ki is mondja azt a hitét, hogy olyan nincs, hogy valami

szebbé vagy jobbá váljon. Élettársa, a kurva is hasonlóan érez, hiszen ő elfogadja azt a tényt, hogy a csendőr csak egy szövetséges, akinek szívességek ellenében feldobja a testét, de az őt szerelmével üldöző férfival, a hentes-sel már nem tud mit kezdeni.

A kurva mindent akar, de semmit sem ad. A kuplerájban nem akarta a madámnak odaadni a részét a szobáért. Nincs hol laknia, a csendőrhöz költözik, és közben csak zsarolásra használja a szexualitását. El akarja pusztítani azt a férfit, aki őt szerelmével üldözi (a hentest), először haragjában, aztán a pénzéért, és miután a pénzét is megszerzi, teljesen értelmetlenül. Vagy talán éppen azért kell elpusztuljon a hentes, mert nem értik, mert azt a reményt testesíti meg, amit nem akarnak elfogadni.

Már az első gyilkossági kísérlet is borzalmas, a kurva tövig szúrja a hosszú kenyérszelő kést a hentes pocakjába. A hentes pedig csak annyit mond: *Húzz ki és menj haza*. A hosszú kés kihúzásának késleltetett jelenete borzongatóbb, mint a horrorfilmek túlzó látványa. A második kísérlet még embertelenebb, mocsárba próbálják belefojtani a szerelemért könyörgő, alélt sebesült férfit. Miután ebből is felépül, elborzadunk. Ő a *csodálatos mandarin* (bartóki motívum), aki addig elpusztíthatatlan, amíg nem kapja meg a szerelmét...

A hentes sem ártatlan, nem tud ellenállni a kísértésnek, mindent meg akar kapni, és azt hiszi, hogy pénzzel bármit és bárkit meg lehet venni. Nem számol azzal, hogy az ösztönök világában már a pénz sem számít, vagy van egy olyan pillanat, amikor az áhított pénz sem tudja megállítani az emberben lapuló ösztönlényt. Hegedűs D. Géza alakítása zseniális, minden egyes mondatot úgy ejt ki, hogy annak súlya van, de közben nem didaktikus, nem kokárdás, hanem őszinte. Nagyon viszi a film dinamikáját ez a szenvedély. Ő a hatalom képviselője, a király, a főnök, aki egyetlen ponton sebezhető, védtelen, és ezt az egyetlen pontot ki is használják az „alattvalók”. Az érzelmei és a szenvedélye a sebezhető pontja, az, ami eddig előrevitte és a főnökségig hajtotta. Evidens, hogy nemcsak státusában, de emberi mivoltában is meghaladja az alkalmazottait.

A film elején a vasútállomáson, az újrakezdés jelképes színhelyén találkozik a kurva és a félszemű, és más lehetőség nem lévén együtt kezdenek új életet, beállnak a henteshez dolgozni. Az új élethez viszont új erőforrások kellenének, de a szadista csendőr csak ölni tud, a kurva pedig csak annyival ér el többet, hogy drágábban bocsátja áruba önmagát.

A szűkös élettérben ott van a szentkép, a Biblia, a szereplők többször imádkoznak, hangsúlyozzák, hogy ők jót akarnak maguknak, jóra vágynak, de nem próbálnak jók lenni. Nem is akarják helyzetbe hozni magukat a jóra: nincs önmeghaladási kísérlet, nincs önuralom, erkölcs, csak az ösztönök, csak a lefelé csúszás. Ezért is olyan ronda minden, ezek az emberek nem szentesítik meg a környezetüket.

Woyzeck jut eszembe, ott is minden fekete-fehér, van vasútállomás, van szerencsétlen férfi, hatalmaskodó férfi és kéjvágyó nő, ott is fölösleges a karácsony, és a vallás motívumait ott sem tudják tartalommal megtölteni a szereplők. Jelen filmben is visszatér, többször és hangsúlyosan, a *Woyczekben* már látott, akár metaforikusan is értelmezhető motívum: a főhős szemébe néz a feleségének, miközben az asszony a hatalom képviselőjével szeretkezik. Nem a hatalom veszi el teljes erőszakkal a társamat, és nem a társam ajánlkozik fel önként, hanem a kettőjük viszonyából adódik ez a bizarr nász, ami azért tragikus, mert így már nem egyedi eset, hanem egy egzisztenciális axióma. A nő a szentség, akitől a megváltást remélik, és a kurva is egyben, aki természeténél fogva mindig becsap.

Itt sincs más megoldás, csak a gyilkosság. De itt – Woyzeckkel ellentétben – a hatalom képviselőjét pusztítják el. Az öröm így is elmarad. Mind-egy, hogy az egyik kisember pusztítja el a másikat, vagy a kisemberek a hatalmat, ha a végkifejlet csak pusztítás, akkor nincs megváltás.

Egy profi stáb egy olyan precíz filmet alkotott, hogy az 105 percig feszültségben tart, és napokon át visszahúz, hogy látómezőnkre rájátssza a film jeleneteit. Milyen jó lenne, ha Szász János a nem járható utak után, következő filmjében, a jót is meg akarná mutatni hasonló szenvedéllyel és szaktudással.

MIKOLA EMESE

Jelentések a hunyadi szórványlétből

Kövek, sorsok, bányák, emberek (MŰRE–HKE, 2018)

Bevallom, ahogy esztendőről esztendőre újabb és újabb gyűjteményben látnak napvilágot az immár rendszeressé vált MŰRE-táborok riportjai, némi irigységgel elegy örömmel veszem kézbe őket. Az örömöm az feltétlen, hiszen e sokadik kötetnek köszönhetően lassan összeáll Erdély, a Részek, Bán-ság szórványvidékeinek térképe, a négy világtáj felé szerte-rajzott kollégák és újdondásnövendékek fáradhatatlan méhekként gyűjtögetik, hordják egybe portyáik zsákmányát. Ami enyhe – gyorsan elillanó – invidiámat illeti, az nem vala-

miféle szakmai féltékenységből fakad, csupán azt sajnálom, hogy vénülő fejjel (inkább vénülő lábaim-mal) nem „száguldhatok” velük...

Ezt a legfrissebb, a MŰRE és a Holnap Kulturális Egyesület közös munkája révén teremtett kötetet, mely a *Kövek, sorsok, bányák, emberek* címet viseli,

nem kis érdeklődéssel vettem kézbe, hiszen annak idején volt szerencsém jó néhány benne szereplő terepet bejárhatni. Érdekelt, mi minden változott a hunyadi, dévai, Zsil-völgyi régióban az elmúlt két évtized alatt, s azok a helyek, amelyek olvasóként is nővumot kínáltak számomra, fokozták kíváncsiságomat. A könyv bábái, a kiadásért felelős Rácz Éva, aki ez alkalommal sem rejtette véka alá érzelmeit a kötetet summázó bevezetőjében, a szerkesztő Szűcs László jól koncipiált munkát végzett. Időben és térben állt össze a tematikai és műfaji változatosságot kínáló gyűjtemény, a terjedelmes nagyriporttól a monografikus igényű történeti visz-szatekintésig, az interjútól a portréig, a társadalmi környe-zetleírástól az útirajzig. Mi több: szerzőink akár a „műfaji tisztátalanság” vétkébe esve, elegyítették a műnemeket, mondanivalójuk hatékonyabb megformálása érdekében. Ez is lehet az oka annak, hogy a kötet alcíme szerint nem repor-tokat kínál, hanem Hunyad megyei riportutak termését.

A történelmi adalékokban bővelkedő kötetnyitó írás, az *Asszonyok a Magna Curiában* Szekeres Attila műve. Heraldikusként is jeleskedő sepsiszentgyörgyi kollégánk, a *Nem-zetközi Címertani Akadémia* levelező tagja, alapos munkát végzett. Miközben utánajárt Déva emblematiszű műemléke építéstörténetének, három ide kötődő Nagyasszony portré-ját szötte mellé. Sarány István a vajdahunyadi ferences teo-lógia történetét dolgozta fel, párhuzamosan az oktatásnak otthont adó kolostort, híveinek lelki menedékül szolgáló templomot kiszorító, megállíthatatlanul terpeszkedő „ipari szörnyeteg”, a Vasmű történetével. *A ferencesek esete...* néhány túlélő szerzetestanár megszólaltatása révén, a rend üldözte-tésének, felszámolásának tragikus történetével is foglalko-zik. Ambrus Melinda egy „hálás”, Déván „elkerülhetetlen” riporttémát választott: *Hosszú hajak szeretethálójában* cím-mel a Böjte Csaba kezdeményezte és kiépítette *Szent Ferenc Alapítvány* gyermekmentő hálózatának missziójába, belső életébe kínál betekintést. Farkas-Ráduly Melánia a dévai református gyülekezetbe látogatott (*Elsődleges a lelki megúju-lás*), Maksay Magdolna pedig a Déva várában mártíriumot szenvedett Dávid Ferenc maroknyi hitbéli örökösének, az unitáriusok lelkipásztorának a megszólaltatója.

Sarány Orsolya egy másik „hálás” témakörnek járt utána: a Dévára és néhány közeli községbe a 19. század végén betele-

pített bukovinai székelyek kulturális életéről, hagyományörző törekvései-ről ad hírt. Azzal a szomorú követ-keztetéssel zárta riportját, hogy jószerivel már csak az idősebbek a gazdag örökség őrizői. Győrffy Gábor a szórványkörülmények miatt külön-legesnek számító, máig sikeres vál-lalkozás, a *Corvin Könyv- és Lapkiadó* talpon maradásának titkát feszegeti. A tankönyvek, gyermek- és ifjúsági kiadványok, népszerű magyar és világirodalmi művek, rejtvénylapok, szakácskönyvek kínálata a változó piaci igények figyelembevételével bővül. Forró László *Élő hagyománnyá tett reneszánsz* cím alatt Gáspár-Barra Réka újságíró, a dévai *Dél-Erdélyért Kulturális Társaság* egyik alapítóját kérdezte a város, a megye műemlék épületeinek, kastélyainak, udvarhá-zainak életre keltését célzó tevékeny-ségükről. A családias jellegű társaság egyik legfontosabb és legsikeresebb kezdeményezése a reneszánsz zene-és tánccsoport működtetése. A rene-szánsz táncház erősen vonzza a gyer-mekeket, az ifjúságot, főleg a *Téglás Gábor Líceum* diákjait. (Itt teszem szóvá: hiányérzetem amiatt támadt a gyűjteménnyel kapcsolatban, hogy a táborozók idejéből a Téglás Gáborra, Dél-Erdély legfontosabb szórvány-iskolaközpontjára nem futotta egy külön riport erejéig, mint ahogy Csernakeresztúr, a bukovinai széke-lyek legnépesebb, életerős települése is „megért volna egy misét” az utalá-sokon túl!)

Külön színfolt a Sarány István jegyezte *Terefere a művészetről a Mátyás stúdióban*, mely műterem-

látogatással egybekötött, borozgatással oldott, kötetlen eszmecsere néhány helybeli alkotóval a dévai művészek lehetőségeiről, gondjairól, elképzeléseiről. A baráti művészkávéházként is szolgáló stúdióban folytatott beszélgetés fő témája a névadó Mátyás József festőművészről, a *Zsil-völgyi művésztelep* hajdani animátoráról, mindannyiuk mesteréről való megemlékezés volt. Szucher Ervin, a szórványkérdés értő és érző „szakriportere” Hátszegre látogatott, arra a vidékre, amely már a szórvány szórványának is alig mondható, „ahol évtizedek óta nem keresztelnek a magyar papok”. Nagyriportja nem költőinek szánt kérdéssel zárul: „Ki lesz az, akinek torkából tíz vagy húsz esztendő múlva ékes – vagy dél-erdélyies – magyarsággal felcsendül a zsol-tár, a Miatyánk?” Tomcsányi Mária egy hatvan esztendeje a Székelyföldről Pusztakalánra sodródott, vasöntő mesterséget űző házaspárt megszólaltatva idézi fel a szocialista acélipar hajdani fellegrájként a történelméről. A kohóműnek mára – szó szerint – hűlt helye sincs, az ócskavas-bányászok a földdel tették egyenlővé. Az iparvárosban gyökeret vert székely házaspárnak a gyermekei a négy elemet még elvégezheték magyarul, unokáik még értenek magyarul, a dédunokák már nem.

A *Kövek, sorsok, bányák, emberek* szinte kötetnyi terjedelmű riportja *A bánya volt maga az isten* sokatmondó címet viseli, felcíme: *A Zsil-völgyi magyarok múltja és jelene*. Bögözi Attila munkája. Kollégáknak három évtizede a nagy múltú bányavidék volt első riporter színtere. Most egy magyar megyei tanácsost „szegődtet” maga mellé, s együtt járják azokat az utakat, amelyeknek járhatóvá tétele Hunyad megye akkori magyar prefektusának köszönhető. Csokorba gyűjti a kistájhoz kapcsolódó legendákat, idézi a hozzá köthető irodalmi műveket, köztük egy Verne-regényt, majd alapos háttér-tájékozódást követően vázolja fel a Zsil-völgye betelepülésének történetét, a szénbányászat kezdeteit. Megtalálta azokat a petrozsényi magyar és román szakembereket, a bányatelepek múltjának és jelenének alapos ismerőit, akik elmagyarázták, hogyan vált a Zsil-völgye a 20. század elejére az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legjelentősebb ipari központjává. Ezek a lelkes szakemberek, akik bánya-mérnök lévén kötődnek e világnak a mindennapjaihoz, két-nyelvű monográfiában dolgozták fel a bányatörténeti tudnivalókat. Bögözi Attila, aki harminc esztendeje le mert eresz-

kedni a bányák mélyére is, az akkor kiépített kapcsolatainak hála, „első szájából” értesült az 1977-es bányászsztrájk fejleményeiről. Most egykori jegyzeteit, mindazt, amit a Ceaușescu-érában el kellett hallgatnia, bele-szötte nagyriportja szövegébe. Riport-alanyait arról is kifaggatta, hogyan emlékeznek a hírhedt bányászjárásokra, amikor a félrevezetett, felhergelt tömegek „teremtettek rendet” Bukarestben.

Amikor 1997-ben elkezdődött a széntermelés csökkenése, a bányák bezárása, az katasztrofális gazdasági és társadalmi következményekkel járt. Aki tudott, elmenekült, a még nem asszimilálódott magyarság lélekszáma rohamosan csökkent. Újságírói tapasztalat: ennek ellenére léteznek olyan csoportok, közösségek, intézményemberek, akiknek köszönhetően „a Zsil-völgyi magyarság identitását illetően nem temetésre készül, hanem hitet épít a feltámadáshoz”.

Gáspár Sándor rövid történeti látogatást tesz a nevezetes Bóli barlangban és környékén, érdekes kísérletet téve a hely nevének megfejtésére, majd annak jár utána, miként avatták fel 2011 novemberében Déva központjában a város egyetlen, Barcsay Ákos fejedelmet megörökítő magyar emlékművét, s hogyan „sikerült” három év elteltével jogerős törvényszéki ítélettel eltávolítani azt... Bartha Csaba egy nyolcvanadik esztendejét betöltött gyógyszerésszel készített portréinterjút. Zavada Emil 1959-ben került Lupényba, majd 1975-ben Dévára. Hamar tagja lett annak

az értelmiségi rétegnek, amelyik évtizedekig részt vett a magyar kulturális életben, a közéletben. Szenvedélyes fotográfus és sportember a mai napig. Farczádi Attila *Az ifjúság a... jelen!* cím alatt Széll Lőrinc mérnököt szólaltatta meg. A számítástechnikát végzett szakember egyetemi hallgató korában kapcsolódott be az ifjúsági mozgalomba. Hamar hivatást váltott: három évvel a diplomája megszerzését követően kinevezték a frissiben megalapított megyei ifjúsági igazgatóság élére, majd államtitkár-helyettesi tisztséget töltött be Bukarestben, ugyanebben a tevékenységi körben. Hazatérve munkája a megyei sportügyek felelősségével is bővült. Közéleti szerepvállalásának tapasztalatait szívesen osztotta meg, s minden kudarc, fél siker mellett, az elért eredményeket is mérlegre téve, derűlátó a jövőre nézvést.

Gáspár Sándor harmadik anyagában nem a „hóhérasztás” céljából készített interjút Déván született, Hunyad megyét szűkebb pátriájának valló kollégánkkal, Gáspár-Barra Rékával. „Erdélyiek vagyunk, s ez, hogy a szívünkben hordjuk a szülőföldünket, sokat jelent nekem, itt, a szórványban” – vallja Réka. S a szórványlét szabta kényszerek és a szórványvilág kínálta lehetőségek elfogadása predesztinálta arra, hogy többé és mássá is váljék, mintha csupán egy napilap vidéki tudósítójaként pergetné napjait.

A szerkesztők nem véletlenül választották kötetzáró szövegnek Ambrus Attila beszélgetését Winkler Gyula európai parlamenti képviselővel. A Brüsszelig eljutott politikus olyan típusú intézményember, aki körül „mindig történik valami”. Felelőssége tudatában „vert riadót”, amikor észrevette, hogy „elkezdett veszélyesen naggyá válni a szakadék, amely a szór-

ványt a Székelyföldről elválasztotta”. Így lett egyik kezdeményezőjévé a Hunyad megye és Háromszék közötti sokoldalú együttműködésnek, s ez példaértékűvé válhat más szórványvidékek és tömbmagyar régiók számára is. Reálpolitikusként vallja: „fontosnak érzem, hogy mindig megtaláljuk a közös érdeket, nem pedig a legkisebb közös minimumot. Mert ha elengedjük egymás kezét, külön-külön mindenki elvesz: a magában erős Székelyföld sem elég erős ahhoz, hogy az országos politikában meg tudjon nyilvánulni. Ugyanez érvényes a Partiumra, illetve a szórványra is.” Ami az utóbbi években erősödő euroszeptikus szemléletet illeti, azt a kelet és nyugat közötti mélyülő szakadék, a migrációs válság és egyéb krízistényezők miatt nem tartja alapatlannak. Ennek ellenére óvatossággal fogalmaz: „Az utóbbi időben berzenkedtünk az úgynevezett kétsésséges Unió ellen. Én romániai magyarként (...) úgy vélem, hogy az integráció útján tovább kell haladnunk, és hogy Romániának, tehát Erdélynek nincsen más alternatívája.”

SZILÁGYI ALADÁR

A kőszívű ember unokája

Ridley Scott: A világ összes pénze

Mikor e sorokat írom, még nem tudható, hogy a 88 esztendős Christopher Plummer hazavihette-e második Oscarját vagy sem. Enélkül is biztos azonban, hogy nemcsak korát tekintve dönthet rekordot, hanem gyorsaságban is: mint egy ősz halántékú Superman, gyakorlatilag néhány nap alatt húzta ki a csávából Ridley Scott addigra teljesen befejezett filmjét, amelynek egyik eredeti kulcsszereplője bizonyos okoknál fogva kikerült a képből – a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt.

Ezerkilencszázhetvenhárom márciusa. John Paul Getty (Charlie Plummer), egy bohém, lobogó szőke sörényű, 16

éves fiú gondtalanul járja Róma utcáit. Övé a világ. Naná, hiszen a nagypapája, az öreg J. P. Getty (Christopher Plummer – a színészek csak névrokonok) hivatalosan is a világ leggazdagabb embere. A kamasz szórakozásának azonban gyorsan vége szakad. Pault álarcos emberek elfogják, bekötik a szemét, erőszakkal egy furgonba tuszkolják, és egy világtól elzárt hegyi tanyára viszik. 17 millió dollárt követelnek

A sajtó nem kegyelmez. Michelle Williams és Mark Wahlberg

86

érte a családjától. Nem lehet gond, hiszen az iparmágnás nagypapának ez csak zsebpénz, nem? Nos, a dolog nem ilyen egyszerű. Getty ugyanis nemcsak kőgazdag, hanem kőszívű is.

Nehéz lelőni a fordulatokat egy olyan történet esetében, amely a valóságban is megtörtént, hiszen akár dokumentumfilmekből is ismerhetjük a dolgok alakulását, Ridley Scott friss filmje azonban még így is a székhöz láncol a maga két órát is meghaladó játékidejében. Részben azért, mert maga a valós történet is szinte hihetetlen. Getty tényleg nem volt hajlandó kifizetni a pénzt az unokájáért, hónapokon át veszélybe sodorva a fiú életét, és kis híján az örületbe kergetve volt menyét, a fiú anyját (Michelle Williams). Másrészt viszont a mozinak sikerül elkerülnie a kiszámítható „akciófilmeseledést” – igen, ez voltaképpen egy thriller, de senki ne számítson banális lövöldözésekre, autós üldözésekre és a többi sorozatgyártható kellékre. Scott az emberablás történetét elmesélő életrajzi regényből lebilincselő, humort, kellemes és kellemetlen meglepetéseket sem nélkülöző családi drámát rendezett, a jó tempójú vágás és az intelligens hangsúlyozás mellett jelentős részben a színészekre építve. És itt most álljunk meg egy pillanatra.

Mérlegel. Christopher Plummer

Talán inkább utóbb, mint előbb, el fog jönni a pillanat, amikor valaki megírja vagy épp megfilmesíti *A világ összes pénze* (*All the Money in the World*) forgatásának kalandos történetét.

A filmet 2017. december 22-én kellett volna bemutatni. Őszre a reklámkampány már dühögött, megjelentek az első plakátok, promóképek, rajtuk a kőszívű milliárdost alakító Kevin Spaceyvel. Az 58 esztendő Spaceyt maszk segítségével öregítették az agg Krózus figurájának megfelelő korúra. Október végén azonban egy színész azzal állt a nyilvánosság elé, hogy Spacey szexuálisan zaklatta őt, amikor még csak 14 éves volt. Az első vádat számtalan másik követte, lavinaszerűen, Spacey pedig válaszul csak félrenyilatkozgatásokra volt képes. Kevin Spacey, a világ egyik

87

legjobb filmszínésze (túlzás nélkül) a legnagyobb szakmai csúcsookról néhány nap alatt zuhant olyan morális mélységekbe, amilyenekre még Hollywoodban is ritkán volt példa. Az *Amerikai Szépség* (*American Beauty*, 1999) Oscar-díjas főszereplője, a *Hetedik* (*Seven*, 1995) hátborzongató névtelen sorozatgyilkosa, a *Közönséges bűnözők* (*The Usual Suspects*, 1995) feledhetetlen imposztora egyik napról a másikra eltűnt a színről. Sikersorozatát, a *Kártyavárat* (*House of Cards*) azonnal leállította a gyártó, ügynöksége útilaput kötött a talpára, és jelenleg is úgy tűnik, Spaceynek örökre annyi.

Ridley Scott nem volt hajlandó megengedni, hogy a káprázatosat bukott aktor az ő filmjét is magával rántsza a süllyesz-

tőbe. December első napjaiban, mindössze néhány héttel a premier előtt Spacey összes jelenetét kivágta a gyakorlatilag kész filmből – nem kevés jelenetről van szó, hiszen az öreg Getty az egyik legfontosabb szereplő –, és mindegyiket újraforgatta Christopher Plummerrel a milliárdos szerepében. A hősies akrobatamutatóványnak köszönhetően a bemutató összesen három napot csúszott, és bár sajnálatos, hogy soha nem fogjuk megtudni, milyen lett volna a Spacey-féle Getty (gyanítom, emlékeze-

tes), amiatt egy percre se fájjon a szívünk, hogy helyette az amerikai filmgyártás doyenjének alakításában láthatjuk a könnyörtelen vénembert (ő a valaha volt legidősebb Oscar-nyertes – a *Kezdőkért* 82 évesen kapta meg a díjat –, és most *A világ összes pénzével* a legidősebb Oscar-jelölt is). Plummer ugyanis azt a benyomást kelti, mintha eleve rá írták volna a szerepet, már csak azért is, mert korban megfelelt a figurának, így nem kellett a felismerhetetlenségig maszkírozni. Öröm viszont, hogy mégsem veszi át az uralmat a film fölött – meghagyja ezt a valódi főszereplőnek, Michelle Williamsnek, aki megszokott lazaságával, stílusával játssza ezúttal az üllő és kalapács közé szorult anyát, aki egyrészt apósa szívtelensége miatt képtelen a fián segíteni, másrészt a sajtó jóvoltából azt is megtudhatja, hogy valójában az egész az ő hibája. Ez a negyedik Oscar-jelölése.

A film gyenge pontja Mark Wahlberg karaktere, aki az öreg Getty tanácsadójaként mint izmos James Bond vezetgeti a főszereplőnőt az alvilág labirintusaiban, de a történet nélküle is ugyanúgy haladna előre. Hogy miért volt fontos beemelni ezt a szereplőt a történetbe, arra a Williams és közte hébe-hóba halványan fellelhető férfi-női dinamika keresése lehet a válasz, kémia azonban nyomokban sincs köztük, szükség sincs rá.

A két klasszis, a 80 éves Ridley Scott és a forgatáskor 87 éves Christopher Plummer közös erőfeszítéseinek köszönhető, hogy a számtalan nehézségbe ütköző gyártás végül nem fulladt kudarcba, és mindkettejük bravúrja, hogy a végeredmény nemcsak a körülményekhez képest elfogadható, hanem kifejezetten magas színvonalú film lett, amelynek

nyilvánvaló tanulsága az, hogy a világ összes pénze sem írhatja felül a humánus értékeket. Nyilván ezt eddig is tudtuk, ennél mélyebb morált pedig keresve sem találhatunk benne, de nem is ez a cél, sokkal inkább az, hogy egy dramatizálást kiáltó valós történetet szórakoztatóan vigyen vászonra, alkalmat adva néhány nagy színésznek arra, hogy az Oscar-szezon csúcán a legjobbat mutathassa magából.

NAGY ORSOLYA

A világ összes pénze
(All the Money in the World,
USA, 2017.)

Rendezte: Ridley Scott
John Pearson könyve alapján
a forgatókönyvet írta: David Scarpa

Fényképezte: Dariusz Wolski

Zene: Daniel Pemberton

Szereplők: Michelle Williams,
Christopher Plummer,
Charlie Plummer, Mark Wahlberg

Ki segít az unokán?
Charlie Plummer

Nesze nekünk Szent László

Opera a tyúkóltól a Boldogasszonyig

A Kolozsvári Magyar Opera (a továbbiakban KMO) társulata január 27-én mutatta be a nagyvárad Szigligeti Színházban Selmeczi György *Boldogasszony lovagja* című vígoperáját Novák Eszter rendezésében – a tavaly őszi budapesti és kolozsvári premierek után, egy hónappal a Szent László-év végét követően. Nekünk valószínűleg annyival volt jobb dolgunk a kolozsvári és a pesti nézőknél, hogy egy még inkább bejáratott, gördülékenyebb produkciót láthattunk-hallhattunk.

Aki a beharangozók alapján előzetesen arra szeretett volna jegyet váltani, hogy a lovagkirály legendakörét körüljáró színpadi zenés műben Szent Lászlót díszpáncélban, jó Szög nevű paripáján, Szűz Mária égi fényének kíséretében, Erkel féle történelmi operakörítésben lássa színre lépni, annak komolyan csalódnia kellett. Aki viszont szereti a bolondozást, és érti is a tanulságot, amit az orra elé odatolt görbe tükröben láthat, hallhat, de egy tyúkóltban játszódó jelenet során már-már szagolhat is, az maradhatott akár a második, záró felvonásra is, hogy megtudja, mire megy ki itt a játék.

Várákozással és közönséggel teli tehát a nézőtér, a sokak által jól ismert kiváló kolozsvári társulatot – a határon innen egyetlen magyar nyelven is játszó operát – szintűgy kiváló magyarországi szolisták is kiegészítik. Hallgatom, nézem, a felirat jóvoltából még olvashatom is a darabot, próbálom megemésztetni, amit kapok, de a legminőségibb előadók, a remekül összeszokott társulat közbenjárásával sem jut el igazán semmi belőle zeneileg a szívemig, inkább csak a történet pendít meg valamit, ami megszívlelendő lehet.

Az opera alapját a budapesti Béres Attila librettója adja. Egy átdolgozott rádiójátéka nyomán készítette el a szövegkönyvet, igaz, nem tudni, mi maradt meg az eredeti textusból és mi lett hozzátevé a zeneszerzővel, esetleg a rendezővel való

közös munka során. De még vígoperához is közönségesnek vagy történetileg hiteltelennek érzek egy-egy humornak szánt, oda nem illő szabadszájúságot.

A cselekmény néhány kisebb, olykor meglepő fordulatot leszámítva igen egyszerű és bárki számára érthető, a nézőnek nem kell mozarti vígoperai bonyodalmakat bogozgatnia.

A történet egy Várad melletti beszédes nevű kis faluból, Bátorfáról indul, amelyet mint kiderül, tényleg bátor, egyszerű, de egészséges lelkű és egyenes gerincű emberek laknak. A helyiek templomot építettek, hangsúlyozzák is, hogy csakis saját erejükből (milyen ismerős), s ha már így lett, akkor László királyt szeretnék védőszentjüknek. Csak egy a bökkenő, oly mélyen járunk a történelmi időkben, hogy ekkor a lovagkirályt még nem avatták szentté. A falu maroknyi, kissé szedett-vedett küldöttsége felkerekedik hát, és elindul a váradi püspökhöz, hogy közbenjárjanak a mielőbbi szentté avatás, s ezzel kis vidéki templomuk ügyében is.

Nekünk váradiaknak, főleg a kevésbé tetterre kész, de annál mellveregetősebb fajtáknak, avagy nosztal-

giamagyaroknak különösen jókor jöhetett ez a történet, ami nyolc-kilencszáz év távlatából is tud üzeni. Igaz, mi csak egy főtéri szobrot szeretnénk helyére tenni a városalapítónkról, ami az adott körülmények között amolyan kis e világi csoda lenne a László által véghez vitt és elismert csodákhoz képest. A kis és nagy csodák viszont itt és most összefüggnek. Amit ma nem tud magának egy város nagyjából több tízezres magyar közössége elérni, annál többet sikerült már véghez vinnie a *Boldogasszony lovagjában* hat bátorfai falusinak. S hogy mi kellett ehhez? Hít, elszántság, közös tenni akarás, némi furfang a hatalmasok jobb belátásra térítéséhez és az olajozott munkához jó sok bor a kérvényezőknél és a döntőbíráknál. Közhellyel szölvé az élet nem mindenkinek oszt egyformán lapokat: a

bátorfaiak egy szentet kaptak, mi váradiak meg ezt a vígoperát.

Nézzük, kik voltak az alkotói, szereplői és mik voltak a történései ennek a határon is átívelő összefogásban, a KMO és a budapesti Művészetek Palotája közös produkciójaként, a Szent László-év jegyében tavaly létrejött előadásnak.

A zeneszerző a kolozsvári Selmeczi György, a sokarcú alkotóművész és színházi ember, operaszerző és ren-

dező, aki hosszú ideje hídszerepet tölt be a budapesti és erdélyi zenés-színházi élet között. A *Boldogasszony lovagja* jó példája annak, hogy a legfrissebb kortárs zene is lehet emészthető a közönség számára, jelen esetben sok-sok színházi illusztratív manírral és igen változatos, már-már stílusvirtuóz eklekticizmussal megoldva. Van itt cirkuszi mulatságot idéző csúfolódó zene (rögtön a nyitányban), olykor rajzfilmbe vagy némafilmbe illő cselekményfestés, Weöres Sándor-os ritmikus szövegjáték, egy kevés kodályi és bartóki nosztalgia, némi elmerülés valamilyen képzelt gregoriánba, reneszánsz tánczene, átkomponált Szent László-himnusz, az Urat dicsőítő imába olasz nyelvű pizzafeltéteket szövő beborozott szerzeteskórus, lírai múlt-idézés egy püspök egykori félrelépéséről, vallomás a tyúkolban, falusi népzenei összkar és így tovább. Mindenesetre tény, hogy a szöveget és a konkrét történeteket remekül szolgálja ez a kiváló hozzáértéssel megkomponált és hangszerelt ravasz muzsika. Ravasz, mert nem lehet rajta sem fogást, sem benne kifogást találni.

A rendező Novák Eszter, a váradi Szigligeti Társulat jelenlegi művészeti vezetője, aki úgy tűnik, nemcsak Selmeczi György szándékait ismeri jól, de a látottak alapján ahhoz is jól ért, hogy miként dolgozzon egy fiatal tehetséges csapattal hatékonyan és sok humorral. A kolozsvári társulattól, illetve Magyarországról összehozott főszereplőgárda tagjai hallhatóan egytől egyig kiváló szakmabeliek, és ami még lényegesebb egy vígoperának szánt műben, kaphatók is az említett színpadi bolondozásra is.

A középkori történethez jól illeszkedő jelmezeket a Szigligeti Társulat munkatársa, Florina Bellinda Vasilatos tervezte, ezekbe némi humornak szánt anakronizmus is vegyül: a túrahátizsákos középkori parasztlány vagy a reptéri utazótáskás pápai követ alakja. A minimalista, de annál mobilizálhatóbb és költséghatékonyabb díszletek a Regina Maria Színház tervezője, Ianis Vasilatos munkái.

A váradi előadásra felkért karmester a KMO dirigense, Kulcsár Szabolcs volt. Az egymás játékát kiválóan érző zenekar talán a váradi színházi körülményekhez is alkalmazkodva inkább kamarazenekar, de szinte mindenkinek oszt benne szólószerepeket is a zeneszerző, ezeket nagysze-

rűen is értik és tolmácsolják a hangszeresek. Ne feledkezzünk meg a szintén nagyszerű énekarról sem, mely különböző alakokat öltve (szerezetek, falu népe) állandó résztvevője, összekötője, kommentálója az eseményeknek; különösen a férfikar és az abból kiváló néhány szellemes szólómomentum emlékezetes.

A főbb karakterek nincsenek túlbo nyolítva, igaz, tartogatnak néhány kisebb meglepetést. A falusi küldöttség hat szereplője, a nemesember, az özvegy fogadósné és lánya, a diák, diakónus és fegyverkovácsfiú nagyjából negyedórányi előadás elteltével végre egyenként is bemutatkozik a váradi püspökségre érve. Elszántságukból a hivatalosságok előtt némi zavartság és tétovázás lesz, személyesen nem is találkozhatnak magával a püspökkel, mivel a legfelsőbb vezetéshez ugyebár csak úgy nem férközhet közel halandó. Beérik hát az esperessel és az időnként ott ólálkodó és hallgatózó pápai küldöttel. Tehát máris adott egy döntéshozó testület: egy láthatatlan igazgató (püspök, in absentia), egy ügyvivő aligazgató (esperes) és egy központilag koordinált informátor (legátus).

Az énekes és színészi munka oroszlánrésze az esperes szerepét alakító magyarországi operaénekesre, Kovács Istvánra, illetve az ártatlan falusi lányt, Veronikát játszó Antal Líviára (KMO) hárul, aki fokozatosan bevető ügyességét és meggyőző erejét tekintve talán nem is olyan ártatlan, mint amilyennek elsőre

hittük. Az esperes a jó politikus, a jelek szerint létezik ilyen, aki őszintén órlódik a felsőbb utasítás (a szentté avatás késleltetése Rómából) és a nép képviselőinek kérései között. Veronika üde szépsége és hófehér lelke valójában a falusiak legjobb aduása az esperes és a pápai legátus döntésének befolyásolásához.

A legátus, a kolozsvári színházlátogatók által bizonyára jól ismert Laczkó Vass Róbert úgy kulcsfigura, hogy ő maga szinte csak szemlélője az eseményeknek, de jelenléte elengedhetetlen a csoda megállapításában és a szentté avatás szavatolásában. Pápai vörös görgös utazótáskájával settenkedve mintha egyenesen a római reptérről érkezett volna, eleinte amolyan „leszállott a pápa” érzést kelt. Remek karakterszerepet alakít.

Az opera nem dúskál a hagyományos értelemben vett áriákban és duettekben, viszont próbára teszi a szereplők memóriáját a folyamatos összekötő „beszéltető” zenével. Úgy fél óra elteltével végre megszólal a kompozíció szempontjából első áriának minősíthető részlet, kicsit puccinis indítással, Veronika espereshez intézett beszéde hitről és csodáról, amiben máris megcsillannak Antal Lívia nagyszerű előadóművészi kvalitásai.

Sorra következik ezután néhány ismert Szent László-legenda: a kővé vált aranypénzek, a Tordai-hasadék mondabeli keletkezése, a katonák szomjúságára fakasztott víz. Ezeket maguk a falubeliek adják elő rendkívül élethűen, egyben sok komikus elemmel hitelesítve a történeteket és megszemélyesítve azok szereplőit, remélve, hogy meggyőzik a lovagkirály csodatételeiről az egyházi vezetést. Amolyan színház a színházban ez a háromjelenetnyi komolyan vett komédia. De nem sokra mennek fáradozásaikkal a bátorfaiak, végül tragikomikus választás elé kerülnek: vagy feladják és kudarccal térnek haza, vagy büntetésből éjszakára a püspöki tyúkolba zárják őket.

Az esperes áriája, színházi értelemben monológja következik, melyben először szólal meg igazán hivatali és hitbéli ellentétekről, kialakult dilemmájáról. Bárcsak előlovagolna Szent László, hogy a „pápai pimaszok” fölriadjanak és elhiggyék a csodát. Dolgainkat elsietjük vagy lekéssük

mindig. Isten jót tesz, ha hagyod, ha keresed. Adj kegyelmet a hitükben élő szegény embereknek. Ilyenféle aranyigazságok és könyörgések hangzanak el Kovács István remek előadásában. Egyelőre mégis a hivatali szolga győz benne, a falusiak pedig dacolnak és vállalják a tyúkol-rabságot.

Kovács István és Antal Lívia kettőse bontakozik ki ezután, mely az első igazi és mondhatni egyetlen valami-revaló duettje az operának. Erre is nagyjából az első felvonás végéig kellett várni, de megérte, itt végre kaptunk egy leheletnyi drámát is a sok ironia után. Az őszinte hit és a hivatali gyanakvás közötti dialógus bontakozik ki. A kételyek még nem oszlanak. Sokszor halljuk az opera során különféle oda-vissza változatokban, ezúttal az esperes és legátus dialógusában, hogy ami az egyháznak nem jó, az Váradnak sem jó. Üdvözet tehát a jól ismert központosított igazságosságosztásban.

Változás következik: fafúvósok jelenítik meg a kotkodácsolást, bartóki éjszakazenék madárhangjainak kicsit háziasított karikatúrája ez a zenekari intermezzo.

Éjjel a tyúkolban aztán nagy dolgok történnek, és ezt nem a tyúkok nagydolgára értem, hanem a falusiak szorult helyzetében eljön az éjszakai nagy megvilágosodások ideje. Ha már itt tartunk, azt nem értem, milyen művészi megfontolásból kell a „szájukba adni” a szereplőknek a tyúkszart, miért kell min-

denáron kimondatni velük, mivel úgyis nyilvánvaló, mi van a tyúkokon és tyúktetükön kívül egy efféle ketrecben. Nos hát, a szerző szavait továbbgondolva, a tyúkszaros élet tyúkszorítói mindig nagy ötleteket szülhetnek a további boldogulásunkhoz. A ketrecben álmatlanul forgolódo szereplők „szunnyadjunk, horkanjunk, forduljunk, gondolkodjunk” stb. szövegismételgetése nekem kicsit *A legényanya* c. 1989-es film „Béláira” hajaz, de ez már hozzáállás kérdése. Végül Veronika hite győzi meg a társaságot, hogy érdemes reggel tovább folytatni a harcot.

Kiegyensúlyozottan nagyszerű figurát – ha a leosztás szerint egyszerűt is – alakít az özvegy fogadósné szerepében a magyarországi énekművész, Wittinger Gertrúd, illetve a mai értelemben vett háborús veterán katona, a nehéz időket megszolgált nemesember, András úr, itt Szilágyi János (KMO). Nekik most jött el a nagy pillanatuk a cselekményben. A fogadósné hosszasan nosztalgiazva lebbenti fel a fátylat monológjában a püspök és közötté kialakult fiatalkori heves románcról, amiből a jelek szerint Veronika lányuk megszületett. Végre hallhatjuk Wittinger nagyszerű hangját is méltó keretek között kibontakozni. András úrnak pedig a második felvonást indító végső meggyőzésben lesz mellékszerepe Szent László megtestesítőjeként, a kun vitéz által elrabolt magyar leány legendájában. Ez ugyanis az opera szempontjából is legterjedelmesebben, a legtöbb színpadi komédiával és legnagyobb átéléssel előadott legenda, amire végül testületileg is rábólintanak az egyháziak. Veronika hatja meg a hivatalosságokat, igaz, az elrabolt szűz már majdnem enged a kun vitéz csábításának, de ekkor László megmenti és a leány imával segíti hozzá a közelharcban már elvesztettnek hitt királyt a pogányon felülkerekedni.

Az ima tehát csodát szült. Veronika nemsokára már Szűz Máriaként kimagasodva világítja be a teljes színt, mint a megtestesült bizonyíték. Ebben a csúcspontban jelenik meg Selmeczi igencsak konkrétan tűnő zenei utalása is: „fölszállott a páva”. Rangtól függetlenül mindenki leborul. Talán már fölöslegesen, de a színpadi ünnepélyesség kedvéért itt még kicsit a szánkba rágják, hogy Mária földre szállt. Lényeg, hogy a csoda végre el van ismerve a legátus által is. Igaz, latinul, úgyhogy a falu népe majd csak annyit

ért az egészből: dixit. Ezután ismét szólhat az „Idvezléggy kegyelmes Szent László király”, majd a faluba való hazatérés után állhat a bál.

Ám mielőtt minden kulminálna, Selmeczi ravaszul szerepet oszt a KMO igazgatójának, Szép Gyulának is, az eddig láthatatlan püspöknek, aki mint jó főnök jókor aratja le a babérokat: néma szereplőként vonul be diadalmasan a történet csúcspontján, *Gloria* és dobpergés kíséretében, amolyan atyai áldást is adva eddig eltitkolt lányára.

Nem kvalitásaik miatt, egyszerűen a rájuk esett szerepek által maradtak a végére még hárman. Mátyás mester egyszerű fegyverkovács szerepét, illetve Szent László Szög nevű lovának legendabeli megszemélyesítőjét is adta Peti Tamás Ottó (KMO), szellemes és hálás alakítás volt az övé, ráadásul önmagában is mindenki közül kimagasló színpadi jelenség a nagy termetű fiatalember. Ugyanígy elmaradhatatlan tagjai a falusi küldöttségnek a mai értelemben is gyakori jelenséggént ismert, vidéken ragadt értelmiségi-egyházi figurák: a diák Szabó Levente (KMO), illetve a diakónus Rétyi Zsombor (KMO). Mindannyian nagyszerű alakítást nyújtottak.

Minden jó, ha vége jó, főleg, ha az előadásról távozókban megmarad egyáltalán bármilyen dallam vagy zenei részlet is ebből az operából a színházi tartalmon túl. Pedig a közönség lehet, épp most dönti el, első hallásra, hogy a Szent László-év

után és a KMO jó repertoárápolása ellenére forogjon-e tovább műsoron ez a darab. Hogy miért nem született eddig „komoly opera” is Szent Lászlóról? A lovagkirály nem mai figura, idő volt rá, ebben talán nem jelen vígopera szerzői és létrehozói a ludasok, vagy stílusosabban tyúkok. Ezzel a grimaszba csomagolt hitbéli tanulással, ha mást nem, lehetőséget biztosan kaptunk rá, hogy eldöntsük, mennyire tartjuk méltónak ezt az operát a Szent Lász-

ló-évhez, de azt is, hogy magunkat, jelenkori váradiakat, illetve a közöségért tett munkánkat itt, Szent László városában mennyire érezzük és vállaljuk méltónak az ő örökségéhez.

TÓTH GÁBOR

Parti Nagy Lajos

Törzsasztal költő,
író,
drámaíró

Szekszárdon született 1953. október 12-én. Kossuth-díjas magyar költő, drámaíró, író, szerkesztő, kritikus, a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. A Pécsi Tanárképző Főiskolán szerzett magyar–történelem szakos diplomát 1977-ben. 1979 és 1986 között a pécsi Jelenkor folyóirat szerkesztője. Az 1980-as években a JAK-füzetek szerkesztőbizottsági tagja. 1986-tól Budapesten él, szabadfoglalkozású. 1982-ben jelent meg első könyve, az Angyalstop. 1987-ben Móra Zsigmond-ösztöndíjban részesült. 1987–1988-ban a Magyar Írószövetség egyik titkára, 1991–1993-ban a Magyar Napló versrovatának szerkesztője. Sokat foglalkoztatott fordító és átdolgozó. Drámaíróként is sikeres (Ibusár), darabjait folyamatosan műsorra tűzik a színházak. Mauzóleum című drámáját több éven át nagy sikerrel játszotta a Budapesti Katona József Színház a Kamrában. Első regénye, a Hősöm tere (2000), 2005-ben Meines Helden Platz címmel németül is megjelent. A Grafitneszen (2003) belül jelent meg az Őszológiai gyakorlatok ciklus, amelynek verseit Parti Nagy Lajos egy bizonyos Dumpf Endre maszkja mögé rejtette. Műveivel több mint 300 kritika vagy tanulmány foglalkozott, a szerzővel több mint 70 olyan interjú vagy beszélgetés készült, amely nyomtatásban is napvilágot látott. Fontosabb díjai: József Attila-díj (1992), a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje (polgári tagozat) (2005), Kossuth-díj (2007). Legutóbbi kötetei: Fülkefor és vidéke – magyar mesék, 2012, Magvető; Mi történt avagy sem (elbeszélések), 2013, Magvető; Réz Pál: Bokáig pezsgőben. Hangos memoár, beszélgetőtárs Parti Nagy Lajos, Magvető, Bp., 2015; Létbüfé (versek), 2017, Magvető.

PARTI NAGY LAJOS

„Azt hiszem, nincs másik Réz”

Kőrössi P. József (■): *A mai beszélgetés törzsét egy olyan könyv adja, amelynek egyik „főszereplője” vagy. A másik Réz Pál, akiről a Törzsasztal mellett az elmúlt 12 évben gyakran szó esett. De kezdjük azzal, hogy mutassunk téged be, beszéljünk arról a múlt-ról, ami köt téged különböző személyekhez és helyszínekhez, egyebek mellett Pécshez. Például a Jelenkor folyóirathoz kötődő viszonyokról mondj néhány szót.*

Parti Nagy Lajos (▼): Tényleg néhány szót, mert ha az ember ebbe belekezd, akkor vége se, hossza sincsen. Ez nagyon régen volt, a múlt évszázad, ha úgy tetszik, évezred, a '70-es évek végén, akkor voltam én Pécsen. Oda jártam főiskolára, utána ott maradtam, hét évig voltam a *Jelenkor* egyik szerkesztője. Nekem ez fontos hely volt, nagyon fontos idő volt, ami nagyjából egybeesett az én – hát írói értelem-ben – felnőtté válásommal vagy íróvá válásommal, ha tetszik. A '80-as években Pécs sokkal fontosabb hely volt, mint amilyen fontos hely tud lenni a mai Magyarországon egy vidéki város. De ez se tartozik ide, mert mindenkinek megvan a maga belső városa, amit magával visz a konkrét térből, ahol valaha élt és lakott, és az bizony nagyon nem hasonlít ahhoz, amilyen az a város a valóságban volt. Nem olyan a város, mint amilyennek mesélem. A *Jelenkor* akkoriban az egyik legjobb magyar irodalmi folyóirat volt, szerintem most is az. A rendszerváltozás előtt, ugye, nem volt annyi jeles folyóirat, főleg a '80-as években ez volt a legjobb. Aztán jött a '80-as évek végén a *Holmi* folyóirat. '86-ban otthagytam a *Jelenkort* barátsággal és szeretettel, otthagytam a várost, mert íróként szabadúszásból máshol megélni akkor Magyarországon nem lehetett, mint Budapesten. Ott se, de legalább az illúziója megvolt. Elköltöztem Budapestre, de a kapcsolat megmaradt, azzal is, amit jelenkorságnak tekinthetünk vagy nevezhetünk. Ez a modern próza mindenekelőtt, Ottliktól Nádasig, Esterházytól Krasznahorkaiig terjedő sávban, ez az új magyar próza – ezzel lehetne leírni; és a

költészetben is, aki igazán számított akkor Magyarországon, ott publikált. Ez az a közeg, amiben író lettem.

■ Nem olyan régen Barna Imre volt a vendég a Törzsasztalnál. Ő elsősorban műfordítóként ismert. Vele beszélgetve óhatatlanul fölmerült az újrafordítások szükségessége. Te is fordítottál újra, sokszor nyersanyagot használva, gondolkodok itt Ion Luca Caragiale *Farsang* című darabjára. Egy teljesen új nyelv volt, amit te ott teremtetél.

▼ Az újrafordításról az embernek van egy különösebben nem megalapozott literátori véleménye. Merthogy én nem vagyok műfordító. Erről lehet mindenfélét mondani, de ehhez én igazán nem értek, eszembe se jut olyasfajta véleményeket mondani, mint Barna Imre, aki egy nagyszerű műfordító. Amit én csináltam, az átírás, és csak színházban működik, ott viszont bevett gyakorlat akár nyersanyagból nyelvet adni valaminek, aminek lehet, hogy erős a története vagy jó a dramaturgiája, csak épp a nyelve nem olyan erős, nem jön át. Ez a munka olyasmi, hogy hat-hét-féle fordításból vagy szövegváltozatból összerak az ember egy nyolcadikat, fúrja-faragja, nyesi-vágja, és a végén lesz belőle egy rendezői példány. Én ilyen írói példányokat csi-

náltam darabokból. A Caragiale esetében úgy történt, hogy fölkért Jordán Tamás, csinálók-e egy ilyet, azzal, hogy Réz Pál készít hozzá egy nyersfordítást. Azt gondolom, ezt a jelenséget kizárólag akkor lehet megszólaltatni magyarul, ha az ember elfelejti, hogy fordítani kell, egyszerűen megkeresi azt a magyar nyelvet, amire ez a történet átírható. Ezért szándékosan nem mondok fordítást. Tehát átvinni, ez a fontos. És az

a lényeg, hogy ott megszólaljon. Én erre kitaláltam, hogy egy nyelv van a magyar irodalomban, amelyik Caragiale nyelvére valamelyest hajaz, és ez a Tersánszkyé, egy vidéki nyelv, de városi nyelv, városszéli nyelv. Tehát a lakkipő elég sáros ahhoz, hogy vidé-

Kőrössi P. József, Parti Nagy
Lajos és Hajdu Géza

ki legyen, és elég lakkipő, hogy franciául is ki lehessen mondani. Mintha ez lenne a Caragiale. És erre a *Karnevál* adódott. Az én változatomban ez *Karnevál* címen ment, Kaposváron úgy játszották. A Nemzetiben maradt a *Farsang* cím. Réz egy fantasztikus nyelvfordítást csinált, pedig mondtam neki, ne törd magad ezen, úgylis átírom az egészet.

■ *Tehát ebből egy Parti Nagy-szöveg lett.*

▼ Igen, de ez is volt a feladat. El se vállaltam volna, ha arra kér Jordán, hogy csak a fordítással foglalkozzam. Nagyon szerettem, élveztem ezt a munkát. És született egy működőképes szöveg.

■ *Korszerű nyelvvvel. Mai gegek, poénok.*

▼ Egy korszerű, ilyen csúszkáló nyelvvvel a mai és a századelő nyelve között. Úgy láttam, a színházak is szerették. És még egy mondat a kérdésre visszatérve: igen, időről időre mindent újra kell fordítani, mert ez nem úgy van, mint egy matematikai fölfedezés, hogy fölülrja az előzőt, és az előzőt ki lehet dobni, hanem az előző ugyanolyan érvényes fordítás. Különben halálos bűn volna Arany János *Hamletjét* újrafordítani. Holott muszáj újrafordítani. Sőt, hogyha lenne ebben a piacban vagy ebben a kultúrában elég pénz, akkor a nagy prózai klasszikusokat is mind újra kellene fordítani. De prózában azt megcsinálni, amit én a színházban megcsináltam, tilos. Ott nem megy az, hogy amikor eszembe jut, beleírok ezt-azt.

■ *Lépjünk eggyel tovább, egy nagy ugrással, már csak azért is, mert egy nagyon izgalmas helyszínre juthatunk, mint a Magyar mesék. Ezeket hetente az ÉS-ben közölted, ezenkívül úgy találkoztam velük, hogy durván száz kilométert utazok fel Pestre szinte naponta, és a Klubrádióban reggel 8 óra környékén, amikor én már nagyjából Pest környékén voltam, akkor jött Parti Nagy Lajostól egy magyar mesélés. Nehéz volt vezetnem közben, mert hahotázva kellett ezeket hallgatni. Hogyan kezdődött ez el, és ehhez a hanghoz, amit mindjárt tőled is meghallunk itt élőben, hogy jutottál el?*

▼ Akkor kezdtem el, amikor már úgy éreztem, valahogy beszélnem kéne erről az egészeől megint és újra, ami az én

édes hazámban történik. Főleg akkor, amikor 2011 tavaszán Gyöngyöspatán, a cigánysoron elkezdtek masírozni föl-alá annak a politikai alakulatnak a feketébe öltözött gárdistái, akik most éppen be akarják magukat jobbközépnek festeni és néppártnak. És arra a kicsi időre az akkor fungáló magyar állam félrenézett, kicsi időre felfüggesztette a jogállamiságot, hagyta, hogy történjen, ami történik. És nagy szerencse, hogy nem történt valódi pogrom, de nem lennék meglepődve, ha pár év múlva ez bekövetkezne migránsokkal szemben és bárkivel szemben, aki szembejön – ugyanazon fekete egyenruhások részéről. Mindegy, ebbe bele se megyek. És akkor az első mesét megírtam Gyöngyöspatáról.

■ *Akkor már tudtad, hogy sorozat lesz?*

▼ Azt sejtettem, hogy ez a kis forma működik. Az *ÉS* páratlan oldalán jelent meg, ahol a glosszák vannak. Azt gondoltam, hogy ebben van annyi. És akkor elkezdtem, hétről hétre írtam. Majd csináltam három évig. Ez annyit jelent, hogy 154 mese. Heti egy, ez nekem elvitte három éven át heti két munkanapomat. Egyrészt meg kellett írni, de az hagyján. Benne kellett lenni ebben az egészben. Akármilyen furcsa volt, muszáj volt olvassak hozzá, és ebből csinálni anyagot. De csináltam, mert támadt egy tábora. Olyan volt, mint egy kis furcsa szelep, tényleg nagyon sokan várták az *ÉS*-t. Még ma is csinálhatnám, lenne miért, lenne kinek, lenne miről, de nekem lett elegendő belőle. Akkor lehet szatírárt írni, akkor lehet

valamit ad absurdum vinni, egy vonást, egy tulajdonságot, egy dolgot, amikor van mihez képest. De amikor a valóság ez a haramiavalóság, akkor nem nagyon van miről írni. Másrészt elegendem lett, hogy nekem ez foglalja le az életemet, meg az időmet. Azt gondoltam, csináltam eleget, és amikor jöttek a ’14-es választások, előtte egy fél évvel eldöntöttem, teljesen függetlenül a választásoktól, abbahagyom. A hang meg, amit kérdeztél, ez a fölolvadás, egyszerűen jött. Eszembe se jutott, hogy ez egy felolvasható műfaj. Aztán készültek ebből felvételek. És lassan rá kellett jönnöm, ez egy olyan dolog, ami hangban majdnem jobban működik, mint leírva.

■ *Próbálta ezt másvalaki is elmondani?*

▼ Egyszer.

■ *Nagy bátorság kell hozzá.*

▼ Kari Györgyi színésznő egyszer előállt azzal, hogy ő magyar meséket akar mondani. Na, de kívülről. Szerintem ő az egyetlen, aki kívülről tud ezekből a mesékből. Én egy sort nem tudnék belőle mondani. Megtanult vagy hatot, beöltözött népviseletbe, a maga egészen abszurd, nyafogó hangján, magát ringatva frenetikus előadást produkált ezekből.

■ *No, akkor most térjünk rá a Bokáig pezsgőben című beszélgetős könyvre. Mondd el, hogyan is indult ez a dolog a Kossuth rádióban.*

▼ A kilencvenes évek elején a Kossuth rádió még egy rendes, komoly szellemi műhely volt. És csináltak ún. életút-interjúkat. Engem kértek meg, hogy készítsek Rézzel életút-interjút. Én Rezet nagyon szerettem, a *Holmi*-közegből ismertem a történeteit, de nem olyan közelről, mint a *Holmi* törzsgárdája. És akkor az ő Jászai Mari téri lakásán késő esténként beszélgettünk. Szabényi Cili pedig, akinek ez a könyv ajánlva van, ő volt a szerkesztő, ott ült a magnónál. Összesen húsz-huszonkét órányi anyagot vett fel akkor még szalagos magnóra. És ebből Cili összevágott kilenc részt, *Rézben*, ez volt a címe, jó is volt. Arról volt szó, hogy villámgyorsan legépeltetik. Ez meg is történt. Ezt az egészet úgy

képzeltam el, azért is vállaltam el, hogy Réz kezdjen el vele dolgozni, írja meg az emlékiratait, hiszen tudtam, mennyi anyag van benne, és hogy mennyire tud mesélni. Az első részt lehozta a *Jelenkor*, és a második rész előtt azt mondta Réz, hogy ő ezt nem akarja, olyan jót nem tud írni, mint Vas Pista – Vas István monumentális emlékirataira gondolt –, rosszabbat meg nem érdemes. Ez volt ’93 elején. És akkor így maradt az anyag. Le volt gépelve, de Réz nem volt hajlandó hozzányúl. Aztán 2001-ben, amikor Réz hetvenéves lett, még csinált Szabényi Cili egy részt. És aztán jött 2015, amikor Réz egész váratlanul kötélnek állt. Közledett a 85. születésnapja, azt hiszem, az is benne volt, hogy most már lassan belőle megy ki a lélek, és ezt meg kéne csinálni. És akkor mondta a holmisoknak, hogy legyen, ők szölk a Magvetőnek, a Magvető nekem. Akkor nekiálltam, még interjúztam vele, meg amit lehetett, még egyszer végigkérdeztem, amit aztán beépítettem az interjúba. Sajnos a rádiós nyersanyag ennyi idő után már nem volt meg. Cili közben meghalt. Az volt meg, ami elhangzott a rádióban, meg amit én hozzáinterjúztam, abból kellett összehozni ezt a könyvet. Nagyon nagy és nagyszerű munka volt. Én még interjúztam volna Pálival, de a végén azt mondta, hagyjuk ezt most, nem kell már. Akkor már nagyon beteg volt. Azt remélem, vagy azt hiszem, ami számára fontos volt, azt elmondta. Én semmit ki nem hagytam, se kegyeleti, se semmilyen okokból. Egy-két apróság volt, amit egy korábbi változathól ő nem akart

benne hagyni. Nagyon büszke vagyok, hogy ezt megcsinálhattam Rézzel, aki egyszerűen pótolhatatlan ebben az egyszerűen egyre szakszerűbb és egyre szakszerűtlenebb magyar kultúrában. Hogy az a fekvés, a transzmisszió az a tudása, amelyik egyszerre élményszerű, de vérprofi... Egy polgár, akinek valóban az élete volt az irodalom. Ez volt a Réz. Tényleg, a foglalkozása Réz Pál.

■ *Az egyik utolsó beszélgetésben olyasmit is mond, hogy semmi másról nem szól az élete, ha van neki életműve, akkor az az, hogy összehozott embereket.*

▼ Szerintem is, mert az összehozásnak olyan eredményei voltak, mint a Kosztolányi kritikai kiadás, amit most is bátran elő lehet venni, a jegyzete pazar, pedig azt kézzel, céduállal csinálta, semmi számítógép, hanem munka, azonkívül a Szépirodalminál is irtózatoss mennyiségű nagyon fontos munka, egy csomó fordítás.

■ *Hetven könyvet fordított.*

▼ És mindezek mellett a *Holminak* a rengeteg évfolyama. Lényegében a folyóirat-szerkesztés is ez volt, embereket összehozni, összekapcsolni valamilyen módon.

■ *Két igazán fontos műhely volt az ő életében, amelyikben embereket tudott mozgatni és műveket tudott előhozni szerzőkből. A Holmi, ahol sokszor az ő kezdeményezésére születtek művek, és a Szépirodalmi kiadó, ahol még inkább. Olyan emberekkel, írókkal találkozhatott és dolgozhatott együtt, akik meghatározói voltak, és máig hatással vannak a mi kortárs irodalmunkra. Gondolok Vas Istvánra, Kormosra, vagy az Illés Endrével való kapcsolatára, aki a főnöke volt. Nincs szó róla a könyvben, de kérdezlek téged, szerinted Réz vezetett-e naplót? Egy alkalommal a régi Magyar Hírlapnak nyilatkozta, hogy naplót ír, és azzal bízta meg Misi fiát, hogy a halála után semmisítse meg. Iszonyatos nagy teher ezt egy gyerekre rátenni, de ő tudott ilyen terheket rárakni az emberekre.*

▼ Hogy szeretett-e terheket rakni másokra, gondolom, erre egyszerre hajlamos volt kajánságból, szeretetből és a kettő elegyéből, és egyszerre meg akart kímélni egy csomó embert. És levenni a terheket. A fiának a válláról, azt

hiszem, inkább levett terheket egész életében, mintsem rárakott. Hacsak nem teher az, hogy valakinek ilyen apja van. Neki is nagyon erős apja volt. Ő is nagyon erős apa volt. Már ebből a szempontból. Nem lehet hasonlítani. Ami a tényeket illeti, nem hiszem, hogy egy negyvenéves napló lett volna. Azt tudom, hogy voltak géppel írt naplószerű feljegyzések egy időben, amiket ő vezetett, amivel ő akart valamit kezdeni nagyon rég. Azt hiszem, inkább a kilencvenes évek eleje táján vagy még korábban, a felesége halálakor. Ezek nem képeztek összefüggő korpuszt. És ahogy én tudom a legutolsó változat szerint, ezeket maga Réz égette el a fürdőszobájában. Azt valószínűtlennek tartom, hogy a fia rituálisan vagy praktikusán egy ilyen hatalmas kéziratanyagot elégetett volna. Végakaratt ide vagy oda, ennek nem ez a módja, hogy elégetünk valamit, hanem betesszük ötven évre egy széfbe.

■ *Azért is nehéz ezt eldönteni, mert, ugye, rettenetesen hiú ember volt. Hol maga is mondta, hol meg tagadta a hiúságot.*

▼ Ő egyszerre volt nagyon szerény és nagyon hiú. Valami olyasmit mondott, hogy a szerénység a hiú emberek gögje. Ebben, ha belegondolnak, van is igazság. Én nagyon szerettem, de az is igaz, hogy akkortájt ismertem meg közelebbről, amikor egy kicsit meglágyult, kevésbé volt spród és radikális a rokon- és az ellenszenveiben. Korábról voltak olyan történetek, hogy élesen ítélt meg, végleteesen ítélt meg nem politikailag, hanem

kizárólag irodalmi értékeket. Tehát voltak elfogultságai, és ezeket ő nem is tagadta igazán. És az volt a *Holmiban* például nagyon szimpatikus, hogy megtartotta ezeket az elfogultságait. Főleg öregségére elég meredek dolgokat beszélt, hogy az utolsó költő Petri lett volna, de ő se futotta be azt a pályát, amit kellett volna. Itt már nincs költészet, itt már nincs semmi, hol vagytok ti ezekhez a nagyokhoz? Ezt milliószor elmondta.

■ *Egyszerűen azt mondja, nincs nagy kortársunk, '90 után nem született.*

▼ Ez természetes, nyolcvanévesen így kell az embernek gondolnia. Réz nagyon erősen kánont csinált már a *Holmi* előtt is, a *Holmi* idején pedig mind, akik Réznek a barátai voltak, meghatározó figurái a kortárs irodalomnak. Többek között attól is, hogy ilyen típusú interpretátoraik voltak, mint adott esetben Réz.

■ *Ugyanakkor rettenetesen konzervatív ember volt. Mondok egy példát erre. Ő kezdeményezte, és nagyon büszke vagyok rá, hogy én adhattam ki, a Modern Dekameron sorozatot; mindig egy nemzetnek a 20. századi elbeszéléseiből készült egy válogatás. A sorozat első kötetét, a Francia Dekameront ő állította össze. És, kérlek szépen, amikor leadta az anyagot, egy viszonylag vékony – rettenetesen igényes ember volt – kötetet adott le, és Roger Martin Du Gard-nál megállt, nem volt hajlandó sem Camus-vel, sem Gide-del, sem a későbbiekkel foglalkozni. Azt mondta, az már nem irodalom, annak nincs jelentősége. Nem tudom, ez hibaként róható fel, vagy mit kell gondolni róla?*

▼ Ezt akkor gondolnám hibának, ha valaki olyan hatalmi helyzetbe emelkedik, hogy a maga ízlését definitíve rá tudja erőszakolni egy, két vagy több intézményre, amelyek ugyanúgy kezdenek el gondolkozni, mint ő. És ezt nemcsak a politikára értem, hanem, mondjuk, a kultúrpolitikára is. Addig semmi baj nincsen ezzel a fajta konzervatív ízléssel. Én nem gondolom magamat különösebben konzervatívnak, de az én ízlésemhez azoknak a szerzőknek a túlnyomó része kifejezetten közel áll, akik Rézhez közel álltak. Réznek voltak vakpontjai, például Mészölyt nem akarta észrevenni, de hát kinek nincsenek? Énnekem ez kifejezetten szimpatikus. És ezeket főleg öregségére fel is vállalta. Ebből rengeteg konf-

liktusuk volt a *Holmiban* egymás között is a szerkesztőknek, de pont ettől volt izgalmas műhely. Konferatív volt, de soha nem a szó politikai értelmében, az irodalmilag értéktelent egyszerűen nem volt hajlandó elfogadni. És néha már sportot is csinált belőle, hogy olyan szerzőket, akik éppen akkor nem voltak divatban, azokat igenis favorizálta. Így visszagondolva nekem ez is tetszik.

■ *Azt mondd, kánoncsináló volt, ez így is van, de hogy mennyire autoriter – szerkesztő nem is lehet más –, arra jellemző, hogy a közlésekről szavaztak a szerkesztőségi gyűléseken, ám neki volt vétójoga is. Erre elmondok egy történetet, amit két helyről tudok, egyrészt Eörsitől, másrészt tőle, Réz Palitól. Hogy egyszer kiadott egy Esterházy-könyvet, kritikát írni egy fiatal kritikusnak. És hát ez a kritikus meglehetősen lehúzta a könyvet, s Réz azt mondta, ez így nem jelenik meg. Mert arra szavaztak, hogy megjelenik, de Réz ellentmondott. Eörsi akkor azt kérdezte tőle: „Pali, ha nem Esterházyról lenne szó, akkor is ez a véleményed?” Azt mondta, nem, akkor ez a kritika megjelenhetne. Mire Eörsi, hogy akkor szevasztok, és kilépett a szerkesztőbizottságból. Megkérdeztem Palitól, és ő szinte szó szerint ugyanezt mondta.*

▼ Ezt könnyű megítélni, ha az ember nem folyóirat-szerkesztő. Nagyon könnyű elvekről beszélni, amikor ezeket nem kell a gyakorlatban megtartani. Amikor az embernek valóban nincsenek elfogultságai, és épp Pista, akinek, mint tudjuk, soha nem voltak elfogultságai... szóval ez egy nagyon-

nagyon nehéz dolog. De ami ezt illeti, ez '90-ben lehetett legkésőbb, Réznek abból a szempontból igaza van, vagy igaza volt, hisz ugye, mi lett Esterházyból, mi volt Esterházyból, ami aztán lett belőle. Tehát azért neki volt igaza. Megvédte Esterházyt. De nem feltétlen védett meg mindenkit. Volt, amikor Mészölytől is kértek kéziratot, Mészöly adott is valamit, ami lehet, hogy nem volt remekmű, de ők visszaadták. Mi csak remekműveket akarunk közölni – mondták. És soha többet nem adott nekik semmit Mészöly. Nyilván én szerkesztőként jó néhány dolgot máshogy csináltam volna, tán más szerzőket preferáltam volna, de összességében, ha végig-gondolom a nyolcvanas, kilencvenes éveket, hogy mi tűnt nagyon fontosnak, akkor a *Holmi* is. Még azoknak a szemében is, akik nem rajongtak érte. Akik nem nagyon szerették a *Holmit*, azok se bánták, ha ott közölhettek.

■ *Beszélgetéseitek közben többször is kijelenti, hogy a Holmiról nem akar beszélni.*

▼ Ennek az egyik oka, hogy a mi első beszélgetésünk, ami a könyv hetven százaléka, az '92-es, amikor a *Holmi* éppenhogy csak elindult. A következő, a 2000-es, amikor valóban kevesebbet beszélünk a lapról, mert akkor róla van inkább szó. És amikor most, már a lap megszűnte táján, az egészset, új kontextusban mintegy neki mérlegre kellett volna tenni, akkor neki ehhez már se kedve, se energiája nem volt. A *Holmiról* úgy kellett belőle kihúzni mindent.

■ *Szerinted mennyire akarta ő a Nyugat hagyományát, illetve a technikáját folytatni, mert azért szóbeszéd volt a városban, hogy ő tulajdonképpen egy új Nyugatot akar indítani és fenntartani.*

▼ Könyörgöm, ha valaki jó folyóiratot akar csinálni a magyar kultúrában, akkor mit gondol éjszakája legmélyebb óráján? A *Napkeletet* akarja újracsinálni? Mindenki a *Nyugatot* akarná. Mert a *Nyugat* az újdonságnak is, meg a minőségnek is valamiféle szimbólumává vált. Szerintem ez csak annyi lehetett nála, meg a szóbeszédben is, hogy valami olyat akar, csak a legjobbat, a remekműveket, mindenből a legjobbat, nem ízlés alapon, nem irányzat alapon. Hát persze, hogy akkor a *Nyugat*. Azonkívül a Réz ízlése, meg a neveltetése, a tevékenysége tengelyében Kosztolányi van, és mindaz, amit ő jelent a *Nyugat* szempontjából. Az ő állócsil-

lagai azért mégiscsak ebből a nyugatos körből, második, harmadik, negyedik nemzedékből kerültek ki. És a többiek számára, akik a *Holmit* vele együtt csinálták, Radnóti is, Várady Szabolcs is, a *Nyugat* nagyon fontos volt. Igen, tudomásul kell venni, hogy a magyar kultúrában ennek a hagyománynak az egyik vagy a legfőbb tájékozódási pontja még száz év után is a *Nyugat*. Ez ilyen. És ez nem rossz.

■ *Említetted korábban, hogy Pali csalódott abban a kortárs irodalomban, ami, mondjuk úgy, '85-'90 után kezdődik. Valahol említi, Juhász Ferencről gondolta azt, hogy egy új József Attila született meg vele, aztán csalódottan erről le kell mondania. Ugyanezt Petriről is.*

▼ Eleve új József Attilák nem születnek, hanem új jelentős költők születnek, akik adott esetben olyan jelentősök lehetnek, mint József Attila. Juhászba legfeljebb úgy látta bele az új József Attilát, hogy ez az üstökös-szerű felbukkanás, meg a ragyogó csillagszemek, vagy nem tudom. A kettőnek köze egymáshoz nincsen. Még Petrivel talán inkább. Számára József Attila is egy olyan állócsillag volt, akihez minden mérhető. Ő volt a mindenség, amihez mért. És ez bizony szigorú mérce, főleg akkor, ha nem lezárult életművekről van szó, hanem mozgásban lévőkről. Számára még Ottlik is, pedig nagyon szeret- te Ottlikot, az *Iskola a határon* túlértékelte volt, túl volt futtatva. Nem szerte azokat a műveket, amiket egy másik kánon túlfuttat.

■ Szerinted ő haragudott azokra, és itt most konkrétan Petrire gondolkodok, de Juhászra is gondolhatok, akik végül nem hozták azt, amit ő elvárt tőlük?

▼ Dehogyan haragudott. Imádta őket. Juhász neki az egyik meghatározó pontja volt. A könyvben sokat beszél Juhászáról, jót, rosszat vegyesen. Én azt gondolom, nagyon szépen. A Petrivel való közeli kapcsolata is átsüt a könyvön. Nem gondolom, hogy ő tehetséges emberekre igazán haragudott volna. Nem, nem, nem. Azt nem tudom megmondani, hogy a félklasszikusok közül kiről gondolta azt, hogy kifutotta a formáját. Kormosra gondolt talán. De hát Kormos fiatalon meghalt, ott még nagyon sok lett volna benne.

■ Köztük volt egy különleges viszony is, hiszen Kormos korábbi felesége lesz az ő felesége, Pallos Klári. Ez is egy érdekes dolog. Akiről a legtöbbet beszél, és aki, úgy néz ki, abszolút mértékben meghatározta az ő életét, a halála után is – a felesége. Olyan gyakran jön elő, olyan különböző kontextusban, és olyan szeretettel beszél erről az asszonyról, akitől, azt hiszem, két gyerek is van, miközben Kormos gyerekét is fölneveli.

▼ Olyan nagy és olyan szép szerelem volt, és annyira tudta a Réz ennek a súlyát, hogy komolyan, már csak ezért is érdemes ezt a könyvet végigolvasni. Még annak is, akit az irodalom annyira nem izgat.

■ Még egy hiányról. Van Csernus Tibornak egy festménye, a Három lektor, ezen ott van Réz, ott van Domokos Mátyás és ott van Vajda Miklós. És Vajda Miklós nevével nem találkoztam a könyv olvasása közben – nem tudom, hogy a kötet remek, gazdag névmutatójában szerepel-e, abban nem néztem meg. Ők még akkor is naponta beszéltek telefonon, amikor már mindkettő olyan rokkant volt, hogy nem tudott közlekedni. Réz Pali évekig nem hagyta el a lakást, csak ha mentővel vitték vérátömlesztésre. Ugyanez volt Vajdával is, csak ott más probléma volt. Hogy az ördögbe hiányzik ez az ember a könyvből?

▼ Jóval kevésbé szerepel a könyvben, mint amennyire az ő viszonyuk ezt megengedné, vagy követelné. Vannak olyanok, főleg egy ilyen hosszú emlékezési folyamatban, vannak vakfoltok az emlékezeten, amelyeknek olykor nincs okuk, olykor egészen megmagyarázhatatlan, kicsi masza-

tokból áll össze, hogy okuk legyen. Én azt hiszem, volt egy időszak, amikor Vajda Miklóst nem szerették, sem Domokos Mátyás, sem Réz. És valahol úgy maradhatott. Mert ő tényleg becsülte. Nagyon sok mindent hoztak is a Holmiban tőle.

Lehet, én nem voltam eléggé résen, és nem kérdeztem rá még egyszer. Nekem az volt a taktikám a középső részben, hogy földobok neveket, és hagyom, hogy meséljen. És ha kell még, akkor még egyszer visszakérdezek. És ezeket pászítgattam össze. Könnyen lehet, hogy az volt, Vajda Miklósról kevésbé kérdeztem rá, annál is inkább, mert nagyon nem szívesen beszélt Réz az első körökben a Szépirodalmi kiadóról. Sok ilyen van, csak utána kéne bogarászni. Én tudom, mennyi minden hiány van ebben a könyvben. És ha Réz nem ilyen állapotban van, hanem még adódik két jó éve, és még interjúzunk. Interjúzunk? Annyi volt, hogy fölmentem hozzá, kivettem a telefont, és beszélgettünk. Utána én beírtam, vagy legépeltettem. Ha van két év, és ő, mint egy emlékiratra, rálát, akkor számtalan izgalmas dolog megtörtént volna. Így legalább nem túlbeszélt.

Egyébként rengeteg kipróbált története volt a Réznek, alig volt olyan, amit én már korábban ne hallottam volna tőle vagy a holmisoktól. Ezek a történetek ezért ennyire gördülékenyek. Nagyon ki vannak találva. Azért nem véletlen, hogy a *Hangos memoár* alcímet adtuk a könyvnek, mert neki tényleg ez volt a műfaja: a

beszéd. Igazság szerint ebben volt ő legjobban, ahogy a maga répareszelős hangján meséli.

■ Állandóan egyik cigiről a másikra gyújtott. Gitanes-t szívott.

▼ Addig, ameddig. Azután meg Kossuthot, meg Munkást. Utolsó éveiben már nem dohányzott.

■ Illés Endréről mondja, hogy szeretett maga körül rejtélyeket teremteni. Réz nem ugyanez volt, hogy szeretett ugyanilyen rejtélyeket teremteni és továbbadni magáról? Nem is csak magáról, hanem erről az irodalmi környezetről?

▼ Mielőtt közeli kapcsolatba kerültem vele, lehet, ilyennek láthatta, aki messziről ismerte. Én nagyon sok rejtélyt nem láttam azon kívül, hogy tényleg egy mélységes mély rejtély minden ember, akiről ha ennyi mindent megtudok, akkor tízszer annyi, amit nem tudok róla, és soha nem fogok megtudni. Azt hiszem, Réznek is olyan mélyei, meg olyan tárnái és szakadéakai voltak, mint mindenkinek. Nem tudom, ez több rejtély-e. De majd ha egyszer meglesz a levelezéskötet, biztosan sok mindent meg lehet még erről tudni. Én nem tudom, mi kerül még elő. Állati boldog lennék, ha minél több részlet – akár a könyv kapcsán – előkerülne Rézről.

■ Csak néhány dolgot, hogy kikről mit mondott. Például Nagy Lajosról elmondja, hogy klausztrofóbiás, és az egyik lakásban, ahová beköltöznek, kiveri az egyik falat, hogy nagyobb tér legyen. Vagy azt mondja róla, hogy ő a legbütbább okos ember. Vagy ami nagyon meglepő, hogy Tersánszkyt nagyobb írónak gondolja, mint Móriczot. Pontosabban azt mondja, Móricz kismiska hozzá képest.

▼ Hááát. Ha van értelme ennek a legnagyobbobozásnak – szerintem nincs –, akkor azért Tersánszky nagyon nagy kaliber, csak kevésbé lehetett becsatornázni különféle kommunikációs meg közéleti rendszerekbe. Szerintem mind a kettő zseniális, Móricz a maga ormótlanságával és a maga formátlanságával tényleg grafomán zseni, de Tersánszky is az, sokkal nagyobb író, mint ahogy most a magyar kultúra vagy a magyar irodalom tartja. Én nagyon szeretem Tersánszkyt, ezért nem éreztem meredeknek ezt a véleményyt.

■ Vas István az egyik központi figurája a beszélgetéseknek. Nagyon sokra tartja. Én úgy érzem, kicsit túl is van dimenzionálva a szerepe, mármint Vas Istváné a könyvben. De közben maliciózan is beszél róla. Van egy jelenet a könyvben, '56 október 23-án ülnek a Kulacsban, ha jól emlékszem, és a fiatal emberek, Réz és a többiek akarnak menni a tömeggel, mire Vas szkeptikusan ül és inkább rendel magának egy gyöngytyúkhúslevest. Mire azt mondja neki Réz: „Téged nem érdekel a forradalom?” Erre lehülyézi őket. „Ti hülyék vagytok. Menjetek.”

▼ A gyöngytyúk jobban érdekli. De utána fogják magukat és elmennek a Kassal a tüntetésre, de taxival. Ez egy olyan délután volt.

■ Akkor még egy dolgot, ami lehet, hogy kicsit az ő fájdalmáról szól. Ugye, mondtad, hogy egy ilyen kvázi félkritikai kiadást készített elő a Kosztolányi-életműből.

▼ Nem engedték a kritikai kiadást.

■ És jön a rendszerváltás, jönnek a kilencvenes évek, nem is a rendszerváltás fontos itt, hanem megszűnik a Kosztolányi-életmű védettsége, és az Európa elkezd kiadni a Kosztolányi-életművet Fráter Zoltán gondozásában. Beszéltek erről a könyvben. Azért ez nagy fájdalom lehetett, hiszen az életének jelentős részét töltötte el a Kosztolányi-életművel.

▼ Nézd, senkinek nincs hitbizománya egy életműre. Az már tisztesség kérdése, hogy ha valaki ennyire megkutatott egy életművet, akkor utána

a kiadó egyszerűen átemeli azt a szellemi területet, ami jegyzetek meg tudás formájában benne van, használják. Na de a rendszerváltozás után nem lehetett mondani, hogy ezek a kiadók mindannyian a fairségükről voltak híresek. El kellett adni a könyvet. Egy jegyzet, meg bármiféle cicózás csak ártott volna a dolognak. De hát ez ilyen. Másik oldalról pedig azért eltelt néhány év, és elkezdődik a Kalligramnál a Kosztolányi kritikai kiadás, ami nagyon nagy dolog. Réz azt fájlalta valóban, de hát ezzel mint filológus tisztában volt, hogy egy kritikai kiadást nulláról kell kezdeni, az ő jegyzeteit pro forma nem használhatta az, aki a nulláról elkezdte gyűjteni az anyagot. Természetesen biztos vagyok benne, hogy használta. Én imádtam azokat a jegyzeteket. Tulajdonképpen mindent, amit Kosztolányiról tudok, ezekből tudom. Igen, hát ezek ilyen fájdalmasak.

■ Szerinted mi az, amit nem mondott el neked?

▼ Az a gyanúm, hogy a szépirodalmis időkről még többet lehetett vagy kellett volna beszélni. De még annyi se lett volna a Szépirodalmi kiadóról, amennyi belekerült a könyvbe, az utolsó részbe, ha Dávid Anna, aki a Magvető igazgatója, mint szerkesztő, a kiadó szerkesztője nem lett volna ott aznap délután, és akkor ketten Annával ki tudtunk belőle kicsit többet húzni. Abból a hosszú időszakból lett volna még egy csomó olyan történet, amire a Réz talán nem volt túlságosan büszke, de azt a korszakot jellemezhetné volna. Én nem tudom, mi lett volna még ilyen. Ha úgy érted, volt-e olyan elszámolnivalója, amit ő magában tartott? Nem tudom.

■ Ha össze kellene gyűrnod a személyiségét abból, amit neked elmondott, meg abból, amit te tapasztaltál a személyes kapcsolatok során, akkor milyen Réz Pál?

▼ Ilyen. Azért én ebbe beleszerkesztettem azt, hogy én mit gondolok Rézről. Ami bennem van. A szeretettel együtt, a

folytonos kajánsággal együtt. Én azt gondolom, hogy fedi a kettő. Nem gondolok magamban másként a Rézre, mint ahogy végül is ez a könyv körülírja és körbeírja. Ugye, a legjobb az ő hangjával. Ez a szöveg tényleg azáltal lett, ahogy a részeket az ember összegyúrta. A korábbi változat a neten megtalálható, ami volt a rádióban az ő hangjával. Azt hiszem, nincs másik Réz.

■ Na de ő azt is mondja, hogy a múlt az, amit én elmondok belőle. Ha jól emlékszem. Tökmindegy, hogy történt. A múlt az, ahogy én elmondom.

▼ Tökmindegy, hogy történt. Nagyjából így történhetett. Mindegy, hogy történt, egy idő után már azt mondjuk el, ahogy előző alkalommal elmeséltük. Ez egyrészt a legendaképződésnek, anekdotaképződésnek a folyamata, másrészt egy esterházys zárójellel, a szövegromlásnak a legjobb táptalaja. De hát ki bánja ezt? Most az kéne, hogy egy csomó fölkészült fiatal biográfus menjen neki úgy a szövegnek, hogy ebből mi igaz, mi nem igaz, mi történt ekkor és akkor, és így lesz kerek a világ.

(Elhangzott 2017. november 24-én
Nagyváradon, a Darvas-házban. Az
írott változatot **TÓTH HAJNAL** közreműködésével **SZÜCS LÁSZLÓ** szerkesztette.)